

1820

Graaf Balmain, die vrede met Lowe had gesloten en zich met diens stiefdochter had verloofd, kreeg desondanks een terugroeping vanuit St.Petersburg. Moest hij nog langer aan het eind van de wereld leven met de kans dat zijn gebiedster hem vergeten zou? Op 7 maart 1820 kreeg hij de toestemming het eiland te mogen verlaten. Het huwelijk met Charlotte vond plaats in de grote salon van Plantation, op 3 mei klom het jonge paar aan boord van het schip naar Europa.

Bij het afscheid van zijn Franse collega zei Balmain ironisch: 'U blijft als weduenaar achter, heer Markies'.

Montchenu, die vier jaar lang zijn verslagen had opgepoetst met nieuwtjes van Stürmer en Balmain, bleef inderdaad als de enige vertegenwoordiger van de grootmachten achter. Nu eindelijk, dacht hij, zou hij de gelegenheid krijgen zijn talenten ten volle te laten zien. Hij ging door met tamelijk vaak Montholon te ontmoeten, die hem schaamteloos naar de mond praatte. Als hij bijvoorbeeld over de keizer sprak, noemde hij hem steevast Napoleon, behalve als het ging over de gebeurtenissen bij de afdanking van 1815. Dat was een compliment voor de tegenwoordige machthebbers (1). Toen het bericht van de moord op de hertog van Berry op het eiland aankwam, had hij de moed tegenover Montchenu te beweren dat de keizer diep bewogen zijn kamer niet had willen verlaten en steeds weer had uitgeroepen 'aan Frankrijk!' (2)

Aantekening:

1. L.P.20.139
2. Hudson Lowe's brief aan Bathurst (19 mei 1820) is in tegenspraak met Montholons bewering. In deze brief staat dat Napoleon op de dag, waarop hij van deze gebeurtenis hoorde, de door de gouverneur gestuurde Engelse kranten las en daarna de tuin in was gelopen. (L.P.20.130). Montholon heeft dus gelogen, net als later in zijn 'Vertellingen vanuit de gevangenschap', waarin hij beweert dat de keizer hem naar de markies had gestuurd, opdat hij deze zijn officiële medeleven betoonde. 'Monsieur de Montchenu', verklaarde Montholon (II, 402), 'ontving mijn boodschap met de diepste getroffenheid en hij verzekerde dat hij deze aan zijn koning zou overbrengen en haastte zich naar Longwood om de gevoelens, die hem ontroerden, tot uitdrukking te brengen. Hij kwam al de volgende dag, werd door de keizer echter niet ontvangen.' Deze hele geschiedenis is bedacht. Montholon dicht aan de markies met betrekking tot de gevallen Napoleon buitengewone gevoelens toe. Hij laat hem zelfs zeggen: 'Het is een ongeluk voor Frankrijk als mijn zoon leeft, want hij heeft grote rechten!' (Lowe aan Bathurst, 22 mei 1820, L.P.20.130), Hij kwam ook Montchenu gelukwensen uit naam van Napoleon bij de geboorte van de hertog van Bordeaux.

199 Op dezelfde dag was Montholon bij de markies voor het ontbijt uitgenodigd en hij nam de twaalfjarige Napoleon Bertrand mee. De knaap bekeek de portretten, die de Koninklijke familie voorstelden en keek toen opmerkzaam naar het portret van Louis XVIII.

'Wie is die dikke kerel daar?' vroeg hij. "Dat is de koning", antwoordde Montchenu. 'Zo, een grote schurk!' Toen zag hij het portret van de hertog van Berry. 'Die daar is vermoord,' zei hij. 'Een grote lomperik minder'. (1)

Men kan zich voorstellen dat de knaap deze woorden vooraf had geleerd. Niettemin zullen deze naïeve uitingen Montchenu voldoende hebben ingelicht over de in Longwood heersende droefenis.

Aantekening:

1. Brief van Lowe aan sir Edward Thornston, Engels ambassadeur in Brazilië, 1 juli 1820. Deze brief bevat bijzonderheden, die we niet vinden in de berichten van Montchenu noch in het archief van

200 Misschien met de bedoeling hem op de proef te stellen vertrouwde Montholon hem ook toe, dat hij in het testament van de keizer met een miljoen pond bedacht hoopte te worden. De keizer had, zo vertelde hij, in verscheidene Europese banken 200 miljoen pond liggen. Sir Hudson Lowe, die hierover melding werd gemaakt, schudde ongelovig het hoofd. (1) Hij raakte echter heftig verontrust, toen hij vernam dat Montholon aan Montchenu groene en witte bonen uit Longwoods eigen tuin had aangeboden. Hij schreef daarover aan Bathurst (2): 'Of de 'witte' en de 'groene bonen' slaan op de 'witte vlag' van de Bourbons en het 'groene uniform' van generaal Bonaparte of op de groene livrei van zijn lakeien, kan ik niet achterhalen, maar het lijkt mij toch dat de markies van Montchenu voorzichtiger had gehandeld als hij beide soorten bonen had afgewezen of er zich toe beperkt had alleen de witte aan de nemen'.

Montholon gelukte het uiteindelijk Montchenu zo geheel in te palmen, dat hij tegen de gouverneur rebelleerde en - met een vertraging van zestien maanden - begon met de uitvoering van zijn instructies, waarin hem bevolen werd met de Fransen om te gaan en zich op die manier te informeren. De markies liet Lowe weten, dat hij op 'de eerste mooie dag' naar Longwood zou gaan. 'Zou u, ondanks alle beleefdheid, bevelen dat er een bewaker voor de deur staat, dan moet u weten dat ik het Engels niet machtig ben en zijn woorden niet kan verstaan. Maar ik zal naar binnen gaan, zelfs als de wachtpost een schot op mij zou afvuren, waarvan de echo over geheel Europa zal weerklinken!'

Aantekening:

1. Lowe aan Bathurst, 19 mei 1820. (L.P.20.130).
Doch de markies beweerde dit bij hoog en bij laag. Toen Montholon naar Montchenu ging, werd hij zoals gewoonlijk begeleid door luitenant Croads, aangewezen door Nicholls. Deze verstond Frans en luisterde mee om de gesprekken aan de gouverneur over te brengen (L.P.20.144).
2. Lowe aan Bathurst, 14 mei 1820. (L.P.20.130)

201 Lowe bood taai weerstand. Hij schreef op hoge toon aan Montchenu dat de oude emigrant zijn doel in Longwood binnen te dringen op moest geven. Maar gedurende drie maanden speelde Montchenu de vijand te zijn van de gouverneur. In brieven, die in Plantation gelezen werden, vroeg hij Montholon om hem boeken te lenen 'opdat ik daarmee de eenzaamheid, die werkelijk langdradig is, beter kan verdragen, maar ik prefereer toch uiteindelijk u als gezelschap op Sint Helena'. Een andere keer schreef hij hem: 'Ik ben zover, dat ik me in uw positie zou wensen, die u zozeer mishaagt. Troost u, wanneer uw ogen ook niet veel gezelschap zien, u leeft toch met mensen samen, die de Franse levensstijl en de Franse manieren hebben, Ik zwijg verder over dit onderwerp om niet teveel te zeggen!'

Door zulke stekeligheden probeerde hij Lowe te raken en te kwellen, maar deze maakte zich niet druk. 'Dat alles', zei deze, 'is slechts de uitdrukking van machteloze woede'. Hij was ervan overtuigd dat Montchenu, die zichzelf op deze wijze van de diners bij lady Lowe uitsloot, het gevecht tegen zijn eetlust snel zou verliezen. En inderdaad verscheen de markies al weer snel en zei nederig dat hij 'aan de achting van de gouverneur de grootste waarde hechtte'. Hij gaf de strijd op. Lowe beloofde hem door hem de gastvrijheid van Plantation via de maag aan te bieden. Ze begrepen elkaar vanaf nu uitstekend en Montchenu ontmoette Montholon nog maar zelden.

202 Eindelijk gehoor gevend aan de smeekbeden besloot de keizer op 26 mei 1820 weer te paard te stijgen. Hij reed met begeleiding van Archambault van zes tot acht uur 's ochtends heen en weer in het gombosje. Hij herhaalde deze ritjes enige malen en hield er toen mee op, omdat ze hem te zeer vermoedden. Hij leed weer vaker aan leverpijn, die door het middel, dat Antommarchi naar voorschrift van O'Meara had gemaakt, getemperd werd. Dit lijden leek niemand bedreigend, ook Napoleon niet. Een andere, nog onbestemde vrees, kwelde hem. Kort na aankomst van de kleine karavaan (1) had hij Antommarchi verrast, die met een zorgelijke blik in een dik anatomieboek bladerde. Hij sprak toen over zijn vaders laatste ziekte en vroeg de arts of hij de kanker aan zijn maaguitgang van hem geërfd kon hebben. Antommarchi probeerde hem gerust te stellen, maar Napoleon verlangde de volgende dag weer naar de anatomische tabel van Mascagni....(2)

Hij had nu over Antommarchi de slechts denkbare mening. Hoe had hij ook deze brutale stumper vertrouwen kunnen schenken, die slechts de preparateur van zijn professor was, zich voor zijn vak (3) niet interesseerde en de leverontsteking van de keizer als simulatie beschouwde?

Terwijl hij zei botanische tochten of bezoek aan het hospitaal te maken, ging hij dagelijks naar Jamestown om zich te amuseren. Omdat de regels van Lowe hem daarbij in de weg stonden, overtrad hij ze vaak en gaf aanleiding tot menig verdrietig voorval. Bij de Engelsen wekte zijn levensstijl ergernis.

Aantekening

1. 17 november 1819 (Antommarchi I, 260)
2. Het werk 'Prodromo della Gande Anatomia' van Mascagni, dat Antommarchi had meegebracht.
3. L.P.20.128. Noch de familie Bertrand noch Montholon wilden zich door hem laten behandelen.
4. Zij bleven dokter Verling trouw. Toen deze het eiland verliet, wendden ze zich tot dokter Henry.

203 Bertrand en Montholon moesten hem meerdere male tot de orde roepen. Hij verscheen voor de keizer in slordige kleding (1) en sprak op een aanstootgevende vertrouwelijkheid met hem. De beide generaals sprak hij eenvoudig aan met 'Bertrand' en 'Montholon' alsof hij hun gelijke was en hij behandelde Marchand, Ali en de andere dienaren van uit de hoogte. Spoedig was hij alleen nog maar aangewezen op het gezelschap van de beide priesters, die hem niet konden ontlopen, omdat ze aan dezelfde tafel aten.

Sinds het vertrek van de gravin de Montholon was het in Longwood nog veel stiller geworden. De keizer dineerde onder vier ogen met Montholon en als hij zich moe voelde, ook geheel alleen. Hij schoor zich niet meer elke ochtend, maar nog maar om de twee, drie dagen. Hij maakte ook nauwelijks toilet en liep vaak tot de avond in zijn slaaprok of trok zijn 'planterspak' aan. Wel waren er nog enkele zondagsdiners met de Bertrands, maar deze maaltijden met z'n vieren verliepen zo droevig en maakten het gemis zo voelbaar, dat Napoleon daar tenslotte mee ophield.

Nu de vroegere nieuwtjesleveranciers er niet meer waren, wist men op Longwood bijna niets meer over het eiland. En ook op het eiland zelf leek men het bestaan van de Fransen vergeten te zijn. Nieuwsgierige reizigers deelde men mee dat daar boven op de door afgronden omgeven bergvlakte, waar tussen de zonnestrallen de nevel was, achter zijn aarden muren door het dichte loof verborgen, een gevangene met zijn laatste getrouwen woonde.

Aantekening:

1. Op een opmerking van de keizer dwong Bertrand hem zich netter aan te kleden.
Lowe aan Bathurst, 21 mei 1820: 'Het hofceremonieel, dat men in Longwood probeert op te

houden, heeft onlangs de volgende veranderingen ondergaan: 'professor' Antommarchi, die zijn dagelijks bezoek aan de keizer in zijn dagelijkse ochtendkleding – lange broek en laarzen – pleegt af te leggen, heeft deze outfit de laatste maanden geruimd voor kniebroek, zijden kousen en lage schoenen. Elke ochtend tegen tien uur verschijnt hij zo gekleed bij generaal Bonaparte en blijft vijf of tien minuten bij hem. Daarna gaat hij naar huis, trekt een lange broek en laarzen aan en men ziet hem de gehele dag niet meer'. (L.P.20.130)

204 En de marine-officieren of ambtenaren, die vanuit het verre oosten naar de havens in Europa terugkeerden, vertelden thuis vol verbazing hoeveel soldaten, oorlogsschepen en kanonnen men voor de bewaking van deze zonder hoop op vluchten geïnterneerde mannen nodig meende te hebben. (1)

De keizer dacht niet meer aan vluchten, maar de angst van Lowe, Bathurst en het Franse kabinet bleef overeind. Ondanks tegengestelde beweringen staat het vast dat juist tegen het einde van Napoleons gevangenschap serieuze plannen zijn gesmeed voor zijn heimelijke ontvoering. Commodore Stephan Decatier, een beroemde Amerikaanse zeeheld, had in samenwerking met generaal Clauzel, de ex-koning van Spanje, een plan voorbereid, dat deze, zoals Lakanal later zou beweren 'uit bescheidenheid en onuitvoerbaarheid' afwees.(2) Ook de beruchte Lafitte, de schrik van de Engelsen in de Mexicaanse wateren, rustte een expeditie uit; maar een cycloon vernielde zes van zijn schepen en daardoor moest hij zijn plan laten varen.

Aantekening:

1. Als vreemdelingen naar Longwood kwamen, sloot Napoleon zich meteen in het huis op. Nicholls noteert op 26 januari 1820: 'Lord Charles Somerset, de gouverneur van de Kaapkolonie, kwam met zijn beide dochters om het domein en het nieuwe huis te bekijken. Generaal Bonaparte zat net met Montholon in zijn lievelingstuin onder de eiken aan het diner. Deze gouverneur ging met de beide jonge dames door de tuin en liep naar dat plekje. Zodra de generaal ze zag, stond hij van tafel op en liep het huis in. Het eten werd hem nagebracht'. Gorrequer had voor deze gouverneur om een audiëntie gevraagd. Montholon zei tegen Nicholls dat Napoleon hem had aangehoord zonder te antwoorden, (L.P.20.129)
2. In een brief aan Fignon, 26 februari 1838 (vgl. Fr.Masson: 'Napoléon et sa famille' XII, 249). Decatier werd gedood in een duel met commodore Barton.

205 Een latere poging, die beter had kunnen lukken, zou de naam van Nicolas Girods, een in New Orleans neergestreken Fransman, aan de vergetelheid ontrukken. Hij was rijk, daadkrachtig en een fanatiek bewonderaar van de keizer (1). Zijn huis stond vol met portretten, tekeningen en beelden van Napoleon. Hij opende onder zijn in het zuiden van de VS levende landgenoten een intekenlijst en stortte zelf het grootste deel van het geld daarop. In Charleston werd in het diepste geheim een snelle, zwaar bewapende klipper, de Seraphine, gebouwd, waarvoor als kapitein Dominique Yon, Lafittes rechterhand, werd uigezocht. De matrozen en de soldaten werden gerekruteerd uit zijn oude wapenbroeders en uit 'landbouwende soldaten' van het Champ d'Asile. Girod twijfelde zo weinig aan het mislukken van zijn onderneming, dat hij voor de keizer in New Orleans een huis liet bouwen en prachtig liet inrichten. (2) Lakanal zat ook in het verbond, maar het is niet waarschijnlijk dat men zich tot Joseph, wiens egoïsme nu bekend was, om hulp heeft gewend of dat men hem ook maar had ingelicht. Toen de Seraphine wilde vertrekken, kwam het bericht van de dood van de keizer binnen.

Enige van deze plannen werden ruchtbaar, omdat er zoveel mensen bij betrokken waren. Toen berichtte Bathurst Lowe, die toen in grote vrees geraakte en na de korte adempauze het onwetende Longwood weer van de meest bizarre plannen verdacht. (3)

Aantekening:

1. Hij had als burgemeester van New Orleans de stad in 1814 van een aanval van de Engelsen

- gered.
2. Dit huis, dat in New Orleans 'Old Napoleon's House' werd genoemd, stond er nog in 1905. (Rkv: zou het er nu, 2008, nog staan na de overstromingen in 2004 (Catarina) en wervelstorm?)
 3. Hij schreef op 30 sept. 1820: 'Uw laatste berichten over het gedrag van generaal Bonaparte en zijn gevolg wekken in mij de angst op dat hij serieus aan vluchten denkt. De berichten over de gebeurtenissen in Europa zijn heel geschikt om hem in zijn plannen aan te moedigen. De val van de napoleontische regering, de revolutionaire geest, die zich over geheel Italië uitbreidt, de twijfelachtige situatie van Frankrijk zelf – dat alles moet zijn gespannen opmerkzaamheid opwekken. Dat zijn aanhangers sterk van zich laten horen, daarover bestaat geen twijfel.... U zult alles wat hij doet aandachtig bekijken en de admiraal de grootste waakzaamheid aanbevelen, daar alles van de vloot afhangt....'

206

Een wonderlijke inval van Napoleon had hem zeer doen schrikken. Op een ochtend in mei steeg de keizer met zijn planterspak met linnen jas en brede strohoed op te paard en maakte, begeleid door Archambault, een snelle rit in de richting van Deadwood. Van tijd tot tijd stopte de keizer en keek door zijn verrekijker naar het landschap. De vreemde rit verontrustte Lowe. Toen de keizer dat hoorde, deed hem dat plezier. Hij beval priester Vignali, die met zijn figuur wat op hem leek, dezelfde kleding aan te trekken en onder begeleiding van de pikeur zo snel over de hoogvlakte te rijden, dat men hem niet herkennen kon en dus voor Napoleon houden zou. Ook moest hij om de verwisseling completer te maken af en toe de verrekijker voor het oog houden. Inderdaad trapte de nieuwe bewakings-officier Lutyens (1) in de val en bekende pas later zijn vergissing. Plantation House raakte in paniek. Reade, Lowe en Gorrequer begaven zich ijlings naar Longwood. Lutyens werd sterk afgeblaft. Naar Lowe's mening bereidde Napoleon door zijn priester als zijn dubbelganger te kleden, buiten te laten rijden en zelf in het huis te blijven, zijn vlucht voor. Vignali zou zich te paard aan de Engelsen vertonen, terwijl Napoleon, misschien al op een geheime plek, de aankomst van zijn bevrijders afwachtte. Deze onschuldige grap van Napoleon kostte Lowe veel slapeloze nachten.

Aantekening:

1. Opvolger van Nicholls vanaf 10 februari 1820.

*

207

Hoewel de Europese regeringen Sint Helena niet uit het oog verloren, had de opmerkzaamheid van het publiek zich wel van Napoleon afgewend. (1). Balmain schreef na zijn aankomst in Engeland aan zijn schoonvader: 'Uw beroemde gevangene is in Londen geheel in de vergetelheid geraakt, niemand maakt zich meer druk om hem en de dandy's spreken zijn naam niet meer uit, omdat dat helemaal niet meer gangbaar is. Uw houding tegenover hem en al uw maatregelen vinden in zowel Engeland als elders in Europa algemene goedkeuring... Baron Stürmer heeft mij verzekerd, dat men ook in Duitsland en Frankrijk over Bonaparte geheel niet meer praat. Hij is overal vergeten'. (2)

De groeiende onverschilligheid tegenover de keizer verontrustte zijn laatste getrouwen het meeste. De verbanning zonder een afzienbaar einde werd voor hen onverdraaglijk. In al zijn brieven (3) drong Montholon er bij zijn vrouw op aan voor hem een plaatsvervanger te sturen.

Aantekening:

1. Onder Napoleons vijanden hield in het bijzonder Metternich zijn haat vol. Hij vreesde dat Engeland, als ze genoeg had van de hoge kosten, hem eens vrij zou laten. Tegenover de Franse ambassadeur Caraman uitte hij dat de ex-keizer in dat geval alleen een andere kerkermeester zou krijgen. 'Zou de openbare mening in Engeland en het belang van het Britse kabinet veranderen en de bewaking van de gevangene los willen laten', schreef Caraman aan baron Pasquier (28 april 1820), 'dan zullen de geallieerde machten hem als hun eigendom opeisen. En zouden de Engelsen hem van Sint Helena willen verwijderen, dan zou men verlangen dat hij in handen van de

Grootmachten gegeven wordt, opdat zij naar behoefte van hun veiligheid over hem kunnen beschikken'.

2. Balmain aan Lowe, Londen, 20 juli 1820. (L.P.20.132)
 3. 11 augustus 1819: 'Ik heb een beetje hoop dat ik nog voor de winter bij je kan zijn. Ik wens dat zo heftig, dat ik er niet aan geloven kan dat dit niet doorgaat'.
- 31 oktober 1819: 'Als je nog geen vervanger voor mij hebt gestuurd, verlies dan geen tijd, stuur hem hoe dan ook, ook al zou het een van zijn oude generaals of vrienden zijn'.

208 De gravin, die wist dat hij ernstig ziek was geweest, schreef hem eerst dat hij direct zonder op zijn aflossing te wachten naar Europa moest komen. Want Fesch en Pauline, die zij gevraagd had een keuze te maken, lieten niets van zich horen. Tot eer van Montholon moeten we vaststellen, dat hij deze onzin afwees. Toen schreef Mme de Montholon aan Las Cases en zei toe een vrijwilliger te zoeken. Vele maanden zouden vergaan tot zij die vond. Planat de la Faye had zich meteen vanaf het begin ter beschikking gesteld, maar Fesch wees hem af.(1). Napoleon zelf, de vele vertragingen moe, moest uiteindelijk bevelen, dat Mme de Montholon welke vervanger ook, zonder zijn familie te raadplegen, zou uitkiezen. 'Mijn familie', zei hij, 'stuurt mij slechts ruwe knapen, ik wil dat ze zich hier niet meer mee bemoeien. Een slechtere keuze dan de vijf personen, die zij mij gestuurd hebben, kan men onmogelijk maken!'

Na veel ruzie met zijn vrouw, die van elk verkeer beroofd, het huis nauwelijks meer verliet, had Bertrand besloten de keizer een voorstel te doen. Hij vroeg om toestemming zijn echtgenote en de kinderen naar Engeland te mogen begeleiden, speciaal omdat nu eindelijk voor de opvoeding van de kinderen gezorgd moest worden (2). Hij had de oprechte bedoeling terug te komen en beloofde dat.

Aantekening:

1. Hij schreef op 4 september 1820 vanuit Triest aan de kardinaal en Madame Mère om beider toestemming tot vertrek te verkrijgen. Fesch antwoordde hem op de 23e met verachtelijke afwijzing: 'Als men op Sint Helena iemand verlangd had, had men zich tot mij gewend.... Voor het overige kunnen wij geen redenen vinden verdere personen naar Sint Helena te sturen'.
2. De beide oudste kinderen van elf en twaalf konden alleen maar lezen en schrijven. Bertrand had zich in 1817 op officiële wijze tot zijn vader gewend, die hem in Frankrijk vertegenwoordigde, met de vraag hem schoolboeken te sturen, die geschikt waren voor zijn kinderen. De vader kon hem geen boeken en kleding en ook geen andere benodigdheden sturen, omdat de hertog van Richelieu daarvoor geen toestemming gaf.

209 Zijn afwezigheid zou slechts negen tot tien maanden duren, verklaarde hij. Maar als hij eenmaal in Europa was, zich geheel aan zijn eigen belangen zou wijden en geheel onder de invloed van zijn echtgenote stond, zou hij dan werkelijk tot terugkeer kunnen besluiten? Napoleon geloofde dat niet. Het kwam tot meerdere pijnlijke botsingen tussen hem en de opperhofmaarschalk. Marchand vond op een dag een met potlood geschreven lijst van personen, die Napoleon als vervanger voor Bertrand in gedachten had. Dat hij in de ogen van de Engelsen en Europa niet meer een man van naam naast zich had, die in het leger of als dienaar van het keizerrijk een hoge positie bekleed had, leek hem onvoorstelbaar. Maar zouden een Caulincourt, een Savary, een Ségur, een Montesquiou, een Turenne, een Denon, een Daru, waarvan de namen op het briefje stonden, zich bereid verklaren alles op te geven alleen om zijn verbanning op te sieren? Dat was hoogst twijfelachtig. (1)
Opnieuw probeerde Napoleon tijd te winnen.

Aantekening:

1. Ook de bedienden verloren weer de moed. De kok Chandellier viel elk moment flauw. 'Hij is werkelijk niet in staat zijn dienst verder uit te voeren en daarom zijn wij regelmatig gedwongen ons met de Chinese koks te behelpen', schreef Montholon aan zijn vrouw (30 april 1820). 'De arme man kent zijn situatie en verlangt ernaar te vertrekken'. Gentilini ging op 26 juli naar Plantation en

vroeg of er voor hem geen gunstig moment was naar De Kaap te gaan. 'De arme Gentilini huilt en kreunt dag en nacht en verlangt nergens anders naar dan te vertrekken, doch helaas tevergeefs. Hij is als een nar en doet mij verdriet. Ik hoop het voor elkaar te krijgen, dat die deuren eindelijk voor hem opengaan'. (Montholon aan zijn vrouw, 20 september 1820)
Montholon bereikte zijn doel. Gentilini voer met zijn echtgenote Juliette op 14 oktober 1820 weg. Op 30 september had de opperhofmaarschalk hem zijn spaargeld van 16.900 francs gegeven, het moest hem in Rome door Fesch of Madame Mère uitbetaald worden. Bovendien kreeg hij nog een wissel van 15.000 francs. (Montholon aan zijn vrouw, 1 oktober 1820)

210 Elke keer als Bertrand over zijn vertrek begon, vond Napoleon nieuwe bezwaren: 'Ziet hij dan niet in', zei hij tegen Marchand, 'dat hij, als ik hem toestemming geef zijn vrouw naar Europa te brengen, mij bij zijn terugkeer niet meer zal aantreffen?'

Vanaf nu behandelde hij Bertrand met een nors gezicht en wendde hij zich geheel tot de aardige Montholon. Zijn ontstemdheid uitte zich speciaal naar de gravin toe: hij bezocht haar niet meer en zocht allerlei uitvluchten haar nooit te ontvangen als zij af en toe besloot de honderd passen, die haar van het huis van de keizer scheidden, af te leggen. Vanaf november 1820 zag zij hem helemaal niet meer. Als zij alleen was vertrokken, was dat Napoleon lief geweest. Maar dat zij haar kinderen mee wilde nemen, deed hem zeer. Want de kinderen waren zijn laatste afleiding. Hun vertrek zou een niet op te vullen gat achter laten.

Meer en meer zijn deze kinderen nu in het dagelijks bestaan betrokken. Als ze hem in de tuin zien, lopen ze op hem toe. (1) Hij interesseert zich voor hun spelletjes, grijpt in als ze ruzie maken, is door de directheid van hun gevoelens ontzet. 'Bij hen zijn er geen omwegen', zegt hij steeds weer, 'ze zeggen wat in hen op komt'.

Aantekening:

1. Vignali, die onder zijn boerse ruwheid een goede kerel was, gaf de kinderen Italiaanse les. Twee keer per dag gingen ze naar hem toe en verzuimden op weg daarheen niet voor de vensters van de keizer, als die open stonden, lawaai te maken om zijn aandacht te trekken. Napoleon riep ze aan, babbelde, lachte en speelde met hen, gaf ze bonbons en sinaasappels. Op deze wijze spijbelden ze vaak van de Italiaanse les.

211 Napoleon Bertrand krijgt, omdat hij de tafels goed heeft opgezegd, een gouden horloge. Voor Hortense laat hij oorbellen van koraal komen en hij beveelt Antommarchi haar de oorlelletjes te doorsteken opdat ze die dragen kan. Als de kleine Arthur de naald ontdekt, waarmee vanwege gebrek aan een beter instrument, de operatie uitgevoerd zal worden, begint hij van schrik te huilen, stampet met de voeten, scheldt in zijn koeterwaals Engels de keizer uit en gaat zelfs met opgeheven vuisten op hem af.

'Wat zeg je daar?', vraagt Napoleon vrolijk. 'Wacht eens jij kleine, als je niet ophoudt, dan laat ik jou ook de oorlelletjes doorboren!'

Intussen ondergaat Hortense, door Montholon vastgehouden, de operatie. Als dan de oorbellen aangebracht worden, wenst de keizer haar geluk met haar dapperheid: 'Ga je moeder je oren laten zien! Als ze niet tevreden is en het werk slecht vindt gedaan, zeg haar dan dat niet ik, maar de dottoraccio (dokter, rkv) ze heeft doorboord'.

Op een ochtend komt het kleine meisje met haar broertje in de slaapkamer van de keizer, haar jurk prikt Napoleon in de ogen. Hij is gemaakt van een gele stof, gekocht in Jamestown.

'Arme Hortense, wat ben jij vandaag slecht gekleed!' 'Sire', antwoordt de opperhofmaarschalk, 'die jurk komt uit Sint Helena, de keuze is hier niet zo groot'. 'Wacht, Hortense, ik wil je wat mooiere stof geven'. Hij laat Marchand de rok halen, die hij als Eerste Consul heeft gedragen. Dit pronkstuk is kersenrood

met goud- en zilverstiksels. Dit prachtige overblijfsel van vroegere grootheid hangt hij het kleine meisje om de schouders. 'Zo ben je mooi', zegt hij.

- 212 Stralend loopt ze weg en sleept het mooie jak over het gras achter zich aan. (1)
De kleine Arthur is nog steeds zijn lieveling. De kleine heeft een mooie pony uit Java gezien en vraagt de keizer of hij hem die geven wil. Napoleon glimlacht: 'Kom morgenmiddag terug'. Als de volgende dag het kanonschot van High Knoll klinkt, is Arthur er al en wil de toegang tot Napoleon, die nog slaapt, forceren. Daar Marchand vreest, dat het geschreeuw de keizer wakken zal, staat hij hem toe op een krukje naast het bed te wachten. Zonder te bewegen wacht de jongen en kijkt onophoudelijk naar de slapende. Die opent eindelijk de ogen.
Arthur stormt al brabbelend op hem af en verlangt het beloofde paard. Napoleon zegt tegen Marchand dat hij de kleine de 1200 francs moet geven, die de verkoper verlangt. De knaap vangt het geld in zijn schort op en koopt de pony. Dagelijks komt hij nu te paard naar de keizer en begroet hem vol eerbied. Ook wil hij graag gouden sporen hebben en hij probeert Napoleon dat duidelijk te maken. 'Vraag mij er in het Frans om, dan geef ik ze je'. Arthur kreeg dat niet voor elkaar. Toen hij het eiland verliet, was hij door de schuld van zijn moeder nog steeds niet in staat zich in de taal van zijn vaderland uit te drukken. (Mme Bertrand was van een Engelse, rkv.)

Aantekening:

1. Arthur Bertrand, 113.

Deze jas, die Napoleon droeg toen hij het Concordaat ondertekende, werd niet verknipt, maar door de familie Bertrand met eerbied bewaard.

- 213 De keizer, door volledige eenzaamheid bedreigd, vertrouwde steeds meer die mens, wiens trouwe toewijding hij elk uur testte, hem, de enige, die hem zeker niet verlaten zou. 'Ze zullen allen weggaan', zei hij tegen Marchand, 'jij zult alleen bij mij blijven om mij de ogen toe te drukken'.
Wat Marchand tijdens deze kommervolle dagen voor hem betekende, is nooit genoeg uitgesproken en hij zelf, de bescheidene, heeft zich daar nooit op beroemd. Steeds gelijkmatig verdroeg hij de luimen van zijn heer en probeerde zijn gedachten af te leiden als hij zag dat de droefenis in hem naar boven kwam. Hij waakte als hij onrustig sluimerde. Heel vaak als de keizer vergeten was hem naar zijn eigen kamer te sturen, zat hij tot de ochtend aan zijn bed. Aan hem werden de dromen verteld, die Napoleon in het onveranderbare verleden terug brachten. Zo vertelde de keizer hem op een ochtend dat hij van Marie-Louise had gedroomd en van 'zijn zoon, die zij aan de hand hield'.
'Ze was even mooi als toen in Compiègne. Ik nam haar in mijn armen, maar hoe ik ook probeerde haar vast te houden, ik voelde toch hoe ze me ontglipte. En toen ik weer naar haar reiken wilde, was alles verdwenen en werd ik wakker'.
Marchand bekende de keizer dat hij door de uitdrukking op zijn gezicht geschrokken was, op het punt stond hem te wakken, toen hij net wakker werd. Woedend sprong Napoleon uit bed en pakte de jonge man bij de das: 'Ongelukkige', riep hij uit, 'jij bent er dus de schuld van dat ik niet langer bij mijn vrouw en zoon mocht blijven! Welke straf verdient zo'n misdaad?'
Marchand verontschuldigde zich zo goed als hij kon. Hoe graag, zei hij, zou hij de keizer de keizerin en zijn zoon in de armen leggen om zijn fout weer goed te maken. Napoleon liet hem los en zuchtte diep.

- 214 'Het is genoeg dat ik mijn ellende dragen moet zonder dat jij er getuige van bent'.

(1)

De keizer noemde Marchand 'zijn zoon'. Hij had gelijk. Deze dienaar was de enige mens, die hem de liefde van een zoon bracht. Napoleon zou dat niet vergeten.....

Af en toe kwamen nog kisten met boeken aan. Het gaf Napoleon nog steeds plezier ze uit te pakken. Toen hij het werk van Fleury de Chaboulon (2) kreeg, kritiseerde hij dat Chrouchy en Ney daarin als verraders bestempeld werden.

Het lompe strijdblad, waarin zijn broer Louis zichzelf ophemelt, terwijl hij Napoleon despotisme waagt te verwijten, bedroefde hem. 'Louis dus ook', zei hij treurig. Louis, waarvoor hij als jong officier honger had geleden.....

De weinige brieven, die hij van zijn familie kreeg, waren vele maanden oud en door vele ogen gelezen. Hij las ze nauwelijks. Waarom ook? Wat konden ze hem brengen? Hij wist dat zijn moeder onder invloed van Fesch stond, dat zijn broers en zusters hem vergaten, dat Hortense en Eugène geheel met hun eigen zaken bezig waren. Alleen Pauline betreurde hem en gaf nog om hem, wenste hem te helpen.

Aantekening:

1. Papieren van Marchand. Bibl. Thiers, map 22.
2. 'Gedenkwaardigheden in het privé-leven, de terugkeer en de regering van Napoleon in 1815', verschenen begin 1820 in Londen met als motto 'Ingrata patria, ne ossa quidem habes'. (Ondankbaar vaderland, ook mijn botten krijg je niet! (Vertaling door Maurits Vos, zoon van rkv, april 2008))

215 Van zijn vrouw, van zijn zoon, had hij nog steeds geen bericht. Misschien was het wel beter zo. Marie-Louise regeerde haar hertogdom en glimlachte naar Neipperg. De jongen groeide op in Oostenrijkse kastelen en werd opgevoed door zijn familie, die er angstvallig voor waakte dat zijn Franse afkomst in herinnering werd gebracht. De gedachte hieraan zou voor de keizer erg pijnlijk zijn. Desondanks twijfelde de keizer niet. Hij bleef er sterk van overtuigd dat de koning van Rome zich vroeger of later zou bevrijden uit de Oostenrijkse tangen, door Frankrijk werd terug geroepen en de Napoleontische dynastie weer zou herstellen. De vaderlijke gedachte brengt de zoon op de troon: 'Als ik hier sterf', zei hij steeds weer, 'zal hij regeren'. Hij had er zich bij neergelegd op dit eiland te sterven, omdat hem dat de hoop bracht voor het wezen dat in zijn leven het meest dierbaar was, een grenzenloze toekomst te openen.

*

Op zijn verzwakte lichaam, waarin zich langzaam een zware ziekte nestelde, werkten verdrietige voorvallen nu sterker in. Zo had hij in juli 1820 een terugval met betrekking tot zijn leverlijden. Een door een briefje aan Lowe van Buonavita begeleide brief aan Bathurst over de voorgenomen afreis van Bertrand had hem een dreun gegeven. Hij was enige dagen ziek, doch de 'galaanval' en de koorts gingen snel voorbij. (1) Desondanks voelde hij zich enige tijd zeer mat.

Aantekening:

1. Gentilini, die door Gorrequer werd uitgehoord, bewijst het. 'Hij zegt dat de generaal sinds veertien dagen klaagde over gezwollen benen en ze met brandewijn of eau de cologne inwreef, dat het beter werd, maar dat later weer de leverpijn optrad en dat hij bij een buitendeur een verkoudheid opliep, want zijn lijden verergerde'. (Aantekening van Gorrequer, 26 juli 1820. L.P.20.131) Antommarchi schreef op 18 juli aan Colonna Leca een brief. In dit schrijven dat Lowe onder ogen moest komen, werd de ziekte opzettelijk erger voorgesteld. Er staat ook een nieuwe opmerking in, namelijk dat bij de keizer een roodachtige ontsteking opgetreden is, die zich van de voetzool tot

over een derde van de binnenkant van het been uitstrekke. Hij leidt dit verschijnsel terug op een storing in het spijsverteringskanaal en op het slecht functioneren van de gal. Hij voegde er aan toe dat de toestand van de patiënt hem niet direct in gevaar bracht.

- 216 Hij bleef lang in bed, was nog geler geworden, had een ‘dalgezicht’. Bij de geringste luchtbeweging begon hij krampachtige te hoesten en te spuwen. Hij klaagde over pijn in de rechterzij. Niemand lette daarop. Wat had hij er aan als hij zei met de hand op de rechterzij: ‘Ja, mijne heren, u gelooft dat ik scherts? Het is helaas maar als te waar dat ik hier iets voel, dat niet in orde is’.
Men geloofde hem niet.
Vanaf augustus 1820 maakte hij weer binnen het park van Longwood uitstapjes.

*

De overvriendelijke admiraal Plampin, die door niemand werd gewantrouwd, was door admiraal Lambert (1) vervangen geworden. De Fransen hadden lang gehoopt dat Malcolm als gouverneur of als marine-commandant zou terug keren. Hij had in Londen ook erg zijn best gedaan de post van Lowe te verkrijgen, had zijn vrienden in beweging gebracht en zelfs de Prins-Regent laten bewerken. Zijn benoeming op Sint Helena zou - vanuit Engels standpunt – de oplossing van een pijnlijk probleem hebben betekend.

Aantekening:

1. Schout-bij-nacht Robert Lampert (1772 – 1836) was met de Vigor op 14 juli 1820 aangekomen. Hij gaf in Longwood zijn visitekaartje af, werd door de keizer echter niet ontvangen.

- 217 Zo'n genoegdoening zou de atmosfeer van de gevangenschap volledig veranderd hebben. Doch Bathurst was niet de man om dat te begrijpen. Hij bezat in Lowe een ijverige en pijnlijk nauwkeurige bevelsuitvoerder, daarom hield hij hem ondanks alles vast, terwijl hij zich ook voorbehield hem later, als hij hem niet meer nodig had, te laten vallen.

Spoedig daarna trad als commandant van de landtroepen de opvolger van Bingham, generaal Pine Coffin (1) aan. Hij was even lachwekkend als zijn naam, die doodskist van sparren betekent. Over zijn zakeninstinct en zijn hebbelijkheid amuseerde het gehele eiland zich. Hij kwartierde zich in de buurt van Plantation in een barak in, die midden in een groot weiland stond. Daar liet hij alle mest uit het kamp en de kazerne naar toe brengen. De soldaten van het 66^e Regiment moesten voor hem paarden-, schapen- en zwijnenstallen bouwen zonder dat hij de buidel trok. Hij liet op goedkope manier koeien en schapen uit de Kaapkolonie komen en mestte ze op zijn weide. Daar hij met de slager niet tot een handelsovereenkomst kon komen, besloot hij het slachten in eigen hand te nemen en liet, terwijl hij zich steeds alleen maar van de arbeidskracht van het regiment bediende, zijn vee door soldaten slachten en uitbenen. Hij stuurde naar de officieren en zelfs naar boeren hammen, lendenstukken, ribstukken alsof het geschenken waren. Echter: aan het eind van de maand kwamen de rekeningen binnen. De onrust in het kamp, waar de officieren en soldaten hem wegens zijn grofheid, wegens de zinloze exercities en de talrijke werkzaamheden, die hij verlangde, al flink haatten, was groot. De jonge arts Henry besloot met enige van zijn kameraden hem openlijk aan de kaak te stellen, Ze plakten op de deur van Plantation, aan het wachtgebouw van Deadwood en op het grootste plein van Jamestown een plakkaat met de volgende inhoud:

Aantekening:

1. Overste John Pine Coffin kreeg bij zijn vertrek uit Londen de tijdelijke (lokale) rang van brigade-generaal. Hij kwam op 23 augustus 1820 in Jamestown aan.

218 'Het geëerde publiek wordt mede gedeeld dat generaal Coffin op woensdag de 10^e van deze maand een mooie os en op de daarop volgende vrijdag drie schapen zal slachten. Prijs van het ossenvlees van 11 pence tot 1 shilling per pond, afhankelijk van de kwaliteit. Prijs van het schapenvlees: achterdeel 1 shilling 1 penny, voordeel: 11 pence. De generaal deelt verder mee dat hij de keutels voor weinig geld verkoopt. Hij neemt ganzen in pension en laat ze op zijn grond voor 1 penny per week en per dier grazen. Stelletjes betalen dubbel'.

Brullend gelach op het gehele eiland. Een hoop bestellingen bij Pine Coffin. Maar Lowe sprak hem streng toe en de generaal moest met zijn slachterijen ophouden.

*

De oude calèche van de keizer was bijna onbruikbaar geworden. (1) Reade zond zijn phaeton naar Longwood. Napoleon gebruikte hem dagelijks, soms twee keer per dag, voor een kort plezierritje met Montholon, waarbij ze naar het gombosje of ook op de straat naar het kamp reden. Hij probeerde zichzelf moed in te praten, te strijden tegen de afname van zijn krachten, maar zijn stemming bleef gedrukt: 'De lucht bekomt me slecht', zei hij.

Op een moment van diepe neerslachtigheid dicteerde hij Bertrand een brief aan lord Liverpool, waarin hij, voor de laatste keer, verzocht om verplaatsing naar een ander klimaat. (2)

Aantekening:

1. Al in de herfst van 1818 wilde Lowe haar door een nieuwe vervangen. Nicholls sprak daarover met Bertrand, die tegenwierp: 'Laat u die wagen met rust' (L.P.20.130)
2. Deze brief van 2 september 1820 (niet gepubliceerd) werd in Lowe's papieren aangetroffen. (L.P.20.131)

219 'Milord,

Ik heb de eer op 25 juni 1820 aan u te schrijven om u over de gezondheidstoestand van keizer Napoleon te berichten, die sinds oktober 1817 aan een chronische leverontsteking lijdt. Eind september dit jaar is dokter Antommarchi aangekomen en deze heeft de behandeling overgenomen. In eerste instantie bracht deze behandeling verlichting, maar nu heeft de dokter verklaard, dat – zoals uit zijn artsennoteboek en verslagen blijkt – de ziekte een stadium heeft bereikt, waarin met doktershulp tegen de boosaardigheid van het klimaat niet meer gestreden kan worden, dat hij heilbaden moet gebruiken, dat een langer verblijf op dit eiland voor hem slechts een pijnvolle doodstrijd zou betekenen en dat een verbetering van zijn ziekte alleen maar door de terugkeer naar Europa bewerkstelligd kan worden, des te meer daar zijn krachten door een vijfjarig verblijf in dit vreselijke klimaat zijn uitgeput en dat hij, door alles verlaten, hier aan een onbehouwen behandeling is blootgesteld.

Keizer Napoleon draagt mij derhalve op u te verzoeken hem in het gematigde klimaat van Europa te brengen, dat het enige middel is zijn lijden te verminderen.

Ik heb de eer te zijn, enz.
Graaf Bertrand'

Er kwam geen antwoord. Op 18 september 1820 reed de keizer, begeleid

door Archambault en een stalknecht, al bij zonsopgang uit. Voor het eerst in vier jaar verliet hij de omheining van Longwood en bezichtigde de nieuwe grenzen. De plezierrit, die tweeënehalf uur duurde, vermoeide hem zeer. Hij bleef de volgende dag in bed. De volgende dagen had hij genoeg aan een ritje met de phaeton.

Op 4 oktober besloot hij, in de mening dat een 'stevige inspanning' (zoals hij zich uitdrukte) hem goed zou doen op de Mount Pleasant, het landgoed van sir William Doveton, zijn lunch te gebruiken.

- 220 Dit landgoed ligt aan de rand van de beboste keten, die om een baai cirkelend, de reusachtige en prachtige trechter van Sandy Bay vormt. Onder begeleiding van Bertrand, Montholon, Archambault en nog drie andere bedienden, die de proviand meevoerden, reed hij om zeven uur 's ochtends uit en ging via Hutt's Gate de straatweg op, die door het lieflijke groene dal om de Diana Peak heen voert. Langzaam ging de kleine groep omhoog en elke draai van de weg onthulde een verder uitzicht tot zich onder hen het gehele zuidelijke eiland als een machtige reliëfkaart uit de helder glanzende zee uitstrekke.

Op het eiland geboren kinderen met koffiebruine gezichten en ledematen staren vanaf de weide, waar zij de geiten hoeden, verbaasd naar de voorbij trekkende ruiters. Af en toe hoort men ze zingen, het klinkt als een lofzang. Hun mooie ernstige stemmen klinken naar de hemel op als de rook, die 's avonds uit de strooien daken naar boven kringelt de eerste sterren tegemoet. Enigen groeten en Napoleon tilt de hoed op.

De oude Doveton was van Napoleons bezoek van te voren geheel niet op de hoogte gebracht, maar zag toch uit de verte de kleine ruitergroep aankomen. (1) Montholon, die aan de spits reed, sprong uit het zadel en liep de weg op, die tussen buksen met grote witte en rode camelia's naar de op een terras gebouwde bungalow liep.

Aantekening:

1. In zijn bericht van 9 oktober 1820 aan Lowe vertelt Doveton dat hij in zijn tuin aan het wandelen was en ruiters zag, die zijn bezittingen naderden. 'Ik bekeek ze door mijn verrekijker en dacht: dat moeten de staatsgevangenen van Longwood zijn. Ik ging het huis binnen naar de kamer, waar mijn dochter, mrs. Greentree bezig was haar jongste zoon aan te kleden. Ik zei tegen haar dat we bezoek van Bonaparte zouden krijgen'.

- 221 Van hieruit valt de blik op een van de heerlijkste landschappen ter wereld. Groene bergen, rode en zwarte rotsen, in trappen opstijgende weiden, hier en daar een bescheiden landhuisje met een mors bedekt dak. Doveton kwam Montholon tegemoet, die hem zei dat de keizer bij hem wenste te rusten. De oude heer verklaarde dat zijn huis ten dienste van de keizer stond. Hij ontving Napoleon met eerbied en vroeg hem op zijn veranda te komen en in zijn salon plaats te nemen. De keizer liet zich op de divan vallen en nodigde mrs. Greentree uit naast hem plaats te nemen. Hij maakte haar complimenten over haar mooie uiterlijk en over haar dochtertjes Ann en Eliza....

'Twee mooie gezonde kinderen', zei hij tegen Bertrand. Hij gaf hen een stukje suikerwerk, dat hij uit zijn doosje van schildpad nam.

Sir William nodigde de keizer voor de lunch uit, doch deze bedankte en vroeg daarentegen zijn gastheer de koude maaltijd, die hij uit Longwood had meegebracht, met hem te delen. Een tafel werd op het gazon gedekt. Grote dennen en prachtige cipressen gaven schaduw. Vierkleurige hibiscustruiken stonden hier en daar als reusachtige bloemenstruiken. En adamskelken met bronzen bladeren op de witte tuitbloemen bloeiden overal.

De planter zat ter rechterzijde van Napoleon. De keizer schonk hem een glas champagne in en nam zelf een beetje oranjelikeur, die men in Mount Pleasant brouwde. Allen aten met veel trek. Mrs. Greentree werd bij de koffie gevraagd. Daarna ging men naar de salon terug, waar zich een ongedwongen gesprek ontspoon. De keizer stelde aan Doveton zijn gebruikelijke vragen, nl. of hij al een oogst had gehad.

222 'Ik houd ervan af en toe een glaasje wijn te drinken', verklaarde de goede man.
(1)

Maar de door de maaltijd wat opgewonden stemming vervloog en de keizer voelde zich plotseling zeer moe. Hij wilde naar Longwood terug. Moeizaam klom hij in het zadel en begon stapvoets de terugweg om de Dianaketen heen. Gelukkig stond bij Hutt's Gate de phaeton, waarin hij zich hees. Toen hij de vijf treden naar de veranda opliep, moesten Montholon en Bertrand hem onder de armen vasthouden. Hij sloot de ogen. De kleur van zijn gezicht was ontstellend.

Aantekening:

1. De lunch, die Doveton zeer karig voorkwam, 'bestond uit een pastei, een ragout, koud gevogelte, ham, salade en vruchten'.
Doveton vond 'de generaal' zeer bleek, maar zijn lichamelijke omvang verborg zijn gezondheidstoestand. In zijn bericht aan de gouverneur schreef hij: 'Hij kwam mij zo dik en rond voor als de zwijnen in China'. (L.P.20.144)

Ernstig ziek

Dat is Napoleons laatste uitstapje buiten de grenzen van Longwood. Voor hem begint nu een periode van ziek zijn, onderbroken door lichte verbeteringen, door enkele weinig betere dagen, waarop zijn dapperheid, de kracht, die nog in hem is, zijn omgeving nog aan het twijfelen brengt.

‘De ene dag is dezelfde als de andere’, schrijft Montholon aan zijn vrouw. (1) ‘Om half negen of om negen uur laat de keizer me roepen; dan ontbijt ik meestal met hem, dat wil zeggen als hij überhaupt ontbijt. Om half twaalf of om twaalf uur gaat hij weer liggen. Om een uur ontvangt hij Bertrand, die hij korter of langer bij zich houdt, slechts zelden komt de opperhofmaarschalk pas voor twee uur bij mij. Om drie uur kleed ik me aan om naar buiten te gaan om de keizer, als hij het huis zou willen verlaten, te begeleiden... Om vijf uur dineer ik geheel alleen met de keizer en blijf tot acht, negen of tien uur bij hem. Van de vier keer dineert hij drie keer in bed. Als ik hem voor half tien verlaat, ga ik nog naar de overkant naar Mme Bertrand thee drinken en ga ik om tien uur naar de keizer terug, soms laat hij mij in de nacht roepen. Sinds enige maanden werkt hij niet meer, zijn gezondheid is zo slecht geworden, dat hij nauwelijks meer bed of sofa verlaat. Met grote moeite breng ik hem er toe uit te rijden of de tuin in te gaan en dat alleen bij zeer mooi weer. Het rijden maakt hem zo moe, dat hij het bijna opgegeven heeft. Verleden week was hij zeer ziek en heeft hij ons twee dagen grote zorgen gegeven. Gelukkig gaat het hem nu goed, op buitengewone zwakte na.

Aantekening:

1. Longwood, 6 november 1820

224 Hij beveelt zich bij jou aan en vraagt jou hem boeken te sturen. Dat is nu zijn enige troost. Hij laat zich voorlezen, want zijn ogen worden meteen moe’.

Op 10 oktober 1820 wordt Napoleon na een warm en te lang bad onmachtig. Men draagt hem naar zijn bed. Hij lijdt nu voortdurend aan hoofdpijn en het lijkt hem alsof in zijn rechterzij langzaam een mes omgedraaid wordt. Hij noemt dat zijn ‘pennenmesjessteek’. Zijn verstopping werd hardnekkig en hij moest dagelijks een klysma ondergaan, die hem nog meer verzwakte. Antommarchi beval blaartrekkende pleisters op beide armen, maar Napoleon verzette zich daartegen met de woorden: ‘Geloof u niet dat Lowe mij al genoeg pijnigt?’ Omdat Bertrand en Montholon aandringen, geeft hij uiteindelijk toe. Maar Antommarchi heeft de pleisters slecht aangebracht en de geplaagde keizer beveelt tevergeefs de dokter te roepen, die zich in Jamestown amuseert. Als hij eindelijk komt, vraagt hij naar het resultaat van zijn middel: ‘Wat weet ik ervan’, antwoordt Napoleon, ‘Laat me toch met rust... Uw trekpleisters hebben geen resultaat. U heeft van te voren de plek niet geschoren, zo zou men niet eens een ongelukkige ziekenhuispatiënt behandelen. Ook lijkt het mij dat u tenminste een arm vrij had kunnen laten in plaats van beide te gebruiken. Op deze manier kan men een arm mens niet beter maken’, En als Antommarchi wat wil terug zeggen: ‘U bent een geweldige domkop en ik een nog grotere, omdat ik me zo iemand heb laten sturen’.

Hij is overigens een moeilijke patiënt. (1) Hij gelooft in geen enkel geneesmiddel, behalve aan de beroemde 'kippensoep', de bouillon, die zijn moeder tijdens zijn kinderziektes maakte. Hij laat het door de kok maken. Zijn ledematen worden stijf, hij heeft het steeds koud. Het licht doet hem zeer, hij verlangt nu dat zijn kamer hermetisch gesloten wordt, de blinden naar beneden gelaten en de gordijnen dicht getrokken worden. Montholon en Marchand scharrelen in deze duisternis rond. Zelfs in de voorzaal sluit men de luiken. Hij brengt het grootste deel van de dag sluimerend door, het minste gerucht ontlokt hem een ergerlijk gebrom.

Ondanks zijn tegengestelde bewering hebben de trekpleisters hem een beetje verlichting verschaft. Zijn stoelgang is beter, hij heeft een beetje trek. Op 16 oktober gaat hij, zoals Lutyens ziet (2), twee uur lang in de tuin wandelen. Op 22 oktober, als hij zich iets beter voelt, nodigt hij Bertrand voor het diner uit. (3)

Maar spoedig daarna verzwakt hij weer, zijn pols gaat langzamer. Door hoesten geplaagd (4) eet hij bijna niets meer. 'Van het vlees dat hem wordt opgediend neemt hij alleen het knapperigste stuk en zuigt het sap er uit, want hij kan het vlees niet doorslikken.

Aantekening:

1. Montholon uit tegen Lowe: 'U kunt zich niet voorstellen wat een moeilijke patiënt hij is. Hij is erger dan een tweejarig kind. Er is niets met hem te beginnen'. (L.P.20.131)
2. L.P.20.131
3. Dagboek van Lutyens, L.P.20.131
4. Zijn getrouwen zagen hier niets bijzonders in. De keizer gaf snel over. "Alleen maar vastzittende hoest", schreef Las Cases, 'is voldoende om hem te doen overgeven'.

Ondanks dat hij volhoudt dat zijn maag steeds goed is geweest, zijn plicht heeft gedaan en hem nooit problemen heeft gegeven, vervolgt hem toch de gedachte aan de ziekte van zijn vader en hij vraagt Antommarchi als hij mocht sterven zijn lichaam te openen. Hij denkt zeker dat zijn zoon, als die over deze erfelijke ziekte hoort, zich er beter tegen wapenen kan.

Montholon deelt Lowe mee dat Napoleon zeer ziek is. De gouverneur haalt met ongeloof de schouders op. (1) De uitstapjes van de keizer, zijn wandelingen in de tuin, zodra hij zich iets beter voelt, de onverschilligheid van Antommarchi dragen tot dit foutief oordeel bij. (2) 'Dat de toestand van generaal Bonaparte niet erg verontrustend kan zijn, is duidelijk', schrijft hij aan Bathurst (3), 'want zijn arts rijdt elke dag uit en wel zo zeer, dat hij anderhalf uur nodig zou hebben om in geval men hem nodig heeft, weer terug te keren'.

Aantekening:

1. Ondanks dat Lutyens deze uitspraak van Montholon bevestigt (1 november 1820). De ordonnance-officier zei dat de generaal zeer ziek scheen te zijn, maar dat hij, toen Montholon hem voorstelde dokter Arnott, de chirurgijn van het 20^e Regiment te laten komen, gezegd had: 'Over een paar dagen zal het beter met hem gaan, het is niet gevaarlijk'.
2. Op 4 november neemt hij een bad, dat hem goed bekomt. Hij gaat bijna elke dag de tuin in en gaat bij een van de bassins zitten. Op 7 november gebruikt hij weer de wagen. Lowe ziet hem op een van deze ritten. 'Ik reed op Longwood House af, toen ik de met vier paarden bespannen phaeton zag, waarin generaal Bonaparte en graaf Montholon zaten. Zodra ze mij herkenden, bevalen ze een andere weg in te slaan, zodat ik op ongeveer dertig pas de generaal van de zijkant prima kon bekijken. Hij droeg een ronde hoed en een groene jas, die op de borst nauw was dichtgeknoopt. Ik vond hem zeer veel bleker dan de vorige keer, maar niet magerder. Ik houd vol dat het om een algemene verslapping gaat en dat hij op dit moment niet in staat is tot een inspannende lichamelijke beweging. Een ziekelijke bleekheid is in het algemeen kenmerkend voor hem en elke ziekelijkheid vermeerdert deze bleekheid natuurlijk nog'. 8 november 1820. L.P.20.131
3. 16 november 1820. L.P.20.131

Intussen verliest Napoleon steeds meer zijn energie. (1) Op een keer zegt hij, terwijl hij weer bijkomt na een lang apathisch zwijgen tegen Antommarchi dat hij

zijn moeheid niet overwinnen kan.

‘Het bed is voor mij een woonplek geworden. Ik ruil het niet in voor de schatten van deze wereld. Wat een verandering! Wat ben ik nedergedaald... Ik moet me inspannen om de ledematen op te heffen..... Mijn krachten, mijn vaardigheden laten me in de steek. Ik vegeteer nog slechts, ik leef niet meer’.

Lutyens schrijft op 4 december aan Gorrequer: ‘Graaf Montholon deelt mij mede dat generaal Bonaparte dagelijks zwakker wordt en dokter Antommarchi ernstig verontrust is door zijn toestand, dat hij de laatste keer bij het uitstappen uit de wagen flauw gevallen is, dat hij overgeeft, zodra hij iets tot zich neemt en dat hij, graaf Montholon, de grootste moeite heeft hem te bewegen het bed of de sofa te verlaten’. (2)

‘Overdrijving, politiek gemanoeuvree’, denkt Lowe nog steeds. En het lezen van de brief, die Montholon de volgende dag aan zijn vrouw schrijft (3) versterkt hem in die mening, temeer als Montholon weer vraagt te mogen vertrekken.

Aantekening:

1. Op de 17^e berichtte Lutyens aan Lowe: ‘Graaf Montholon beweert dat de generaal als verdoofd is, zo slaapdrunken dat hij nauwelijks meer praten en niet meer aan lezen denkt’. (L.P.20.131)
2. L.P.20.131. Twee dagen eerder had Lutyens genoteerd: ‘Generaal Bonaparte en graaf Montholon hebben gisteravond in de phaeton een kort luchtje geschept. De graaf zei, dat de generaal zich zo zwak voelde, dat men gedwongen was om te keren. Sowerby (de Engelse tuinman, die in Longwood was aangesteld en voor alle ordonnance-officieren en als spion dienst deed), heeft gisteren generaal Bonaparte gezien; hij zegt dat de generaal zeer ziek schijnt te zijn’. (2 december 1820)
3. 5 december 1820: ‘In de ziekte van de keizer is een ernstige wending begonnen. Bij zijn chronisch lijden is nog een typisch krachtenverval gekomen. Hij is zo zwak geworden dat hij geen levensbelangrijke functies meer kan uitvoeren zonder buitengewoon vermoeid te geraken en zelfs af en toe het bewustzijn te verliezen. Men kan nog slechts met grote moeite zijn pols voelen, zijn tandvlees, zijn lippen en zijn nagels zijn geheel kleurloos geworden. Zijn voeten en benen worden onafgebroken in flanel en hete doeken gewikkeld, zijn desondanks zou koud als ijs. Zijn handen zijn dat ook. Ik doe alle moeite hem dagelijks naar buiten te brengen, maar vaak bekomt dat hem slecht. Lever en hart functioneren wel niet goed meer en wat hij zelf beweert, lijkt helaas maar al te waar te zijn: ‘Er zit geen olie meer in de lamp!’

228 Tegelijkertijd dringt Lowe erop aan dat dokter Arnott naar Longwood wordt geroepen en hij verzekert dat ‘het deze is toegestaan de generaal net als iedere andere zieke te behandelen en waarom de gevangene vroeger gevraagd had!’

In deze laatste decemberdagen vernam men in Longwood door de vanuit Europa gekomen kranten van de dood van Eliza (1), de oudste zuster van de keizer. Hij leek daardoor zeer aangedaan. ‘Hij zat in zijn stoel met gebogen hoofd, geheel onbeweeglijk. Van tijd tot tijd ontsnapten diepe zuchten uit zijn borst’.

Aantekening:

1. Op 26 december 1820. Eliza stierf op 7 augustus 1820 op haar landgoed Villa Vicentia bij Aquileja, pas 43 jaar oud. Een ‘galaanval’ werd als officiële doodsoorzaak aangegeven. Er was geen autopsie. M.E.Rodocanachi schreef in zijn uitstekende werk ‘Eliza – Napoléon en Italié’ dat zij aan dezelfde ziekte als Napoleon gestorven is. Zij liet twee kinderen achter, een zoon, die op jonge leeftijd door een val van zijn paard (1833) sterven zou en een dochter, Napoléone, die getrouwd was met graaf Camerata en later onder de naam prinses Baciocchi een voorname rol speelde.

229 Tegen Montholon zei hij: ‘Ze was een prachtvrouw, had edele eigenschappen en een uitstekend verstand, maar we gingen niet vertrouwelijk met elkaar om, onze karakters waren te tegengesteld....’

Hij sprak toen over de echtscheiding, Hortense, over Eugène. Een wereld van herinneringen kwam in hem naar boven....

Toen hij iets later met Antommarchi de kamer verliet en naar het met passiebloemen overdekte plekje ging, liet hij zich op een klapstoel vallen en

mompelde: 'Nu ziet u het dokter. Eliza heeft de weg gewezen. De dood, die mijn familie vergeten was, begint nu om zich heen te maaien. Het zal niet lang meer duren, dan kom ik aan de beurt'.

Hij ontving nog de kinderen van Bertrand. Hun kletsen klonk hem zoet in de oren. De kleine Hortense deelde hem mee dat ze wilde trouwen met Tristan. De keizer beloofde haar en de jongen twee miljoen als trouwgift te geven, wat de arme Montholon weer een beetje vertroostte. (1) Hij was immers van generaal tot ziekenverpleger gedegradeerd en ondersteunde naar kunnen Marchand.

Hudson Lowe berichtte Bertrand dat het schip, dat hem en zijn gezin naar Europa zou brengen, net uit Indië was binnen gelopen en dat hij aan boord kon gaan. Ongetwijfeld was er nu in het landhuis van de opperhofmaarschalk veel geroep, tranen en bittere verwijten van de zijde van de indolente Fanny, die op zulke momenten hysterisch werd; alleen Bertrand bleef standvastig. Hij bedankte Lowe, 'hij kon de keizer in deze toestand niet verlaten'. (2)

Aantekening:

1. 'Sinds hij geheel in bed ligt, breng ik mijn leven alleen nog aan zijn zijde door', schreef hij, 'hij wil dat ik steeds bij hem ben, neemt alleen de geneesmiddelen, die ik hem aanraad. Zijn arts raakt daardoor van slag, alleen ik vind genade voor hem.....' (Aan Mme de Montholon, 20 december 1820)
2. L.P.20.132
Wat Fr. Masson, die op de hand van Bertrand is, daarover zeggen mag (Napoléon à Sainte-Hélène, 443), het geplande vertrek was slechts uitgesteld. Want op 19 januari 1821 schreef Montholon aan zijn vrouw: 'De mooie Fanny zal nooit instemmen nog een lente op deze rotsen door te brengen. Ze is van plan de weinig mooie dagen, die ze nog heeft, op Europese bodem in rust en vrede te besluiten. Haar echtgenoot zal Sint Helena missen, maar dat weet hij al en hij zal het eiland niet verlaten. Maar hij staat in dit geval, zoals in vele andere, geheel onder de invloed van zijn vrouw. Tot nu toe denkt Bertrand er slechts aan in Longwood te blijven, maar je kunt er zeker van zijn, dat als er niets onvoorziens gebeurt, dat ik natuurlijk niet vooruit kan weten, zij over drie maanden niet meer op Sint Helena zal zijn'.

230 Nieuwjaarsdag 1821, de laatste, die Napoleon zou beleven, was doodtreurig. Toen Marchand in zijn kamer kwam en nog voordat hij de gordijnen geopend had, zijn gelukwensen deed, vroeg Napoleon hem: 'Nu, wat geef je mij als nieuwjaarsgeschenk?' 'Sire', antwoordde de trouwe dienaar, 'de hoop dat Uwe Majesteit spoedig zal genezen en dit klimaat, waar uw gezondheid zo slecht tegen kan, spoedig zal verlaten'.

'Het zal niet lang meer duren, mijn zoon. Mijn einde nadert, met mij is het gedaan'. En als Marchand protesteert, zucht hij diep: 'Alles zal gaan zoals God het wil'.

Hij ontving Mme Bertrand niet, haar kinderen niet, bleef de gehele dag alleen in zijn kamer.

231 In de loop van de maand januari voelde hij zich beter. Weer begon hij wat uit te gaan, ging aan de arm van Montholon of Marchand wandelen of liet zich in de phaeton in stap naar het gombosje rijden, daar elke heftige beweging hem ongemak veroorzaakte. (1)

Aantekening:

1. Hier enige stukken uit de berichten van Lutyens aan Lowe (L.P.20.132):
'4 januari 1821: de generaal was om acht uur bij de vogelkooi. Hij heeft in het Chinese paviljoen zijn lunch gebruikt.... Graaf Montholon is pas om vier uur verschenen. De generaal loopt zoals gewoonlijk een rondje en lijkt beter.
'5 januari: Ik heb de generaal op een stoel naast de glazen deur van zijn kamer zien zitten. Daar is hij bijna een uur gebleven. Om acht uur liet hij graaf Montholon roepen'.
De 12^e, 16^e en 17^e. Ritten in de phaeton met Montholon. Lutyens groet Napoleon op de 17^e bij zijn terugkomst. Hij is zeer bleek.
Op de 18^e gaat Napoleon tussen zes en zeven uur 's ochtends geleund op Marchands arm in de richting van Bertrands huis, bekijkt New House en kijkt een paar minuten naar de arbeiders; dan

keert hij weer in zijn slaapkamer terug.

De 19^e om half zeven 's ochtends loopt hij leunend op de arm van Marchand ongeveer honderd passen door de laan, die naar het gombosje leidt. Dan stapt hij in de phaeton, waarbij Marchand en Archambault hem behulpzaam zijn. Marchand begeleidt hem te paard.

Op de 21^e ziet Lutyens de keizer leunend op Marchand voor de paardenstal. Hij stapt in de phaeton. Hoewel hij ondersteund wordt, veroorzaakt het in- en uitstappen hem veel hinder.

Op 26 januari bezorgt Lutyens in Plantation de gouverneur een uitvoerig bericht over Napoleons welbevinden.

'Zijn gezicht is heel klein geworden en is zeer bleek, zo bleek als een blad papier. Bij het lopen schijnt hij heel zwak te zijn en wankelt. Zijn lichaam is gebogen. Maar hij is nog net zo dik als vroeger. Hij is in een overjas gewikkeld en draagt hoge laarzen'.

Daardoor heeft deze officier ook niet kunnen opmerken of zijn benen opgezwollen waren. Hij meldt verder: 'Generaal Bonaparte is sinds een tijdje zeer veranderd. Hij is geheel krachteloos.

Desondanks zei graaf Montholon mij dat het hem beter ging'.

10 februari. 's Avonds rijdt Napoleon met Montholon en Arthur Bertrand in de phaeton uit.

11 februari. De kinderen Bertrand brengen de avond door in Longwood.

20 februari. Er wordt een schildpad geschoten. Er komt iemand uit Jamestown om hem te bereiden, want Chandellier kan dat niet.

Op 22 februari gaat Napoleon tegen vijf uur 's middags met Montholon de tuin in, hij draagt zijn slaaprok en een zijden doek om het hoofd.

Soortgelijke notities volgen de komende drie weken tot aan 15 maart 1821.

232

Antommarchi, die wegens zijn gedrag heftige verwijten van de zijde van Bertrand en Montholon over zich heen heeft gekregen en die de keizer niet meer wilde zien, zocht zonder Longwood daar iets van te zeggen sir Thomas Reade op en deelde hem zijn bedoeling mee weer naar Europa terug te keren. Hudson Lowe lichtte Montholon in, die een bevel van de keizer kreeg. Napoleon liet Antommarchi in een grove, maar wel verdiende brief (1) zijn congé geven en verbood hem in de toekomst zijn kamer te betreden. Hij dicteerde ook een officieel schrijven, waarin hij een dokter verlangde en tegelijk als vervanger voor Bertrand verschillende personen aangaf, die vroeger tot zijn intimi hadden behoord. (2)

Aantekening:

1. '..... Tijdens de vijftien maanden van uw verblijf in dit oord was u niet in staat Zijne Majesteit vrouwen te laten krijgen in uw zedelijk karakter. U kunt hem bij zijn ziekte van geen enkel nut zijn en uw verder verblijf hier is volkomen nutteloos'. (Montholon II, 482)

Als men dit document vergelijkt met dat wat Antommarchi in zijn 'Derniers Moments' te beschrijven waagt over de zorg, waarmee hij de keizer omringde, de vertrouwelijke mededelingen, die Napoleon hem deed, de hoogachting, die hij hem ten deel zou hebben laten vallen, dan is men over de onbeschaamdheid van deze heer verbluft.

2. Ten derde: 'Hij zal met genoegen elke persoon, die destijds persoonlijk aan hem verbonden was, als vervanger voor Bertrand aannemen, vooral de hertog van Vicenza of van Rovigo, graaf Ségur, Montesquiou, Daru, Drouot of Turenne of geleerden, zoals baron Denon en Arnault'. (30 januari 1821)

233

Wat de keuze van deze personen betrof, gaf hij er de voorkeur aan dat de koning van Frankrijk en zijn ministers over te laten. (1) Zover was het dus met Napoleon al gekomen, dat hij met zijn zware, onophoudelijk voortschrijdende ziekte, die alleen hij vermoedde, nadat hij het egoïsme van al zijn verwanten had ondervonden, zich toevertrouwde aan Louis XVIII, opdat deze hem het laatste stuk van zijn gevangenschap zou verlichten. (2)

Abbé Buonavita, die een kleine attack had gehad, scheen bij langer verblijf op het eiland door volledige verlamming bedreigd te worden. Daarom besloot men dat hij met de eerste gelegenheid zou vertrekken. Over Vignali had Montholon op 8 februari 1820 aan zijn vrouw geschreven: 'Een paar dagen geleden zei hij tegen ons dat Alexander de grootste mens was geweest, die uit het oude Rome is voortgekomen. Opdat hij in de toekomst dergelijke misvattingen vermijdt, is hij

er toe veroordeeld elke dag tweehonderd bladzijden van Rollin (Franse geschiedenis-schrijver, rkv) te lezen en daarvan uittreksels te maken'. Omdat hij wel trouw en eerlijk, maar zo ontzettend dom was, verzocht Napoleon om een andere priester.

Aantekening:

1. In hetzelfde schrijven: 'Alles wat deze behoeftige nodig heeft, kan alleen maar door bemiddeling van de Engelse of Franse regering geschieden'. Op 20 januari zei Montholon tegen Lowe: 'Het huidige ministerie bestaat uit mannen, die bijna allemaal onder hem gediend hebben, Bijvoorbeeld Pasquier was tien jaar zijn minister en sprak bijna elke dag met hem. Hij kent Mounier evenzeer precies. Ook Ségur, Siméon en Daru. Latour-Maubourg, nu minister van oorlog, vroeger zijn adjudant-generaal, heeft hem naar Egypte begeleid en dankt zijn geluk aan hem. Zelfs Decazes, voormalig secretaris bij Madame Mère, weet overal van als het over hem gaat'. (Aantekening van Gorrequer, L.P.20.132)
2. Zelfs bij grote spoed kon de vervanging niet geregeld worden in negen tot tien maanden. Dat laat zien, dat Napoleon zich ondanks alles nog illusies maakte over zijn toestand.

*

234 New Longwood was nu eindelijk gestoffeerd en gemeubileerd (1) en wachtte op zijn bewoner. Lowe drong erop aan dat Napoleon er bezit van nam. In de laatste tijd had de keizer zich bijna verzoend met de gedachte daar te gaan wonen. (2) Doch hij stelde nog steeds, dat er helemaal geen schaduw was en dat het voor alle blikken van de soldaten van het kamp te zien was. Hij was van mening dat men de grootste bomen uit zijn huidige tuin moest overplanten. Ook nam hij aanstoot aan het gietijzeren hek dat veel te zichtbaar en te dicht om het huis heen was geplaatst. (3). Lowe liet het verplaatsen en zo diep in de grond zakken, dat het minder opviel.

Aantekening:

1. Lowe had zich de laatste tijd tot in alle bijzonderheden daarmee bezig gehouden. Hij ging bijna dagelijks naar Longwood. Hij had de stoffeerder Darling naar Montholon gebracht en deze gevraagd de tapijten voor zowel de woning van de keizer als meubels voor hem zelf uit te zoeken. Montholon wilde alleen 'officiële adviezen' geven, die de toestemming van Napoleon nodig hadden. (Montholon II, 478)
De meubilering was zoals Ali (256) beweert, middelmatig. 'De voornaamste ruimtes waren met papieren behang bekleed. De vloertapijten waren alleen maar van een groene grove stof. De meubels waren van mahonie. Maar er zat geen enkel verguldsel op. Kleine luchters of lampen naar antieke smaak uit brons of albast hingen in het midden van elke kamer van het plafond naar beneden. De armoedigheid van de tapijten en de meubels stond in schril contrast met de grootte van de kamers.
Op de mooie schoorsteenmantel stond geen enkele klok of vaas en er hing geen enkele tekening aan de wanden. Spiegels waren zeldzaam, ik geloof dat ik er maar twee zag. De gordijnen waren van katoen met een groot bladmotief, zoals men dat honderd jaar geleden maakte....'
De inventarislijst, die Darling kort na Napoleons dood maakte, bevestigt Ali's opmerkingen. (Archief van Jamestown, 1821)
2. 1 november 1820. "De keizer moest toegeven, dat hij daar beter zou wonen dan in Old Longwood. En dat een weigering daar te gaan wonen net zo zou lijken als kinderen, die uit eigenzinnigheid niet willen eten'. (Montholon II, 430)
3. Dit hek had Lowe direct na zijn aankomst op Sint Helena in Londen besteld. Hij had op 21 april 1816 aan Bathurst geschreven: 'Hoe ook over de woonplek van Napoleon zal worden beslist, ik zou met het eerste schip dat uit Engeland aankomt, een aanzienlijke lading ijzeren stangen willen ontvangen. Ze hoeven niet massief te zijn, maar er moeten er wel voldoende zijn om een vlakte van ongeveer 600 yard te omheinen'. (L.P.20.115)
Toen het hekwerk aankwam, had O'Meara niets snellers te doen dan Napoleon aan te kondigen dat men het op vijftien voet afstand zou plaatsen en hem dus in een echte kooi wilde opsluiten. En dus zei Napoleon ook, toen hij het hek zag,: 'Daar is de kooi. O'Meara had gelijk. Men zal mij in een ijzeren kooi gevangen houden'.

235 Aan de tuinen zou op aangeven van Montholon wat veranderd worden en een

deel van het oude Longwood zou in geval van brand steeds ter beschikking van de Fransen blijven. (1)

*

Op het dringende verzoek van de opperhofmaarschalk en Montholon, die Antommarchi wegens zijn jonge leeftijd verontschuldigde, willigde de keizer eindelijk in hem weer te ontvangen. Maar hij vergaf hem niet. (2)

Zijn neiging om in het huis te blijven werd steeds groter. De wind en het licht deden hem zeer. Na elk kort uitstapje kwam hij uitgeput terug. (3)

Aantekening:

1. Dat Napoleon besloten had New House te gaan bewonen, is evident. Montholon schreef op 17 maart aan zijn vrouw: 'Waarschijnlijk zal ik snel verhuizen, want het nieuwe huis is bijna klaar'.
2. Antommarchi nam zijn dienst op 6 februari 1821 weer op.
3. 'Hij ging de salon binnen en ging op de sofa liggen, die men voor een klein tafeltje had geschoven en bleef enige minuten als geheel gebroken liggen om weer op adem te komen en uit te rusten. Ondertussen werd de tafel gedekt. 'Laat mij adem halen', zei hij tegen Pierron en mij en voegde er aan toe, terwijl hij afwisselend de blik op Montholon en ons richtte: 'Ik weet niet wat er met mijn maag aan de hand is. Het is een pijn alsof er een mes ingestoken is, dat heen en weer beweegt'. Zodra hij weer een beetje was bijgekomen, liet hij de tafel naar zich toe dragen en begon met de plicht te eten. De honger, die hij voelde tijdens zijn wandeling, kwelde hem ook nog toen hij zijn servet openvouwde. Maar nauwelijks had hij een paar lepels soep naar zijn mond gebracht en de trek verging hem meteen. Ondanks dat at hij toch verder, maar zonder plezier, zonder aandrang; hij vond niets goed'. (Ali, 259)

236

Om het rijden te vervangen en zijn lichaam toch nog een beetje te oefenen, zegt Ali: 'Liet hij in de spreekkamer een wip opstellen, die bestond uit een plank, die in het midden op een van boven ingekerfde paal stond. Hij hoopte dat door de beweging van het op en neer wippen zijn krachten bleven. De beide uiteinden van de plank waren voorzien van goede zadels, waarvoor een t-vormig ijzer voor de handen van de ruiters waren aangebracht. Daar de keizer een behoorlijk gewicht had, werd als tegengewicht het andere uiteinde voorzien van een stuk lood. Gewoonlijk moest Montholon meewippen. (1) Deze oefening deed de keizer veertien dagen, toen gaf hij dit op. (2)

Het verval ging nu sneller. Hij verdroeg nog maar weinig spijzen, zoals vleesgelei. (3)

Aantekening:

1. 'Vaak', schreef Artur Bertrand (115), 'liet hij mijn zuster en twee van mijn broers aan het andere einde zitten en liet ons onverwacht op en neer wippen, zodat wij er af vielen. Dat vond hij leuk.'
2. Ali, 253: 'Voordat hij echt ernstig ziek werd, werd dit ding gedemonteerd en de vloer weer in haar oude toestand terug gebracht'. Dit 'voor hij echt ernstig ziek werd' is de naïeve bekentenis dat Napoleons omgeving zelfs in februari 1821 het gevaar nog niet geloofde. Dat helpt ons het sceptische gedrag van de Engelsen te begrijpen.
3. Hudson Lowe, die gehoord had dat Napoleon kalfsgelei het beste verdroeg, stuurde hem dat regelmatig vanuit Plantation House. Hij stuurde ook een kok, die, zoals Montholon beweert, 'uitstekende soep maakte'. (L.P.20.132)

237

Zijn bloedsomloop, die al zeer langzaam was, werd nog trager. Door het opleggen van heet flanel, dat de bedienden bijna niet aanraken konden, gelukte het hem weer wat energie te geven. In zijn geheugen ontstonden nu grote gaten. (1) Af en toe brak het koude zweet hem uit.

Met het hoofd op de borst gezonken probeerde hij enige passen in de tuinlaan te maken en hij ging meteen weer zitten, zodra zijn benen weigerden. Vaak riep hij uit: 'Ach, ik arme, ik arme'. Hij citeerde ook vaak de versregels van Zaire:

Parijs nog eens te zien kan ik niet meer begeren,
Dus ben ik bereid mij tot het graf te keren.

Marchand en Ali kregen bij deze woorden natte ogen. Hij zei ook: 'De machine is versleten, ze wil niet meer. Het is ten einde, ik zal hier sterven'. (2)

De arme Buonavita, die geheel verlamd was en nauwelijks zijn kamer meer uit kwam, ontving voordat hij uiteindelijk Longwood verliet, bezoek van de gouverneur. Angstig betuigde hij zijn achting voor de Engelse overheid en verzekerde dat hij zich met geen enkele intrige had willen inlaten. (3)

Aantekening:

1. Tot aan eind 1820 had Napoleon het rekenboek van huismeester Pierron zelf gecontroleerd en met zijn naam afgetekend. Dat deed hij ook nog in december 1820. Onderaan de bladzijde schreef hij zelf: 'Inkomsten: 13.000; uitgaven 12.185. Rest: 815 shil.'
Vanaf januari 1821 vinden we op de plaats van zijn handtekening die van Montholon, van Bertrand of van Marchand. Zo bleef het tot het einde. (Bibl. Thiers, 15)
2. Conversatie Montholon-Lowe, 20 maart 1821, L.P.20.144.
3. Antommarchi gaf de abbé een brief mee voor Fesch, waarin stond dat de leverontsteking, waaraan de keizer op Sint Helena leed, epidemisch was en dat, wanneer hij niet snel genoeg naar een ander klimaat gebracht werd, zijn spoedige dood onafwendbaar zou zijn. Antommarchi geloofde van wat hij zelf geschreven had, geen woord. 'Hij glimlacht nog steeds', zei Montholon tegen Bertrand, 'als ik hem over het pennenmesje vertel en hij beschouwt al deze symptomen van een inwendige ziekte eenvoudig als het resultaat van het gebrek aan lichamelijke beweging'. (Montholon II, 486)

238 Dan, toen hij over de keizer sprak, zei hij met alle kracht, die nog in hem was: 'Het kan niet lang meer duren. Als u zijn gezicht eens kon zien! Ik verzeker u als man van eer dat zijn dagen geteld zijn. Onthoud wat ik u zeg!'

Op de ochtend van zijn vertrek betrad Buonavita (hij kon kennelijk weer wat lopen, rkv) wankelend de slaapkamer van de keizer. Napoleon lag in bed, hij sprak fluisterend tegen deze grijze over zijn familie, die deze in Rome weer zou gaan bezoeken en gaf hem voor hen de allerlaatste instructies. Hij was rustig. De abbé weende. Toen hij wegging, wenkte de keizer hem nog eenmaal. Hij wenste dat Antommarchi hem naar Jamestown bracht. (1)

Aantekening:

1. Lowe had een wagen gestuurd, die hem naar de stad zou brengen. Montholon vertrouwde Buonavita een brief toe voor Pauline Borghese, waarin hij haar smeekte alles te doen om Napoleon naar een andere plek te laten brengen. '.....De keizer rekt op Uwe Hoogheid, die zij invloedrijke Engelsen over zijn ware toestand inlicht; hij sterft zonder hulp op deze verschrikkelijke rotsen, zijn kwalen zijn vreselijk'. Montholon voegde er op 30 januari een aan de Engelse regering gericht schrijven bij. Pauline zou deze brief pas na Napoleons dood ontvangen.

239 Iets later kwam Montholon en stelde Napoleon een ritje voor in de phaeton. Napoleon wilde niet: 'Ik voel me als ik terug ben zo slecht en in mijn bed voel ik me goed'.

Montholon, tegen wie de keizer vaak gezegd had 'dat hij geweld moest gebruiken', indien Napoleon niet kon beslissen, drong sterk bij hem aan net als Antommarchi, die er toevallig was. 'Als je dan met alle geweld wilt, Montholon, kijk dan maar of de wagen al klaar staat'. De generaal ging naar buiten, kwam meteen terug en zei dat de wagen klaar stond en dat het bijna windstil was. Napoleon zuchtte en nadat hij wat suikerwater had gedronken, trok hij een broek aan, een overjas, gleed in zijn pantoffels en liet zich door Marchand zijn das omknopen. Steunend op Montholon gingen ze de tuin in. Toen ze voor de wagen stonden, voelde hij zich te zwak om in te stappen. Een koude rilling trok door hem heen, hij besloot om te keren. Hij ging weer in bed liggen en was van koude verstart. 'Mijn buik is ziek', zei hij. Dat zei hij sinds een tijdje heel vaak. Men dekte hem met twee wollens dekens toe. Spoedig begon hij zo te zweten, dat de lakens herhaaldelijk gewisseld moesten worden.

Nu stuurde hij Montholon bij het ontbijt weg en hij liet zich door Marchand de

Veldtochten van Dumoriez voorlezen. 's Middags kwam gewoonlijk de opperhofmaarschalk; ze spraken over de Veldtocht van 1793. De keizer wenste, terwijl men de kamer luchtte, naar buiten te gaan. Hij bereikte zijn eik en ging een ogenblik zitten. Direct daarop voelde hij zich zeer slecht en viel bijna flauw.

240 Gesteund door Montholon en Noverraz sleepte hij zich naar het huis. Hij kreeg heftige pijnen en gaf over. Montholon meende in de kom geronnen bloed te ontdekken. Men zocht overal naar Antommarchi, maar vond hem niet, hij was nog in de stad. Toen hij eindelijk terug kwam, wilde Napoleon hem niet ontvangen.

Op deze dag gingen de ogen van de vertrouwelingen met betrekking tot de keizer eindelijk de ogen open. 's Avonds schreef Montholon aan zijn vrouw: 'Zowieso zal het verblijf op Sint Helena spoedig ten einde komen. Het is uitgesloten, dat hij nog lang leeft. Onze dokter verzekert dat een wisseling van klimaat hem zou kunnen redden, hoewel ik dat meer hoop dan geloof, want nog nooit heb ik zo'n lijden gezien als dat van hem op dit moment'. (1)

De nacht verliep beter dan was verwacht. 's Morgens was de keizer koortsvrij en meende op te kunnen staan. (2) Hij nam een glas port en een biscuit en stapte, gesteund door Montholon met moeite in de phaeton. (3) Maar spoedig moest men terug keren.

Aantekening:

1. 17 maart 1821. Ondanks alles geloofden de Fransen nog steeds aan een totale uitputtingsziekte. Op dezelfde dag schreef Ali aan zijn moeder: 'Onze situatie is nog steeds dezelfde, een uitzondering vormt onze heer, die aan een uitputtingsziekte lijdt, die zijn gezondheid meer en meer ondergraaft, hem vreselijk zwak en geheel veranderd heeft. Als hij niet zo'n sterke conditie had gehad, dan waren we hem nu al aan het bewenen'. (L.P.20.132)
2. Montholon II, 488: 'Antommarchi heeft met het uurwerk in de hand slechts 63 polsslagen geteld, wat de normale door O'Meara en hem zelf geconstateerde toestand is'. In zijn jeugd ging de polsslag van Napoleon nog langzamer: 40 tot 50 naar gelang de omstandigheden.
3. Ondanks alles wat er tot op heden beweerd is, heeft Napoleon nog op de 18^e een rit in de wagen gemaakt. (Bericht van Lutyens, L.P.20.132)

241 Hij had een nieuwe aanval en hij had het zichtbaar te kwaad. Men verzorgde hem op dezelfde wijze als de vorige avond. De door Antommarchi voorgeschreven middelen weigerde hij in te nemen. Tegen de avond zakte de koorts en nadat de vliegen, waarvan het in de kamer wemelde, waren weggejaagd, sluimerde hij wat in.

Op de 19^e voelde hij zich tamelijk goed. Maar om vier uur, toen hij de tuin in ging, kwam de koorts weer op. Lutyens zag Noverraz weglopen om Antommarchi te zoeken. (1) De dokter was nog weg. Tijdens de nacht was hij een aantal malen zeer slecht, maar eindelijk sliep hij toch in. Deze dag, 20 maart, scheen een rustpauze te hebben gebracht. Op dezelfde dag ontving Montholon Lowe, die gekomen was om naar Napoleons toestand te vragen en sprak met hem over de geestelijke achteruitgang van de keizer: 'Bij ons laatste ritje heeft hij vreemde dingen gezegd. Ik heb dat ook tegen hem gezegd: 'Ik begrijp niet wat u vraagt, wat u zegt'. 'Maar wat ik zeg, is toch helemaal duidelijk', antwoordde hij mij. Met andere woorden: hij praat raar.... Hij is zeer ziek!' besloot Montholon, 'men kan onmogelijk nog zieker zijn. Hij wordt verschrikkelijk geel en slaapt niet meer, zijn slapen is slechts wat wegsoezen. Hij kan het geringste geluid niet meer verdragen. Als hij gewekt wordt, vraagt hij hem met rust te laten, zegt niemand nodig te hebben, men stoort hem slechts. Als hij echter wakker wordt en wij zijn er niet, dat verwijt hij ons dat we hem in de steek laten!'

Lowe wierp tegen dat naar zijn oordeel Napoleon aan een uitputtingsziekte

leed en dat hij zou kunnen genezen. 'Ja', zei Montholon, 'er is nog wel wat hoop, maar als er geen onvoorziene verandering optreedt, geloof ik niet dat hij nog lang leven zal'.

Aantekening:

1. Bericht van Lutyens, 19 maart 1821.

242

Op 21 maart 1821 kwam de aanval tussen vier en vijf uur weer terug. Antommarchi, door Montholon bevolen in Longwood te blijven, bekeek het door de keizer overgegevene en verklaarde dat hij aan chronische gasachtige koorts leed. Hij schreef een braakmiddel voor. Wat een waanzin, een braakmiddel voor een maag, die hij zelf als verrot beschouwt! Napoleons gezonde verstand kwam hier tegen in opstand. Bertrand en Montholon drongen bij hem aan. Eindelijk gaf hij toe en beloofde de volgende ochtend er een dosis van in te nemen. Op 22 maart slikte hij het medicijn in twee porties in. Bijna op hetzelfde moment draaide hij zich om met vreselijke maagkrampen. Montholon geeft aan gezien te hebben hoe hij op de vloer steunend heen en weer rolde. (1) Omdat hij in bed onder het muskietennet dacht te stikken en niet slapen kon, bracht hij de nacht uit angst voor muggen zonder licht in zijn leunstoel door. De aangrenzende kamer was met twee kaarsen zeer spaarzaam verlicht. Op de 23^e was hij wat beter. De keizer kon zich scheren en zijn tanden poetsen.

Antommarchi, die deze verbetering toeschreef aan zijn medicijn, beval een nieuwe dosis aan. De patiënt voegt zich, maar de inspanning van het overgeven is weer duidelijk pijnlijk. Hij verklaart dat hij nooit meer iets zal innemen wat deze prutser hem voorschrijft.

Aantekening:

1. Montholon II, 431. Antommarchi verklaarde desondanks opschepperig dat het braakmiddel 'het beste middel was en dat deze behandeling absoluut voortgezet moest worden'. Later, toen de pijn was afgenomen, kon Napoleon een glas oranjebloesemwater tot zich nemen. Die avond at hij een beetje.

243

Vanaf nu, zegt hij tegen Marchand (1), zal hij zich aan het dropwater met anijs houden, dat hij in een flesje onder zijn hoofdkussen en in een zak van zijn slaaprok bewaart. Hij laat het flesje zien en fluistert: 'Dat is het beste medicijn!'

De volgende ochtend dringt Antommarchi er weer bij hem op aan het braakmiddel in te nemen. 'Slik het zelf maar', zegt de keizer. De arts probeert Marchand te overreden het braakmiddel in het dropwater te gieten. De kamerdienaar weigert, maar een onhandige opmerking van Bertrand (2) geeft de keizer aanleiding te geloven dat Marchand hem bedriegt. Napoleon scheldt Marchand flink uit en roept om Antommarchi, die weer naar Jamestown is vertrokken. Als hij terug komt, voert hij tot zijn verdediging aan 'dat de keizer zijn leven op het spel zet als hij de hulp van de geneeskundige af wijst'.

'Wat, meneer?' vliegt de keizer op, 'ben ik u rekenschap schuldig? Geloof u dan niet dat de dood voor mij een weldaad uit de hemel zou zijn? Ik ben er niet bang voor, ik zou niets doen om zijn komst te vertragen, maar ik zou ook geen enkele moeite doen om in leven te blijven. (3)

Aantekening:

1. Marchand was nu de gehele dag bij hem. (Bericht van Lutyens, 21 maart 1821, L.P.20.132). Vanaf 18 maart waakte hij ook een deel van de nacht bij hem en hij werd door Ali en Noverraz afgelost. Toen Noverraz vanwege een leverontsteking ziek werd en deze dienst moest stoppen (24 maart), boden Montholon en Bertrand aan een deel van de nachtwake over te nemen, De keizer wees het aanbod van Bertrand af, doch nam dat van Montholon aan. Antommarchi had zijn hulp niet een keer aangeboden.
2. 'Nu, heer opperhofmaarschalk, hoe gaat het met u?' zei Napoleon tegen hem. 'Prima. Sire, ik wenste dat het met Uwe Majesteit evenzo goed ging. Hoe zijn de drankjes, gemengd met

- braakmiddel, u bekomen? Heeft het u goed gedaan? '(Papieren van Marchand, Bibl. Thiers.)
- Op deze dag, 24 maart 1821, schreef Lowe aan Bathurst: 'In de beschrijving, die generaal Montholon van de ziekte van generaal Bonaparte maakt, praat hij niet over het klimaat of de slechte behandeling, die hij hier ondergaat. De ziekte bestaat uit een langzame bloedsomloop, zwakte van de spijsverteringsorganen en uit een storing in de hersenen. Wat hij over het leverlijden zegt, heeft alleen maar ten doel de verbinding met vroeger hier over gedane beweringen in stand te houden....' (L.P.20.132)

244 Gedurende de twee volgende dagen mag hij hem niet onder ogen komen. (1) Montholon bezweert hem dokter Arnott te hulp te roepen, die door Lowe als informant was uitgestuurd, al enige keren naar Longwood was gekomen en nu de onbekwame Antommarchi zou kunnen vervangen. (2) Napoleon wees dit ronduit af.

Montholons onrust groeide toen hij in een onderhoud met Lowe hoorde (3), dat deze, geschrokken door een dépêche, waarin Bathurst hem meedeelde dat er meerdere vluchtelingen waren te bevrozen (4), zich voortdurend van de aanwezigheid van Napoleon in Longwood verzekeren wil.

Aantekening:

- Bertrand en Lutyens, 28 maart 1821. L.P.20.132
- De keizer had geen hekel aan Arnott, die hij eens toen hij bij Montholon op ziekenbezoek ging, had ontmoet. Hij vond dat de Engelse arts 'het gezicht en de manieren van een edelman had'. Hij had er zelfs aan toegevoegd: 'Werkelijk, als ik me zeer slecht zou voelen en de jongeman (Antommarchi) eens en voor altijd weg zou moeten sturen, zou deze mij liever zijn dan een ander'. (1 maart 1821. Montholon II, 484)
- Op 30 maart 1821. Al op de 29^e had Reade aan Lutyens geschreven: 'Als generaal Bonaparte zo ziek is als dokter Antommarchi en graaf Montholon beweren, dan zouden deze heren toch menselijk handelen als zij er nog een arts bij haalden.... Het is uw plicht er op te blijven staan dat u de gelegenheid wordt geboden de generaal te zien of dat een Engelse arts toegang bij hem krijgt'. (L.P.20.132)
- Speciaal de dépêche van 30 september 1820, die op 1 januari 1821 binnen kwam.

245 Al veertien dagen lang heeft de ordonnance-officier de keizer niet gezien. Weigert men de Engelse arts er bij te halen, dan is Lowe vastbesloten met geweld bij de zogenaamde zieke binnen te dringen. Hij zal het betreuren, zo zegt hij zo'n rigoureuus middel te moeten gebruiken, maar hij zal niet lang meer kunnen wachten (1). Montholon antwoordt dat hij hoopt dat de gouverneur zich op zo'n moment niet tot het uiterste zal opwinden.

'Ik ben vast besloten, ik herhaal het nog een keer', zei Lowe, 'en ik neem als het nodig is min toevlucht tot geweld'.

'Daarmee neemt u, mijnheer, de gehele verantwoordelijkheid op u, wat daardoor ook ontstaan mag'.

Daar Lowe nerveus scheen (2) en Montholon hem in deze toestand tot elke schurkendaad in staat achtte, zou hij dit nog een keer samen met Bertrand aan de keizer voorstellen.

Aantekening:

- Gesprek Lowe met Montholon, 30 maart 1821. (L.P.20.144): 'Ik eis niet dat generaal Bonaparte zich aan de hem toegewezen ordonnance-officier laat zien', zegt Lowe, 'vooropgesteld dat hij een Engelse arts toegang geeft. Mijn voorstel heeft, geloof ik, niets ongewoons. Ik verlang niet dat hij die arts consulteert, maar dat men deze op een manier ontvangt, die mij over de aanwezigheid van de keizer in het huis zekerheid verschaft. Op dit moment heb ik daar geen enkel bewijs voor. Ik kan zo'n stand van zaken niet langer dulden'.
- Op 30 maart gaat hij tweemaal naar Longwood en sir Thomas Reade een keer. (Montholon II, 502) 's Avonds schrijft Montholon aan zijn vrouw: 'Wij doen gezamenlijk onze uiterste best, opdat dokter Arnott geroepen wordt en jij kent me goed genoeg om te weten hoe ik me opwind.... In mijn volgende brief zul je vernemen wat God over de keizer besloten heeft, want naar berekening van de dokter zal de ziekte niet lang meer duren en zijn we nu bij het kritische punt aangeland. Deze gedachte vult me zo zeer, dat ik elke ochtend als ik de ogen open, bang ben dat men mij komt mee delen dat alles afgelopen is',
Men moet niet uit het oog verliezen dat deze brieven de gouverneur onder ogen kwamen.

246 Beiden smeekten hem – echter zonder hun beweegredenen te noemen – Arnott eindelijk te ontvangen. Napoleon gaf niet toe. (1)

's Nachts had hij daar ongetwijfeld over nagedacht, want 's ochtends op 1 april 1821 zei hij tegen Bertrand: 'Uw Engelse arts zal van deze slachter bericht over mijn toestand ontvangen. En de beschrijving van al mijn kwalen zal de gouverneur maar al te veel plezier geven. Wat zal men over mij niet allemaal zeggen als ik inwillig de arts te ontvangen? Nu, goed, ik zal het doen, minder om mezelf dan om mijn omgeving tevreden te stellen; ik verwacht niets van zijn kunde'.

Hij besliste dat Antommarchi bij Bertrand zijn Engelse collega over het verloop van de ziekte berichten zou. Hierna zou hij om zes uur 's avonds dokter Arnott ontvangen.

Aantekening:

1. Om ondertussen een inval van Reade of zelfs van Lowe te verhinderen spande Montholon met Marchand samen, opdat Lutyens de mogelijkheid had de keizer te zien. Men sprak af dat op het moment dat de keizer ging zitten op de nachtstoel bij het venster, de venstergordijnen een beetje opgetild zouden worden. Dit treurige hulpmiddel had resultaat en op 31 maart kon de ordonnance-officier zich van de aanwezigheid van Napoleon overtuigen zonder dat deze dat door had. (Ali, 267; Bericht van Lutyens, 31 maart; L.P.20.132)
Napoleon vernam niets van Lowe's gedrag. Daarom zei hij op 30 maart: 'De waardeloze gouverneur laat ons heel erg met rust. Wat heeft dat te betekenen? Hij zal waarschijnlijk van de Chinezen gehoord hebben, dat ik ziek ben....'

247 De kamer is donker. De afgeschermdde kaars werpt een zwakke lichtstraal in de aangrenzende kamer. Arnott, door Antommarchi geleid, treedt binnen. De grote, reeds bejaarde man (1), is in een blauwe overjas gekleed. Hij gaat naar het bed, het muskietennet is door Marchand opgetild, voelt de pols, voelt buik en zijkanten zonder dat hij iets kan zien. Hij zegt enige geruststellende woorden en vraagt of hij de volgende ochtend terug mag komen. (2)

Inderdaad verschijnt hij weer om negen uur. Bertrand is vrolijk. Napoleon ontvangt de arts vriendelijk. 'De waardering, die hij bij zijn regiment heeft', zegt hij, 'heeft het hem er toe bewogen hem te ontvangen en ook vanwege zijn belofte niets over zijn gezondheidstoestand aan de gouverneur mede te delen'. (3)

Hij beklagt zich weer over zijn koortsaanvallen, zijn zweetaanvallen, dan spreekt hij over zijn maag: 'Ik voel een heftige doordringende pijn, het is net een snee met een scheermes. Mijn vader is op 35-jarige leeftijd aan deze ziekte gestorven, Zou het erfelijk zijn?'

Arnott doet een pijnlijk nauwkeurig onderzoek. Dan verklaart hij dat het alleen maar om een ontstekingsziekte van de maag kan handelen, de maaguitgang is gezond, de lever normaal.

Aantekening:

1. Archibald Arnott was vijftig. Hij had in Egypte, op Walcheren en in Spanje gediend. Hij kwam in 1819 met het 20^e Regiment op Sint Helena.
2. De scepsis van de Engelsen was zo groot, dat Arnott dezelfde avond tegen Lowe zei: 'Ik heb hem betast, hem of een ander. Ik heb een grote zwakte vastgesteld, maar geen tekenen van onmiddellijk gevaar'.
3. Hij had Montholon beloofd Napoleon 'net als ieder andere zieke te behandelen'. Lowe had zijn toestemming gegeven en verklaard dat hij geen bulletins verlangen zou, behalve als dat noodzakelijk zou zijn. In dat geval zou hij Longwood daar van te voren van op de hoogte brengen. (L.P.20.133).
Arnott gaf echter over elk bezoek een verslag aan de gouverneur; hij kon nauwelijks anders handelen.

248 De lichamelijke pijn zou veroorzaakt worden door een opeenhoping van gassen en door verstopping. De keizer sprak tegen dat zijn spijsvertering, afgezien van

een paar keer dat hij moest overgeven, steeds in orde was geweest.

Arnott hoorde verstrooid toe. Hij geloofde blijkbaar uitsluitend aan een onschuldige ziekte. Napoleon zucht en praat met de dokter over de Egyptische Veldtocht, die deze onder Abercromby heeft mee gemaakt. Eindelijk neemt hij afscheid van hem en deelt hem mede, dat hij hem elke middag om vier uur zal ontvangen. (1)

De volgende dag komt Arnott, begeleid door Bertrand en Antommarchi, weer. De keizer houdt de beide artsen even bij zich, alleen Bertrand blijft tot de avond. Montholon, die intussen heeft gedineerd, lost de opperhofmaarschalk af en waakt tot twee uur 's ochtends bij de keizer. Marchand brengt de rest van de nacht bij hem door.

Arnott, wiens geneeskundige kennis, ondanks zijn jaren gering is, blijft optimistisch. Wat ook Antommarchi in zijn bulletins, die hij elke ochtend maakt, over koorts, zweetaanvallen en overgeefaanvallen van de keizer bericht, Arnott is er van overtuigd dat men de symptomen overdrijft (2) en verklaart dit ook tegenover de gouverneur.

Aantekening:

1. Arnott bezocht daadwerkelijk tijdens de gehele ziekte de keizer twee keer per dag, nl. 's ochtends en tegen vier of vijf uur 's middags, zoals zijn aantekeningen, die hij Hudson Lowe pas na de dood van Napoleon liet zien, bewijzen. (L.P.20.157)
2. Op 5 april 1821 schrijft hij aan Gorrequer: 'Ik heb geen der symptomen, die men mij heeft beschreven, kunnen constateren'. (L.P.20.133)
Op 6 april schreef Reade, die lang met Arnott had gesproken, de gouverneur: 'Dokter Arnott deelt mij mede dat hij gedurende zijn bezoek aan de generaal nooit de door Antommarchi beschreven toestanden heeft aangetroffen..... Hij neemt de ziekte van de keizer niet serieus en meent dat diens lijden meer psychisch dan lichamelijk is. Hij heeft tegen graaf Bertrand gezegd, dat hij aan geen enkel gevaar gelooft. Hij beval de generaal op te staan en zich te scheren. Deze antwoordde dat hij zich eerst wat sterker moest voelen om zich te scheren. Zijn lange baard verleent hem een afschuwelijk uitzien. Ik heb de dokter gevraagd of hij sterk vermagerd is. 'Nee', heeft hij geantwoord, 'ik voel hem vaak de pols en hij heeft een even dikke hand en arm als ik. Ook is zijn gezicht niet spitsiger geworden. Ik kan aan zijn uiterlijk niets bijzonders ontdekken, behalve zijn kleur, die zeer bleek, bijna lijkkleurig is. Vanochtend heb ik hem zien overgeven, dat is het enige, dat ik opgemerkt heb. Overigens heeft hij niet veel overgegeven'. (L.P.20.133)
Marchand merkt op 3 april op: 'Bij het verlaten van Zijne Majesteit heeft dokter Arnott het overgeefsel, dat uit een zwarte massa bestaat, onderzocht en deze bezigheid leidde tot de uitspraak dat zich in de maag een maagzweer aan het vormen is. Hij maakte Bertrand en Montholon daar opmerkzaam op en schreef verschillende recepten voor, maar de keizer gedroeg zich tegenover hem even opstandig als tegen dokter Antommarchi'.
Marchand vergist zich in de datum. De verslagen van Arnott en Antommarchi spreken hier pas over op 25 of 26 april. Zoals Fr. Masson vermoedt, zal Marchand deze vergissing wel hebben gemaakt, toen zijn 'Herinneringen' al een tijdje ouder waren.

249

Napoleon bracht de dag door in sluimerende toestand. Wie toevallig bij hem was, waaide voor hem met een doek de vliegen en de muggen weg. Bij mooi weer ging hij, gesteund door Montholon en Marchand naar zijn leunstoel en zat daar naast de glazen deur, die naar de bloementuin leidde. Men las hem een paar bladzijden uit een boek voor of hij wierp een blik in een krant. Maar hij werd weldra moe en legde zich met een zucht van welbehagen weer in bed. Hij nam alleen nog maar bouillon tot zich, af en toe ook wat brood en melk, johannesbessensiroop of zijn geliefde dropwater.

Arnott, die ervan overtuigd was dat het slechts om 'hypochondrie' (1) handelde, sprak de patiënt moed in. De keizer vroeg hem eens of hij deze ziekte zou overleven:

Aantekening:

1. Arnott had zich toch tenminste vanwege de feiten zorgen moeten maken, want hij telde bij Napoleon steeds 72 tot 90 polsslagen, terwijl hij normaal nauwelijks meer dan 60 had. (Antommarchi, zo lichtzinnig hij ook was, zal hem dit toch gezegd hebben.) Bij de toenmalige stand van de geneeskunde was dit symptoom van grote betekenis.

250 “Wees niet bang dokter, mij alles te zeggen. U heeft met een oude soldaat van doen, die van de waarheid houdt. Zeg eens, wat denkt u van mijn toestand?”

Arnott verzekerde hem dat hij alle vooruitzichten had snel gezond te worden. Herhaaldelijk praatte hij op hem in om naar New House te verhuizen, waar hij meer lucht en ruimte zou hebben. Alles was daar klaar voor zijn ontvangst. Napoleon schudde het hoofd: ‘Dokter, dat is te laat. Ik heb uw gouverneur gezegd, toen hij mij het plan voor dat huis deed toekomen, dat men er vijf jaar aan zou bouwen en dat ik dan een graf nodig zal hebben. Nu en u ziet het, brengen ze me de sleutel en het is uit met mij’.

Antommarchi vond overigens dat men de keizer in zijn jarenlange gewoontes niet moest storen en daar had hij zeker gelijk in. Als de keizer in zijn slaapkamer te weinig lucht had, kon men hem toch naar de salon overbrengen.

Arnott schreef pillen en drankjes voor. Napoleon pleegde te antwoorden ‘dat hij daar niets tegen had, het leidde de aandacht af en steeds eindigde het er mee dat hij niets innam’.

Aantekening:

1. Papieren van Marchand

251 Op een keer toen Ali hem de pols voelde en vroeg hoe hij zich voelde, zei hij: ‘Het gaat niet goed met mij. Ik zal aan de aarde de rest overgeven van een leven, waaraan de koningen zoveel gelegen is’.

Arnott stond erop dat hij ‘zijn voorschriften moest opvolgen’. ‘Goed, goed, dokter, het zal gebeuren..... Welke ziekten heersen er in uw hospitaal?’

Op 8 april wilde hij zich scheren. Men rolde zijn bed vanwege beter licht naar het midden van de kamer. Toen bemerkte Ali, hoezeer zijn gezicht veranderd was. Ook al zijn ledematen waren eenderde dunner geworden, de handen wat magerder en de vingers veel spitzer’. (1) Hij zei lachend tegen Marchand: ‘De duivel heeft mijn ingewanden opgegeten’.

Op 9 april leek het hem beter te gaan. ‘Vandaag is hij 23 dagen ziek’, schreef Montholon aan zijn vrouw. ‘De koorts is sinds gisteren weg en de artsen menen, dat het gevaar voorbij is en wij hem als genezen kunnen beschouwen’.

Deze korte verbetering, die zijn lotgenoten weer hoop gaf, vermeerderde ook het vertrouwen dat de keizer langzamerhand voor zijn arts had opgevat. Arnott had veel gereisd, was aangenaam gezelschap en bezat nette omgangsmanieren. Napoleon onderhield zich met hem in het Italiaans. Hij kwam zelfs zover enige van zijn drankjes te slikken. Hij behandelde Antommarchi daarentegen streng en verachtelijk, zoals deze wegens zijn gedrag ook verdiende. (2)

Aantekening:

1. Ali, 271. Daar hij daarvoor zeer dik was geweest, kon Arnott, die hem vroeger maar een keer had gezien, zich van zijn daadwerkelijke vermagering geen voorstelling maken. Zo zei hij ook op 11 april tegen Lowe dat hij ‘zijn borst, de schouders en het lichaam vol en rond vond. Misschien is hij eens zeer dik geweest, nu is hij magerder’. (L.P.20.157)
2. ‘Antommarchi’s gedrag is onbegrijpelijk’, schreef Montholon (9 april 1821), ‘men kan onmogelijk minder zorgzaam en lichtzinnig zijn dan hij. Niets is in staat hem te verbeteren en de vrouwenrokken trekken hem dermate aan, dat hij daardoor alles verwaarloost. Ik geloof, dat het niet eenmaal voor gekomen is dat hij thuis was’.

252 Deze voelde zich in zijn ijdelheid gekwetst en had nog eenmaal de moed zich tot Lowe te wenden met de vraag het hem mogelijk te maken met het eerst volgende schip te vertrekken. (1)

Op de middag van 10 april 1821, toen de keizer was opgestaan, begon hij

opnieuw over te geven. Zijn koorts was 'afgereisd' zoals hij zei, maar hij voelde zich zeer zwak en klaagde over leverpijn. Hij had op die plek het gevoel van hitte en smeekte dokter Arnott dat orgaan nog een keer te onderzoeken. De arts tastte het onderlijf af. Maar Arnott kon 'noch een verharding noch een zwelling' vaststellen. 'Het orgaan werkt niet goed', zei hij.

Vanaf nu werden de nachten weer ondraaglijk. (2) Overdag leed de keizer minder, maar zijn krachten namen steeds meer af.

Aantekening:

1. Lowe leek zeer verrast en beval Antommarchi geduld te hebben. Deze verklaarde dat hij dokter Arnott niet vijandig gezind was, maar het karakter van generaal Bonaparte maakte zijn positie onverdraaglijk. Hij werd meer als een lakei dan als een arts behandeld. 'Heer professor', antwoordde Lowe. 'het is noodzakelijk het temperament van de zieken en de bijzondere omstandigheden in alles mee te nemen'. Maar Antommarchi bleef hardnekkig. De gouverneur zei daarop vrij bot dat zijn verzoek bekeken moest worden en hij daarover naar Engeland moest berichten. De professor keerde geheel terneer geslagen naar Longwood terug. (L.P.20.133 en 146)
Op Arnotts verzoek ontving de keizer hem op de avond van 11 april.
2. Op 11 april om zes uur 's ochtends werd Arnott geroepen. Napoleon had vanaf drie uur vier keer overgegeven. (L.P.20.133 en 157)
De nacht van 11 op 12 april was beter, omdat de keizer een kalmeringsmiddel had genomen. Maar op de 13^e om twee uur 's ochtends opnieuw overgegeven en heftige zweetaanvallen. 'Zeven keer heb ik de keizer het bed verschoond', noteert Montholon (II, 508), 'en elke keer waren de lakens doornat, zelfs de doek, die hij om zijn hoofd draagt. Het wisselen van het beddengoed is, zonder dat hij ongeduldig wordt, zeer moeilijk uit te voeren, want hij wil geen licht in zijn slaapkamer hebben, hij dult slechts een kaars in de kamer ernaast. En bij het zwakke licht van dat schijnsel moet ik hem niet alleen alles wat hij nodig heeft, geven, maar hem ook nog goed aankleden, zelfs de doek moet ik om zijn hoofd wikkelen'.

253 Hij zegt tegen Arnott, dat hij zonder hulp niet meer rechtop kan blijven en vraagt hem 'of men aan zwakte sterven kan en hoe lang men in leven blijft als je zo weinig eet als hij'. (1)

Maar zijn ogen staan helder. Hij heeft zijn geest behouden. Urenlang zegt hij geen woord, maar vaak bewegen zijn lippen zich. Het lijkt of alles wat hij nog heeft aan wilskracht ter vervulling van een belangrijke opgave tezamen balt.

Aantekening:

1. L.P.20.157. De arts beantwoordde ontwijkend: 'Er is geen reden tot ongerustheid aanwezig'. Maar hij vond de zieke toch 'krachteloos en zeer terneergeslagen'.

*

Het testament

Al op 10 april 1821 had Napoleon tegen Montholon over zijn laatste wilsbeschikking gesproken. In aanwezigheid van Marchand vraagt hij hem 'of twee miljoen genoeg zou zal om de goederen van zijn familie in Bourgondië terug te kopen'. (1) Op 12 april noteert Montholon naar dictaat van de keizer met potlood de hoofdpunten van het testament. (2) Hoewel zijn omgeving rond deze tijd wat meer hoop heeft, heeft Napoleon de zekerheid dat zijn leven ten einde loopt. Lange tijd had hij daarover getwijfeld, zelfs op de momenten dat hij zijn dienaren, zijn artsen, zijn vrienden om de moed en de ijver er in te houden, steeds herhaalde dat hij niet lang meer leven zal. Nu is hij er echter zeker van. De 'Gast' is er, nog onduidelijk voor de anderen, maar voor hem al ontsluit. Het trekt hem naar zich toe zonder dat zijn ziel in een schermer valt, ja, zelfs zonder verzet van het lichaam. Hij telt, de hand op de pijnlijke plek, de door niemand anders gehoorde voetstappen van de dood. Hij, die zoveel uit het leven heeft gehaald, wendt zijn aangezicht niet van hem af. De dood is zijn ware vriend. Deze zal eindelijk aan de strijd tussen een geweldige energie met de leegte van de dag en met het medelijden van de getuigen een einde maken. Ook als allen hem alleen hebben gelaten, allen hem verraden hebben, de dood zal hem redden.

Aantekening:

1. Papieren van Marchand. Montholon II, 507. 'Ik heb geprobeerd', schrijft Montholon, 'hem met de hoop te vleien dat dit een overbodige maatregel zou zijn, maar hij stond er op en zei: 'Ik zal morgen beginnen met schrijven als de verbetering aanhoudt'.
2. Daarboven is bij Montholon op 12 april 1821 niets vermeld, maar Marchand verzekert dit nadrukkelijk.

255 Door de dood zal hij eindelijk zijn onwaardige gevangenis, zijn kerkermeesters, ja, zichzelf ontvluchten. Het zal hem de vrede terug geven, de vrijheid, een boven elke aanval verheven roem.

Op 13 april rond het middaguur vraagt hij Montholon de deur te sluiten en begint in zijn slaapkamer, hoofd tegen het kussen gedrukt, te dicteren:

'Ik sterf in het katholieke, apostolische en Romeinse geloof, waarin ik meer dan vijftig jaar geleden geboren ben'. (1)

Dat is een uitdrukkelijke bekentenis: hij heeft wel de kerk bevochten, maar is nooit in de geest haar vijand geweest. Stervend erkent hij haar geboden, die hem in het licht van de dood weldadig zijn en voor de sociale orde noodzakelijk zijn.

'Ik wens dat mijn stoffelijke resten aan de oevers van de Seine rusten temidden van het Franse volk, dat ik zozeer geliefd heb'.

Dat is een politieke wens, hij vermoedt wel dat deze niet zo snel vervuld zal worden, doch onvoorspelbaar is de toekomst. En deze groet van de Fransen vanuit de verbanning aan Frankrijk zal ontelbare harten ontroeren.

'Ik heb steeds redenen gehad om met mijn innig geliefde echtgenote Marie-Louise tevreden te zijn. Ik bewaar over haar tot het laatste moment de tederste gevoelens...'

Het is hem zeker niet gemakkelijk gevallen de echtbreekster, die hem heeft verlaten, in deze vorm te gedenken. Maar omwille van zijn zoon, omwille van de wraak, die hij in hem wil opwekken, vergeeft hij haar.

Aantekening:

1. Wij geloven niet dat het nodig is hier het testament letterlijk weer te geven, daar het voldoende bekend is. Wij volgen het hier in grote lijnen in de volgorde van het keizerlijk dictaat. Dat doen wij ook bij de codicillen.

256 Misschien zal de moeder, als hij er niet meer is, medelijden hebben. Misschien zal ze haar fouten als echtgenote weer goedmaken door haar kind te beschermen. Hij bezweert haar dat te doen: 'Ik vraag u er voor te waken dat mijn zoon voor valstrikken bewaard blijft, die zijn kinderjaren nog omgeven'. En aan de kleine schooljongen, die men de plichten van een Oostenrijkse leefwijze probeert op te dringen, richt hij de belangrijkste les, die uitgangspunt voor zijn leven zal dienen te zijn: 'Mijn zoon spoor ik aan nooit te vergeten dat hij als Franse prins geboren is en zich nooit door de drie-eenheid, die de volkeren van Europa onderdrukt, als werktuig laat gebruiken. Ook zal hij Frankrijk nooit op een andere wijze bestrijden of schaden. Hij zal mijn lijfspreuk overnemen: 'Alles voor het Franse Volk!'

Dit is het 'Sesam-open-u', denkt Napoleon, dat voor de hertog van Reichstadt Frankrijk weer zal openen en hem het keizerrijk zal doen terug winnen.

Nu wendt hij zich tot de bron van zijn ellende. Een laatste maal roept hij de eer van het Britse volk tegen de regering van Engeland aan: 'Ik sterf voor mijn tijd, vermoord door de Engelse oligarchie en haar uitwassen. Het Engelse volk zal niet aarzelen mij te wreken!'

Hij vergeeft degenen, die hem verraden hebben: Marmont, Augereau, Talleyrand.... Hij richt aan zijn moeder, aan zijn familie een innige groet; hij ontkent de vlugschriften, die men hem heeft toegeschreven. (1)

Dan gaat hij tot de legaten over. Allereerst die aan zijn zoon. Voor hem geen geld. Wat moet de erfgenaam van Napoleon met een vermogen beginnen? Zijn naam is hem voldoende.

Aantekening:

1. Namelijk het 'Handschrift uit Sint Helena'.

257 Maar uit liefde en om hem alles te geven, wat hem kan vertellen over de roem van zijn vader en om de denkbeelden, die hem ingeprent zijn, te bestrijden, om hem over de dood heen zijn geest, zijn wil, zijn adem te doen voelen, vermaakt hij hem alle voorwerpen, die hem gediend en persoonlijk beroerd hebben (1): de mantel van Marengo, zijn uniformen, zijn laarzen, zijn kleding, zijn veldbedden; zijn wapens: de degen van Austerlitz, de sabel van Sobieki, zijn pistolen, zijn geweren, zijn zadel, zijn onderscheidingen, zijn zegel, de kerkvoorwerpen uit zijn kapel, zijn gouden necessaire, zijn oorlogstent, zijn kleine staande klok, het horloge van Frederik de Grote, zijn vestzakhorloges, zijn muntenverzameling, zijn zilver, zijn waskom, zijn Sèvreservies, de mooiste van zijn boeken. Bertrand, Montholon, Vignali, Marchand, Ali en Noverraz zullen elk een bepaald deel van deze voorwerpen bewaren en ze aan zijn zoon 'als hij zijn zestiende levensjaar heeft afgerond' overhandigen. Vol tederheid en trots schrijft hij: 'Ik hoop dat deze kleine erfenis hem dierbaar is, daar het in hem de herinnering aan zijn vader levend zal houden'.

Elk lid van zijn familie laat hij intieme aandenkens na: Madame Mère zijn zilveren nachtlamp, kardinaal Fesch een necessaire, Carloine en Hortense tapijten, Pauline zijn kleine muntenverzameling, Jérôme een sabelhandgreep, Eugène een lamp van verguld zilver. Alleen Louis sluit hij uit. Marie-Louise zelf zal zijn keeshond krijgen. Allen zullen een armband gemaakt van zijn haar ontvangen.

Aantekening:

1. Ze worden in het testament in de bijgevoegde lijst A apart opgevoerd.

258 Om lady Holland, die hem zoveel goedheid heeft bewezen, zijn dankbaarheid te tonen, bestemt hij voor haar de antieke cameo, die paus Pius VI hem in Tolentino geschonken heeft.

Wat betreft de geldsom op in het bankdepot van Lafitte, die door Napoleon in totaal op zes miljoen (1) wordt vastgesteld, echter maar de helft is, die verdeelt hij nu op een geheel andere wijze dan in zijn eerste testament.

Montholon zal van dit geld het grootste deel krijgen: twee miljoen, 'als bewijs van mijn dankbaarheid voor de zorgvuldigheid, waarmee hij mij zes jaar als een zoon omgeven heeft en als vergoeding voor de schade, die hij geleden heeft door zijn verblijf op Sint Helena met het verlies van zijn goederen'.

Bertrand krijgt nu nog slechts een legaat van 500.000 francs zonder een hartelijk woord. De keizer dacht alleen maar aan de vertrekplannen van de opperhofmaarschalk en vergat dat hij hem in de harde jaren van de gevangenschap – tussen zijn gezin en zijn plicht heen en weer getrokken – ondanks alles trouw en aanhankelijk zonder te morren gediend had.

Marchand ontvangt bijna net zoveel, namelijk 400.000 francs. Maar hij ontvangt bovendien de dank, die zijn zacht gemoed, zijn zorgen voor de keizer, zijn onvermoeide liefde verdienen: 'De diensten, die hij mij bewezen heeft, zijn die van een vriend....'

Aantekening:

1. Napoleon had zoals bekend Lafitte slechts 3,8 miljoen overhandigd, die verminderd werd met 400.000 francs. Lafitte betaalde die uit plus de in opdracht van de gevangene keizer gegeven betalingen en schenkingen, zodat de totale som op 3,149 miljoen francs bleek. Lafitte erkende uitdrukkelijk dat hij dit bedrag schuldig was.
(Brief van 28 februari 1822 aan de redacteur van de Constitutionel)

259 Vignali, Ali, Noverraz, Pierron kregen elk 100.000 francs, Archambault 50.000, Coursot en Chandellier elk 25.000. (1)

De rest werd in legaten van elk 100.000 francs aan een ieder toebedacht, die hem in zijn jeugd geholpen had: Costa di Bastelica, Poggi de Talavo en aan een ieder, die hem na de catastrofe trouw was gebleven: Las Cases, Lavallette, Larry, Levebre, Desnouettes, Druot, Cambronne, de oude Lallemand, Réal, Clauzel, Méneval, Arnault, Marbot, Bignon, Emery. (2); tenslotte de kinderen van de mannen, die voor hem het leven lieten: Mouton-Duvernet, Labédoyère, Girard, Chartran, Travot.

Mocht er nog wat over zijn, dan zouden de gewonden van Waterloo en de soldaten van Elba dat krijgen.

Zo dicteert hij twee uur lang, dan vraagt hij Montholon het nog eenmaal voor te lezen: 'Wilt u dat ik u meer geef?' vraagt hij hem dan. Montholon kan van ontroering niets zeggen.

'Vooruit', zegt de keizer, 'ga nu en herschrijf nog een keer wat ik u gedicteerd heb. We zullen het nog een keer doorlezen..... ik zal het zelf schrijven. Stuur mij Marchand. Laat nu de opperhofmaarschalk roepen'.

Aantekening:

1. Abbé Vignali heeft zijn bedoeling naar Corsica terug te gaan zeker aan de keizer mede gedeeld, want Napoleon voegt er met zijn liefde voor details aan toe: 'Ik zou willen dat hij zijn huis bij Ponte Nuoro di Rostino bouwt'.
2. Aan bepaalde personen richt hij een groet of hij spreekt voor hen een speciale wens uit: voor de chirurg Larrey 'de meest bekwame man, die ik ooit ontmoet heb'; voor kolonel Marbot: 'Ik roep hem op in zijn schrijfwerken voor de verdediging van de Franse oorlogsroem te pleiten en de ontkenningen en schandalen te schande te maken; voor baron Bignon: 'Ik roep hem op de

260

De nacht is tamelijk goed. (1) Napoleon slaapt wat. 's Ochtends eet hij zonder over te geven. Opnieuw sluit hij zich met Montholon op (2) en begint weer te dicteren. Nu denkt hij aan zijn privé zaken: aan het geld dat hij als particulier gespaard heeft, aan de meubels in zijn kastelen, aan al het zilver, de juwelen, de paarden. Hij schat dit alles grofweg 'op meer dan 200 miljoen'. Beeldt hij zich werkelijk in dat de Bourbons zo'n enorme geldsom zullen terug betalen? Geen enkele wet, zegt hij, heeft dit alles van hem afgenomen. Weer gaat zijn fantasie met hem op de loop. Maar wie kan zeggen wat morgen komt? De beschikkingen, die hij nu treft, zullen ondanks de huidige regerenden later eens worden uitgevoerd. Zo dicteert hij:

'Ik vermaak de ene helft van mijn privé bezit aan alle officieren en soldaten van het Franse leger, die van 1792 tot 1815 voor de roem en de onafhankelijkheid van Frankrijk gevochten hebben en die nog leven. Het verdelen moet in verhouding tot hun huidige soldij zijn.

De andere helft aan de stadjes en de dorpjes in de Elzas, in Lotharingen, in de France-Comté, in Bourgondië, in Ile-de-France, in de Champagne, Vogezen en in de Dauphiné, die door vijandelijke aanvallen schade hebben geleden. Van dit geld moet een miljoen voor de stad Brienne en een miljoen voor de stad Méry van tevoren worden afgetrokken. (3)

Deze grootse, weliswaar zeer onzekere schenking, zal op de Fransen haar uitwerking hebben, zij zal zijn herinneren helpen ondersteunen.

Aantekening:

1. Bulletin van Arnott. (L.P.20.157)
2. Men hield deze verandering in het testament voor Bertrand geheim. Maar Napoleon stelde hem op 22 april 1821 ervan in kennis en stelde hem voor een fait accompli.
3. De stadjes Brienne (waar hij was opgeleid) en Méry waren in 1814 verwoest.

261

Dan komt hij weer tot de werkelijkheid terug en vervolgt: 'Ik stel de graven Montholon, Bertrand en Marchand (1) aan tot de uitvoerders van mijn testament. Montholon weet wat Marchand voor zijn heer heeft gedaan. Het lijkt dat deze de voorname aanstelling, die in deze geweldige dankbaarheidsuiting wordt uitgedrukt, heeft begrepen. In ieder geval neemt hij hem zwijgend aan.

Napoleon laat de papieren opruimen om Arnott te ontvangen. De dokter onderzoekt hem. Als Montholon hem vraagt of de lever is aangetast, herhaalt Arnott, 'dat hij geen verharding of zwelling kan ontdekken. De volledig heldere ogen van de keizer geven eveneens als de huid een gele kleur vanwege de gal aan'. (2)

Zonder veel omhaal te maken dringt de arts er bij de zieke op aan een medicijn ter ontlasting van zijn darmen te nemen. Napoleon wijst het af, terwijl hij opgewekt opmerkt, dat hij hem helemaal niet als een soldaat van zijn regiment moet behandelen. Hij praat vervolgens over het Engelse leger en looft verschillende van haar generaals, onder andere Malborough, over wiens veldtochten hij een commentaar wil schrijven. Hij vraagt de dokter of het 20^e Infanterie Regiment de levensloop van Malborough bezit. Arnott betwijfelt dat. Daarop laat de keizer Marchand de beide delen van Coxe halen, die hem enige maanden geleden door Robert Spencer (3), de neef van Malborough, geschonken zijn en waaruit Mme Bertrand enige zinnen heeft vertaald.

Aantekening:

1. Marchand werd door het testament niet tot de graventitel verheven. In het door Napoleon eigenhandig geschreven origineel bevindt zich tussen de namen Bertrand en Montholon een komma. Meer dan veertig jaar lang zou Marchand zich over de voordelen van de twijfel aan het hof

over deze vraag verheugen. Pas op 7 april 1869 verkreeg hij door de adelsbrief van Napoleon III de titel van graaf. Deze titel zou overgaan op zijn schoonzoon, Herm. E. Desmazières en op zijn kleinkind.

2. Aantekening van Lowe, 14 april 1821. (L.P.20.157)
3. De eerwaarde Robert Spencer, die tot de oppositie behoorde, was op zijn terugreis uit Indië op Sint Helena geweest. Hij had om een audiëntie bij Napoleon verzocht, maar deze leed al teveel en wilde hem niet ontvangen. Spencer legde een bezoek af bij Montholon en Bertrand en liet bij hen voor de keizer de beide mooi ingebonden delen van William Coxe achter. In het eerste deel had hij voorin geschreven:

Hunc de Proavi rebus gestis Librum
Napoleoni mittit
Ducis Marlburgiensis Pronepos
Robertus Spencer

De achterneef van de graaf van Malborough geeft nu aan Napoleon dit boek over de daden van zijn grootvader.

(Vertaling van Maurits Vos, zoon van Roel Vos.)

Zoals in elk boek in Longwood had Ali op de voorkant de fraaie woorden 'L'Empereur Napoléon' geschreven en het zegel met het keizerlijk wapen er op gedrukt.

- 262 'Neem het aan, dokter', zei hij tegen de arts, 'Ik houd van dappere soldaten van alle landen. Plaats deze boeken in de bibliotheek van uw regiment'. Even later zei hij: 'Ik zal de Prins-Regent en uw ministers schrijven. Ze hebben mij dood gewild en zullen spoedig hun zin krijgen. Ik wens dat mijn lichaam in Franse aarde rust. Uw regering zal zich daar tegen verzetten, maar ik voorspel u dat het monument, dat zij voor mij opricht, haar tot schande zal zijn en uit mijn as zal John Bull opstaan om de Engelse oligarchie neer te slaan. De komende mensen zullen mij via de beul wreken en uw ministers zullen een geweldadige dood sterven'. (1)

Aantekening:

1. Het is opvallend dat zijn meest gehate vijand, Castlereagh, een jaar later zichzelf de keel doorsneed.
Of deze opvallende rede Antommarchi vrolijk maakte? (Hij was er ook bij!). Hij lachte. De keizer keek hem streng aan. De volgende dag schold hij hem behoorlijk uit. Antommarchi voerde ter verontschuldiging aan dat de herinnering aan het lied van Malborough hem opgewonden had (slappe verklaring!). Op bevel van Napoleon liet Montholon Antommarchi op 17 april een brief schrijven, waarin hij zich onder ede verplichtte van dat wat hij bij de keizer zag of hoorde, niets te openbaren.
Napoleon was inderdaad zeer beledigd, daar hij vernomen had (door berichten van de bedienden, volgens Montholon) dat Antommarchi zich 'enige schertsen of indiscreties over de zorgvuldigheid, waarmee de keizer ondanks zijn ziekte, toilet maakte', veroorloofd had. (Montholon II, 516). Uit een voetnoot, die de keizer over de tegenstand had gedictieerd, blijkt eveneens dat Antommarchi Mme Bertrand iets doorbriefde wat Napoleon hem verteld had. De keizer voegde er aan toe: 'Ik heb hem mijn ontevredenheid getoond, sindsdien heb ik hem niet eens meer laten roepen!' Deze met potlood geschreven aantekening van 17 april 1821 staat op de achterkant van de Raadgevingen aan zijn zoon, dat dezelfde datum draagt.

- 263 Arnott neemt, misschien vergeten, de boeken niet mee. De keizer laat ze bij de ordonnance-officier neerleggen, die ze aan majoor Jackson, de interim commandant van het 20^e Regiment stuurt.

Napoleon zou nooit iets vernemen van deze erbarmelijke ontvangst van zijn geschenk (1), ook niet van de verwijten, die de gouverneur opwierp. Deze liet namelijk de boeken van Jackson naar Lutyens terug zenden en wel met het verwijt 'dat zij de titel 'Keizerlijk' dragen'. Lutyens nam dit verwijt niet en vroeg zijn ontslag als ordonnance-officier. (2) Hij werd in Longwood door luitenant Corkat vervangen. (3)

Aantekening:

1. Enige dagen later vroeg hij Arnott of de officieren van het 20^e Regiment blij waren met hun geschenk. De dokter antwoordde ontwijkend en sprak over andere dingen. (L.P.20.133)
Na de dood van de keizer eisten de officieren, die de verhouding tussen Lowe en hun commandant afkeurden, de teruggave van de boeken. De hertog van York, hoogste militair, machtigde sir Wim. Houston, kolonel van het 20^e Regiment, ze uit handen van Montholon aan te nemen. (M.B.Smyth: History of the 20th Regiment, 55)
2. De hoffelijkheid en tact van luitenant Lutyens werd door de Fransen zeer gewaardeerd. Toen hij vertrok, bracht Montholon hem een bezoek en zei: 'Napoleon heeft mij opgedragen u zijn tevredenheid te betuigen voor de welwillendheid, die u tijdens uw verblijf in Longwood betoond heeft'.
Na de dood van de keizer zond Mme Bertrand hem een haarlok en een klein koralen juweel.
3. William Corkat (1789 – 1879) had in de Spaanse oorlog gediend. Hij was een Schot van zes voet lang. In 1861 werd hij tot luitenant-generaal bevorderd. Deze man zou allen overleven, die Napoleon op zijn doodsbed hadden gezien.

264 De nacht van 14 op 15 april 1821 was slecht. De keizer gaf drie keer over, zijn pols was zwak en hij was bedekt met kleverig zweet. (1) Montholon en Marchand trokken hem schone kleding aan en verwarmden hem met kruiken. 's Ochtends na enige uren onrustige slaap voelde hij zich beter. Hij nam wat bouillon, die hij met moeite binnen hield. Hij droeg Marchand op de inventaris op te maken van al zijn zilver, zijn porselein en alle dingen, die van hem waren. Toen begon hij na zijn dictaat aan Montholon zijn testament op te schrijven. Hij zat in bed, gebruikte een karton als tafeltje en deed zijn best zo leesbaar mogelijk te schrijven. (2) Montholon stond aan het hoofdeinde van het bed en hield de inktkoker vast. Tweemaal moest Marchand geroepen worden om de keizer, die overgaf, te helpen.

Aantekening:

1. Arnott, 15 april 1821. Bij Fr. Masson, die het verslag van Marchand volgt, zijn meerdere foute datums. Zo wordt het overhandigen van de 'Malborough's op de 15^e en het schrijven van het testament door Napoleon op de 16^e gesteld. Wij vertellen dit alles vanuit de verslagen van Arnott en de aantekeningen van Lowe, die beide veel nauwkeuriger zijn.
2. Deze zorgvuldigheid, die iets ontroerends heeft, is tijdens de gehele lengte van het testament, dat 20 bladzijden omvat, duidelijk te zien. Sinds zijn jeugd heeft Napoleon nog nooit zo duidelijk en zorgvuldig de letters neergezet. Dit stuk rust in de Achieves Nationales.

265 Ter versterking wilde hij, voordat hij weer verder ging, een beetje van de wijn drinken, die Las Cases hem vanuit De Kaap had gestuurd. Tevergeefs verzetten Montholon en Marchand zich daar tegen. Hij liet zich een glas wijn inschenken en doopte er een biscuit in. Montholon drong er op aan uit te rusten.

'Sire, het heeft geen haast'. De keizer schudde het hoofd: 'Mijn zoon, het is tijd dat ik het afmaak, ik voel het'.

Hij, die het schrijven zo moeilijk vond en dus altijd pleegde te dicteren en zich slechts af en toe van het potlood bediende om snel een aantekening te maken, zette zijn werk tot drie uur voort en stopte slechts als zijn hand al te moe werd.

Arnott trof hem 'bedrukt en opgewonden' aan. Hij adviseerde hem geen wijn meer te drinken. 'Dat is olie op het vuur', zei hij. Napoleon antwoordde met de korte vraag: 'Hoe staan mijn kansen?' Arnott treuzelde met het antwoord, toen zei hij dat de toestand weliswaar ernstig was, maar dat hij er het beste van hoopte.

'U verzwijgt de waarheid, dokter. Daar doet u onrecht mee mijn toestand te verheimelijken, ik weet genoeg'.

Met ontroering sprak hij over Larrey, over zijn trouw: 'Als het leger een gedenkteken zou willen oprichten dan voor Larrey'.

's Avonds leek hij veel zwakker. (1) Maar de nacht was redelijk. 's Ochtends wilde de keizer geen medicijnen nemen.

Aantekening:

1. Aantekeningen van Lowe, 16 april 1821. (L.P.20.137)

266

Montholon verzocht de ordonnance-officier dringend enige reparaties aan de vloer van de salon te laten doen, het hout rotte weg. 'De artsen hebben generaal Bonaparte aangeraden de salon te gebruiken, dan zal hij meer lucht hebben'. (1) Nog dezelfde dag begonnen timmerlieden met de reparaties. (2)

Napoleon schreef met behulp van Montholon tot drie uur. Op deze dag had hij waarschijnlijk de eerste kopie van het testament klaar. (3) Hij dicteerde verder aan de beide eerste codicillen. (4)

Aantekening:

1. Aantekeningen van Lowe, 16 april 1821 (L.P.20.157). Toen Lutyens vroeg waarom men hem niet naar New House overbracht, waar hij toch veel beter zou wonen, antwoordde Montholon 'dat men god weet welke moeite gedaan had hem te bewegen in de salon te trekken'. Lutyens was nog in Longwood, Cokat begon zijn dienst pas op 26 april. (Lowe aan Montholon, 26 april 1821)
2. L.P.20.157. Vanaf deze nacht sliep Napoleon in de salon, maar overdag trok hij weer in zijn slaapkamer, waarin men het ene van de twee veldbedden had laten staan. Hij voelde zich 'hier meer thuis', zoals hij zei. Ali (272) geeft uitdrukkelijk aan dat hij hier 'de laatste beschikkingen van zijn wil' schreef.
3. Het testament van de keizer is geschreven op een papier van kwartoformaat (0.32:0.20), dat van het watermerk 'J.Whatman 1819 – Balston & Co.' en een schildje, waarin de ineengestrengelde hoofdletters V.E.C.L. staan, is voorzien.
4. Dateert van 16 april 1821. Ze bevatten een voorzorgsmaatregel van de keizer tegen de inbeslagname van zijn eigendommen op Sint Helena door de Engelsen. Ze moesten onmiddellijk na zijn dood worden geopend, terwijl de opening van het testament zelf pas in Europa zou plaats vinden.

Het eerste codicil, bedoeld om de gouverneur te berichten, specificeert:

'Ik vermaakt graag Bertrand, graaf Montholon en Marchand het geld, de juwelen, zilver, porselein, meubels, boeken, wapens en verder alles wat hem op Sint Helena toebehoort'. Het tweede, een soort samenvatting van het testament, kan als vervanger van het eigenlijke testament gelden. Overigens werd daarin de uit Frankrijk mee gebrachte geldsom, die zich steeds vermeerderd had en nu ongeveer 300.000 francs bedroeg, onder zijn getrouwen verdeeld. '30.000 francs werd daarvan afgetrokken om de diensten van mijn dienaren te betalen. Het resterende bedrag wordt onder de getrouwen verdeeld: 50.000 voor Bertrand, 50.000 voor Montholon, 50.000 voor Marchand, 15.000 voor Vignali, 10.000 voor Archambault, 10.000 voor Coursot. 5.000 voor Chandellier. De rest moest als gratificatie aan de Engelse artsen, de Chinezen en de cantor van de kerk worden gegeven'.

267

Slechte nacht, overgeven, zweten. Napoleon at een vrucht. Bij zijn eerste bezoek van deze dag trof Arnott hem in zijn slaapkamer aan. In de namiddag verklaarde de dokter tegenover Lowe 'dat hij steeds meer aan een geval van hypochondrie geloofde'. 'Geen onmiddellijk gevaar', herhaalde hij, 'maar als er geen verbetering optreedt, dan moet men attent blijven op de gewoonlijke ontwikkeling van deze ziekte'. Heel speciaal leek de gemoedstoestand van Napoleon hem te hebben aangegrepen: 'Vanochtend zat hij in zijn leunstoel. Opeens begon hij te fluiten, stopte plotseling, sperde de mond wijd open, stulpte de lippen naar buiten en keek mij een tijdje met heel boze ogen aan. De patiënt klaagt steeds over zijn lever als hij zijn hand op zijn linkerzij legt'. 'Er zijn bij mij', zo zegt hij steeds, 'geen tekenen van een spoedige dood aanwezig, dat weet ik zeker, maar ik voel me zo zwak, dat de wind van een voorbij suizende kanonskogel genoeg zou zijn mij weg te blazen'. (1)

Dit bericht van de dokter sterkte Lowe in zijn misvattingen. (2) En de geborneerde Montchenu schreef aan Metternich: 'Daar dit een oude truc van hem is, die hij vaak heeft aangewend, als hij zich interessant wil maken of iets voorbereidt, geloven wij niets van deze ziekte'.

Aantekening:

1. L.P.20.157

2. En de andere Engelsen eveneens. Op 22 april schreef majoor Harrisn aan sir. G.Bingham: 'Ik weet niet wat ik van onze invalide moet denken, of veel meer begin ik te geloven dat deze hele geschiedenis van zijn ziekte pure komedie is. Hij is nog steeds bedlegerig, maar zijn toestand is, naar alles wat ik daarover hoor, sterk verbeterd. Dokter Arnott bezoekt hem twee maal per dag en hij heeft mij gezegd dat dit de meest bijzondere patiënt is, die hij ooit behandeld heeft. Als er morgen een schip met 74 kanonnen (het grootste van die tijd, rkv) zou komen om hem mee te nemen naar Frankrijk, zou zijn geestelijke en lichamelijke gezondheid direct weer hersteld zijn, dat is zeker'. (Corhill Magazine, februari 1901)

268 Op dezelfde dag, 17 april 1821, tegen drie uur verzekert Montholon, heeft de keizer hem laten roepen. Hij zat met koortsige ogen in bed:

'Het gaat niet slechter met me, maar ik heb me in een gesprek met Bertrand voornamelijk met de gedachte bezig gehouden wat mijn testament-uitvoerders tegen mijn zoon zullen zeggen, zodra zij hem zien. Bertrand begrijpt mij niet..... Hij is een orleanist.... Hij, die ik tot grootofficier van mijn kroon heb gemaakt! Het is beter, dat ik de raadgevingen, die ik mijn zoon wil nalaten, kort samenvat..... Schrijf op: mijn zoon moet mijn dood niet wreken. Het zal hem ten nutte zijn.' (1)

Aantekening:

1. Lang is er verondersteld dat deze laatste raadgevingen van Napoleon aan zijn zoon door Montholon gefabriceerd zijn. De auteur van dit boek vond echter bewijs dat dit stuk wel degelijk echt is.

269 'Als hij aan de macht komt, moet hij niet proberen zijn vader na te doen. Hij moet een man van zijn eigen tijd zijn. Wil hij mijn oorlogen weer beginnen, dan zou hij dom zijn..... Men doet dezelfde zaak in honderd jaar niet tweemaal.... Ik heb de Revolutie, die bijna verloren was, gered, ik heb haar van haar misdadigers gereinigd, ik heb de wereld stralende roem getoond, ik heb in Frankrijk en Europa nieuwe ideeën geplant, een terugkeer is onmogelijk'.

270 De zoon van Napoleon is verplicht zoveel kiemen tot bloei te brengen: 'Hierdoor kan hij een nog grotere heerser worden'.

Een tijdje laat hij zich met gesloten ogen en een door het zweet vochtige voorhoofd in de kussens terug vallen, dan gaat hij met zachte stem en buitengewoon heldere geest verder met zijn boodschap aan de toekomst:

'De Bourbons zullen zich niet waar maken.... Ze hebben wel Frankrijk herwonnen, maar zullen het niet weten te behouden. Dit land is niet voor hen noch voor hun ideeën en voor hun regeringsmethoden. Wat ze ook zullen ondernemen, een nieuwe verbanning komt er voor hen aan. Als Napoleon eenmaal de ogen gesloten heeft, zal men erkennen wat hij de wereld aan juistheid en nuttigs heeft gebracht. En dan zal het moment van zijn zoon niet ver meer af zijn. Toch zal hij de macht niet uit handen van Europa ontvangen. De Bonapartes zijn in eerste instantie nationaal, zij willen niets verschuldigd zijn aan de invloed van het buitenland'. (1) Slechts de Orleans zijn te vrezen. Zijn zoon moet de partijen verachten, niets dan de massa zien. Hij moet alle verdienstelijke Fransen om zich heen verzamelen, behalve degenen, die het vaderland verraden hebben.

De verwanten zijn Napoleon duur te staan gekomen. Desondanks is hij op dit buitengewone moment nog doordrongen van het clanidee van de Corsikanen. Zijn zoon moet zijn familie benaderen:

Aantekening:

1. De volgende dag, 18 april 1821, zegt Montholon tegen Lutyens (en hierin lijkt het bewijs voor het gesprek van de 17^e te liggen): 'Al zijn kracht lijkt vanuit zijn hoofd in zijn lichaam te zijn gestroomd. Hij herinnert zich alles van vroeger. De vaagheid is weg, zijn denken is terug gekeerd en hij praat steeds maar over de gebeurtenissen, die bij zijn dood zullen plaats vinden'. (L.P.20.157)

271 'Mijn moeder is een oude vrouw. Joseph en Eugène kunnen hem (zijn zoon, rkv) goede raad geven. Hortense en Catherine zijn voortreffelijke vrouwen. Als Napoleon verbannen blijft, moet hij een van mijn nichten trouwen. Als Frankrijk hem terug roept, moet hij een Russische prinses trouwen, want het Russische hof is het enige, waar de familiebanden de politiek beheersen'.

De mensen, die Napoleon in zijn laatste dagen omringen, zal het een eer zijn zijn geschriften openbaar te maken. Zijn zoon zal er zich door laten inspireren. Ze zullen hem manen allen, die zijn vader gediend hebben, te beschermen en te belonen.

En hij zegt met een zucht: 'Hun aantal is groot'.

Dan welt er uit zijn borst een aangrijpende oproep op: 'Mijn arme soldaten, de hooggezinden, de trouwen! Zij hebben misschien geen eten.....'

Iets later zegt hij: 'Mijn zoon moet vaak geschiedenis lezen en er over nadenken; dat is de enige ware filosofie. Hij moet de oorlogen van de grote legeraanvoerders lezen en er over nadenken; slechts op die manier leert men de oorlog. Doch alles wat men hem zeggen en leren zal, zal hem niet nuttig zijn als in zijn hart niet de heilige vlam brandt, de liefde voor het goede, dat alleen grote daden opwekt.... Maar ik hoop dat hij zijn lot waardig zal beleven..... Als men u niet naar Wenen laat gaan.....'

Zijn stem stukt. Zijn krachten zijn uitgeput. Hij voelt zich zo zwak. Montholon geeft hem een lepel medicijn.....

*

272 Mme Bertrand kwam bijna elke dag om naar zijn toestand te vragen. Ze vroeg bij de keizer toegelaten te worden. Hij wees het af, maar zonder hardheid. 'Het is geen genoegen mij te zien. Ik zal Mme Bertrand ontvangen zodra het mij beter gaat. Zeg haar dat ik haar dank voor de trouw en dat zij het zes jaar in deze woestijn uitgehouden heeft'. (1)

In de nacht van 17 op 18 april moest Napoleon bijna constant overgeven. (2) Antommarchi, die eindelijk zijn kamer in Jamestown had opgezegd en zich geheel in de woning van de keizer had gevestigd, verzorgde hem samen met Marchand. In de ochtend nam hij een beetje noedelsoep, die zijn maag niet binnen hield. Antommarchi probeerde hem te bewegen tot het innemen van een medicijn. 'Nee', zei de keizer en duwde zijn hand terug, 'Engeland verlangt naar mijn lijk, ik wil haar niet laten wachten en zal ook zonder medicijnen sterven'. Arnott beklopte hem en beperkte zich ermee hem het opvolgen van zijn voorschriften opnieuw aan te bevelen. 's Middags hielden de artsen Shortt en Mitchel, die door Lowe waren gestuurd (3), met Arnott en Antommarchi een bijeenkomst. Ze durfden geen oordeel te geven.

Aantekening:

1. Thiers' 'Consulat et Empire', XX, 700. Thiers had deze uiting van Bertrand vernomen. Marchand bevestigt het. Tijdens deze laatste dagen spraken Bertrand en Marchand nauwelijks met elkaar. De opperhofmaarschalk geloofde dat Montholon schuld had aan de koele houding van de keizer tegenover hem en alles in beweging zette de erfenis te krijgen.
2. Hij had om zes uur 's avonds met toestemming van Arnott wat hachee gegeten en enkele lepels met water aangelengde bordeauxwijn genomen. Om acht uur nam hij een versterkingsmiddel. Daaraan weet hij die slechte nacht.
3. Dokter Thomas Shortt (1788 – 1843), de opvolger van Baxter als chef-arts op Sint Helena, kwam in december 1820 op het eiland aan. Dokter Ch. Mitchel (1785 – 1856) was de chirurg van de Vigo, het admiraalsschip, dat in 1820 en 1821 Sint Helena als thuishaven had.

273 Die dag was het mooi weer. De keizer vroeg Marchand de deur naar de tuin te openen. 'Maak open, mijn zoon, zodat ik een beetje frisse lucht kan inademen'. Een geliefde uitdrukking van de keizer. Toen zei hij: 'Wat is de lucht verkwikkend!..... Bertrand, pluk een roos voor mij'. Toen de opperhofmaarschalk hem de bloem bracht, snoof hij met een gevoel van welbehagen de geur op. Lang keek hij zwijgend naar de hemel, waarlangs parelgrijze wolken gingen. Hij leek rustig en vredig. (1)

De verbetering hield de hele avond aan. Om middernacht wilde Napoleon gebakken aardappelen eten, wat hij verdroeg. 's Ochtends zei hij tegen Arnott dat hij zich krachtiger voelde. Zijn pols ging regelmatig. Hij was warmer. (2) Hij sprak met Montholon over de terugkeer van zijn volgelingen naar Europa na zijn dood. 'Hij liep alle aanwezige voorraden door, die hen tijdens de terugvaart van nut konden zijn, zelfs de schapen, die in de stal stonden, werden niet vergeten'. (3)

's Middags vroeg hij Bertrand hem nog een keer de Veldtochten van Hannibal voor te lezen. Hij maakte zichzelf geen illusies, maar was zonder bitterheid. Hij zei lachend: 'Men zal mijn ziekte pas erkennen als mijn lijk geopend zal zijn'.

Aantekening:

1. Papieren van Marchand. Ali, 165
2. Arnott, 19 april 1821. (L.P.20.157). De keizer klaagde over een pijn in de rechterzij, een klisma gaf hem verlichting.
3. Papieren van Marchand.

274 Arnott protesteerde. De zieke, zo verzekerde hij, leed alleen maar aan gebrek aan afleiding en lichamelijke beweging. Montholon beriep zich op de huidige verbetering. Napoleon onderbrak hem: 'Maak u geen illusies, het gaat me vandaag nu wel beter, maar mijn einde is nabij'. (1)

's Avonds moest Marchand verder voorlezen over de oorlogen van Hannibal. Om drie uur 's nachts had hij weer een koortsaanval. Zijn opgezette lichaam was gloeiend heet. Ondanks de heftige dorst kon hij maar een paar druppels doorslikken. Het overgeven kon hij slechts tegenhouden, doordat hij geen enkele beweging maakte. (2) Aan het begin van de middag van 20 april was hij zeer onrustig. Toen Bertrand kwam, liet hij Ali de Ilias halen en vroeg de opperhofmaarschalk hem een gezang voor te lezen:

'Homerus beschrijft zo prachtig de krijgsraad, zoals ik die zelf zo vaak de avond voor een slag heb gehouden, dat ik het steeds weer met genoegen hoor'.

Aantekening:

1. Antommarchi II, 122. 'Als ik dood ben', zou hij gezegd hebben, 'zal ieder van jullie de troost hebben naar Europa terug te mogen keren. Enkelen van jullie zullen hun verwanten, anderen hun vrienden weerzien en ik, ik zal op de Elisichse Velden mijn geliefde dapperen terug zien: Kléber, Desaix, Bessières, Duroc, Ney, Murat, Masséna en Berthier, allen zullen ze mij tegemoet komen en zullen over dat wat we gemeenschappelijk gedaan hebben, spreken. Ik zal hen echter van de laatste gebeurtenissen van mijn leven vertellen. En de roem en de geestdrift zal hen bij mijn aanblik opnieuw betoveren. We zullen met Scipio, met Hannibal, met Ceasar, met Frederik over onze veldslagen spreken. Dat zal een genoegen zijn..... Er wordt gezegd dat men daar voor zo'n grote verzameling krijgers angst heeft.....'
Deze uitspraak is beroemd. Napoleon had dit wel kunnen zeggen, maar daar noch Montholon noch Marchand haar bevestigt en Antommarchi geen betrouwbare persoon is, is de twijfel gerechtvaardigd.
2. Arnott, L.P.20.157.

275 Toen Montholon de kamer verliet, deelde hij Marchand, die alleen bij hem was achter gebleven, mede, dat hij hem tot uitvoerder van zijn testament had benoemd. Bewogen kuste de jongeman hem de hand. Toen zei Napoleon tegen

hem: 'Ik heb een testament bij de opperhofmaarschalk liggen, vraag hem het aan jou te geven en breng het bij me'.

Direct liep Marchand naar Bertrand, die verrast leek, maar de enveloppe uit zijn schrijftafel haalde.

Napoleon verbrak het zegel, bladerde door de pagina's, scheurde ze doormidden en beval Marchand ze in het vuur te werpen. Hij stond op en sleepte zich naar de leunstoel. De artsen waren samen met Bertrand binnen gekomen. Hij beklagde zich bij Arnott op een vaste, bijna vijandige toon over de behandeling, die hij tijdens zijn gevangenschap had ondergaan. Bertrand vertaalde zin na zin. Staande liet de Engelse arts de beschuldigingen als een hagelbui over zich heen gaan.

'Zo ziet de gastvrijheid van uw regering er dus uit.... Ik ben steeds met voorbedachten rade vermoord geworden.... Hudson Lowe heeft zich als hulp van de beul van uw minister voorgedaan. Engeland zal hetzelfde lot ondergaan als de trotse republiek Venetië en ik, die op deze verschrikkelijke rotsen sterf, vermaak de schande van mijn dood aan het Engelse koningshuis'.

Arnott ging er niet tegen in. In deze armoedige kamer, in deze leunstoel, van waaruit Napoleon met fonkelende ogen nog een keer strafte, was een ontzettende atmosfeer van grootheid. Met een hoofdknik kon hij vertrekken. Op dezelfde avond schreef Montholon aan zijn vrouw. Hij deelde haar (met heimelijk genoegen) de aanstaande dood van de keizer mede: 'Zijn overgeefaanvallen zijn wat verminderd, maar niets kan de verandering schilderen, die hij heeft ondergaan. De dood heeft zijn trekken al getekend.....

- 276 Mijn dagen en nachten breng ik door als ziekenverpleger, dat vermoeit mij niet erg. Om vijf uur 's ochtends ga ik slapen. Marchand leidt hetzelfde leven..... Een paar keer per dag komt Bertrand voor dokter Arnott om als tolk te dienen. Wat de arme Mme Bertrand betreft, zij is helemaal vertwijfeld, omdat de keizer haar niet wil toestaan hem te bezoeken. Noverraz is nog behoorlijk ziek aan zijn lever. Mme Saint-Denis (de vrouw van Ali) is eveneens ziek.... Je ziet, van ons Longwood is een soort hospitaal geworden. Ik denk, dat als deze brief jou bereikt, je in een mineraalbad zult zijn en het is ongelukkigerwijs tamelijk waarschijnlijk dat ik jou, voordat je vandaar uit vertrekt, weer zie. Ik zeg 'ongelukkigerwijs', want ik betaal dit weerzien, dat ik zo innig wens, zeer duur, als ik het aan de dood van een man te danken heb, wiens vriendschap voor mij in zijn laatste ogenblikken nog meer bewijzen geeft dan ooit tevoren'. (1)

Aantekening:

1. 20 april 1821. De Fransen waren ervan overtuigd, dat Napoleon van de ene op de andere dag zou sterven. Zij troffen reeds voorbereidingen voor vertrek. Zij verborgen dit niet. Op 20 april schreef Lutyens aan Lowe: 'Henly, de bediende van graaf Montholon deelt mij mede dat zijn heer erover gesproken heeft hem mee naar Europa te nemen en heeft hem opgedragen in de winkel van het leger na te gaan of men daar grote koffers kan kopen. Onlangs heeft gravin Bertrand tegen mij gezegd, toen ik haar het bulletin van dokter Shortt over haar voorlas, dat het resultaat zo slecht was, dat zij een persoon als begeleiding naar Europa nodig had'. (L.P.20.157)

- 277 De nacht ging redelijk. 's Ochtends schoor de keizer zich. Hij had Vignali laten roepen. Toen de priester verscheen, vroeg hij hem in het Corsicaans dialect: 'Abbé, weet u wat een feestelijke opbaring is?' 'Ja, Sire'. 'Heeft u zo'n dienst al eens gedaan?' 'Nee, Sire'. 'U zult hem bij mij doen'. Daarop nam hij alle

bijzonderheden door: 'U zult elke dag in de kapel, die in de kamer hiernaast wordt ingericht, de mis lezen. U zult daar het allerheiligste doen en het veertigjarige gebed houden... Als ik dood ben, richt dan het altaar bij mijn hoofd op (hij wees op de muur achter zich). U zult doorgaan met het lezen van de mis voor elk van de gebruikelijke ceremoniën. U zult pas ophouden als ik in de aarde lig'.

Antommarchi stond aan het voeteneinde van het bed. Napoleon zag hem grijnzen. De onbeschaamde gedroeg zich als een ongelovige. De keizer voer tegen hem uit: 'Heer, uw dwaasheden ergeren mij. Uw lichtzinnigheid en uw gebrek aan fatsoen kan ik nog verontschuldigen, maar uw harteloosheid nooit. Verdwij!' (1)

Hij hield de abbé nog een ogenblik apart om met hem over Corsica te babbelen. Toen hij weg was gegaan, sprak hij met Marchand over deze niet-ontwikkelde, maar brave priester: 'Wat die schaapskop betreft', voegde hij er met betrekking op Antommarchi aan toe, 'die verdient werkelijk niet dat ik me aan hem uitlever. Is er ooit iemand slechter verzorgd dan ik?'

Aantekening:

1. Antommarchi (II, 118) beweert, dat Napoleon tegen hem gezegd zou hebben: 'U voelt zich wel boven deze zwakke verheven? Wat wilt u, ik ben geen filosoof en ook geen arts. Ik geloof in God en houd me aan de religie van mijn vader; niet iedereen kan atheïst zijn'. Marchand verzekert dat deze woorden niet gesproken zijn.

278

De volgende ochtend liet hij hem niet binnen. Arnott werd op 22 april alleen ontvangen. De opperhofmaarschalk deed voor Antommarchi een goed woordje. 'Wat kunnen we doen?' zei Napoleon, 'misschien heeft hij niet echt een slecht hart, maar hij is in ieder geval een domkop'. Montholon drong er bij de keizer zo lang op aan, dat deze beloofde de arts op de 23e weer toe te laten.

De voormiddag gebruikte hij om zijn testamentaire zaken af te ronden. Hij schreef naar Montholons dictaat de vier codicillen op (1), waarin hij zijn dienaren en vrienden geldbedragen vermaakte, die door Marie-Louise, Eugène en de Franse Kroon betaald moesten worden.

Aantekening:

1. Gedateerd op 24 april 1821.

In de eerste worden de diamanten van de keizer, die vermengd waren met die van de kroon, op 500.000 tot 600.000 francs geschat; de bij de bankier Torlonia belegde som op 200.000 tot 300.000 francs. Napoleon vermaakte ze aan de hertog van Istrië, de dochter van Duroc en vroegere wapenbroeders. Voor het geval deze bedragen niet geïnd zouden kunnen worden, moesten deze legaten worden afgetrokken van het kapitaal bij Lafitte.

Het tweede codicil maakte enkele verzuimen goed. Het betrof de kinderen van baron Du Theil, die de school in Auxonne had geleid; de kinderen van generaal Dugommier, bevelhebber van Toulon en de kinderen van conventiëlid Gasparin en van adjudant-generaal Muiron. In dit codicil vermaakte Napoleon 10.000 francs aan 'onderofficier Cantillon, die men wegens moordplannen op lord Wellington een proces had aangedaan, waarin hij overigens onschuldig werd verklaard. 'Cantillon had evenveel recht deze oligarch om te brengen als deze had mij naar Sint Helena te sturen opdat ik hier omkom'. Deze nalatenschap werd Napoleon door de Engelsen zeer kwalijk genomen. Het getuigt van een wrok, die de keizer nog steeds tegen Wellington had, die overigens – Napoleon wist dat – op hatelijke wijze met zijn verbanning had gespot.

Het derde codicil beschikte over de twee miljoen, die Napoleon in 1814 aan Marie-Louise had laten overhandigen. Hij verdeelde deze som onder Bertrand (300.000), Montholon (200.000), Las Cases (200.000), Marchand (100.000) en talrijke andere erfgerechtigden: de bedienden op Sint Helena, de burgemeester van Ajaccio, de dochter van Duroc, de zonen van Bessière, Druot, Lavalley, Planat, de inwoners van Brienne, de officieren en soldaten van zijn garde op Elba.

In het vierde codicil werd uit de liquidatie van de Italiaanse civilisten door Eugène twee miljoen terug gevorderd. Ze werden op dezelfde wijze als de legaten verdeeld. Bertrand kreeg weer

300.000, enz. Overigens zouden zij dit geld in een reservekas deponeren om de vaststaande legaten uit te kunnen betalen.

279 Hij vond zichzelf erg arm in vergelijking met wat hij had willen weggeven. Hij had sterk de wens niet een van hen, die hem trouw gediend hadden, te vergeten. Hij wilde ze helpen ze aan het eind van een leven, dat ze aan hem hadden gewijd, te ondersteunen. Toen Montholon moe werd, dicteerde hij aan Marchand nauwkeurige en complete instructies voor de testament-uitvoerders. Ze omvatte 37 punten en getuigen van een buitengewone aanleg voor details. Weer gaan zijn gedachten naar zijn zoon. Hij bezweert zijn gevolmachtigden 'zijn ideeën over daden en gebeurtenissen juist te laten zijn en hem op het juiste pad te leiden'. Hij vraagt zijn moeder, zijn broers, zijn zusters, zijn dienaren hem bij te staan. Ze moeten hem bewegen de naam Napoleon weer aan te nemen. Bij Denon, d'Albe, Fain, Méneval, Bourienne, Appiani kan men vast en zeker veel voorwerpen vinden, die in hem het begrip voor het opwekken en hem oprecht in aanraking met het Dat zouden kunnen brengen, wat zijn vader is geweest. 'De herinnering aan mij zal de roem van zijn leven zijn. Men moet alles wat hem in deze zin beïnvloeden kan, voor hem verkrijgen, om hem heen verzamelen of hem in staat stellen dat te verkrijgen'. Ook aan Marie-Louise denkt hij nog eenmaal en hij legt haar en haar kind aan zijn hart, de zoon, 'die geen andere toevlucht heeft dan bij haar'. Zorgende liefde trilt in deze zinnen van de stervende.....

280 Hij ondertekende de door Marchand opstelde inventarislijst, liet zich zijn cassettes brengen en bekeek nog eenmaal de medailles, de kruizen, de miniaturen, die naar Wenen gestuurd zouden worden. In een doos versierd met een camee van paus Pius VI legde hij een zelfgeschreven kaart: 'Napoleon voor lady Holland als bewijs voor zijn waardering en zijn dankbaarheid'. Onder de voorwerpen, die voor hem op het bed uitgesteld lagen, koos hij voor dokter Arnott een gouden snuifbakdoos uit. Op het deksel, versierd met een wijndruivenornament, stond een leeg schildje. Met de punt van een schaar kraste Napoleon er een grove N in. Hij droeg Montholon op 12.000 francs in goud in de doos te doen.

In de cassette bevond zich ook de diamanten halsband, die Hortense hem de laatste dag in Malmaison had opgedrongen.

'Daar, neem het', zei hij tegen Marchand, 'ik weet niets over de toestand van mijn zaken in Europa. De goede Hortense gaf mij deze halsband in de mening dat hij mij van nut kon zijn. Ik geloof dat hij 200.000 francs waard is. (1) Verberg hem op je lichaam; als je in Frankrijk bent zal het je de mogelijkheid geven op het vermogen te wachten, dat je door mijn testament zal toevallen'. Hij liet de glinsterende stenen door zijn vingers glijden en gaf ze toen aan de man, die hem bij zijn ongeluk het trouwst had bijgestaan.

Aantekening:

1. Hortense's halsketting was geen 200.000 francs waard. Hij werd op 80.000 geschat en aan Hortense terug gegeven. Marchand kreeg de waarde in geld. (*Mémoires de la reine Hortense*, III,37)

281 'Trouw verstandig. Maak je keuze uit de dochters van de officieren of soldaten van mijn oude garde. Veel van deze dapperen zijn tegenwoordig niet gelukkig. Een beter lot zou hun beschoren zijn geweest als over Frankrijk niet het ongeluk losgebroken was. De wereld zal goed weten in te schatten wat ik onder andere omstandigheden voor deze mannen gedaan zou hebben'.

Hij stond erop de drie mahoniehouten laatjes, die zijn spullen bevatten, eigenhandig te sluiten, hij omwikkelde ze met een groene zijden band, verzegelde ze en gaf ze aan Marchand terug. Ter versterking dronk hij een glas Kaapse wijn. Weldra voelde hij als vanouds heftige pijn, zette echter met een bezweet gezicht zijn werk voort. Men drong er op aan toch op te houden. 'Ik ben echt moe', zei hij, 'maar er blijft mij nog maar weinig tijd over, ik moet het afmaken'.

's Avonds wijdt hij Bertrand eindelijk in zijn laatste wilsbeschikkingen in (1). Hij wil als katholiek sterven. Door abbé Vignali zal hij 'het avondmaal, de laatste zalving en alles ontvangen wat in zo'n geval hoort'. Antommarchi zal alleen of samen met Arnott het openen van zijn lijk verrichten. Hij komt over zijn begraafplek te spreken.

Aantekening:

1. Dit gesprek met Bertrand, evenals de volgende gesprekken op 24, 25 en 26 april heeft de opperhofmaarschalk schriftelijk vastgelegd. Dit stuk, dat later door zijn dochter aan prins Napoleon vermaakt werd, bevindt zich in het Archief van Pangin. Ernest d'Hauterives heeft de kern ervan in een belangrijk artikel in de Revue des deux Mondes van 15 december 1928 gepubliceerd. Het gaat hier om een document van de eerste orde. In zijn aantekeningen verklaart Bertrand dat Napoleon hem heeft gezegd, dat hij nergens aan gelooft. Maar Marchand - de man, waarvan Napoleon op Sint Helena het meest hield - , verzekert 'dat de keizer een vrome ziel had'. Het is mogelijk - en daarmee zou deze tegenspraak opgelost zijn - dat Napoleon vanwege een zekere schuwheid voor de zeer ongelovige Bertrand zijn gevoelens verborg en tegenover hem de wens om de sacramenten te ontvangen slechts als een koude politieke actie heeft voorgesteld.

282 'Indien de Bourbons de overbrenging van zijn stoffelijke resten naar Parijs (1) niet inwilligen, dan wenst hij op een eiland bij de samenstroom tussen Rhône en Saône in de buurt van Lyon begraven te worden. Of ook in de kathedraal van Ajaccio.

'Corsica', zegt hij, 'is nog Frankrijk..... Maar de Engelse regering zal al wel over mijn dood nagedacht hebben. Voor het geval dat de bevelen luiden dat mijn lijk op het eiland moet blijven, wat ik echter niet geloof, laat mij dan begraven in de schaduw van de loofbomen, waar ik zo vaak gerust heb (2), als ik naar Hutt's Gate ging, haar te bezoeken, naast de bron, waar men dagelijks water voor mij haalt'.

Hij deelt Bertrand mee dat hij hem tot zijn testament-uitvoerders heeft benoemd en wel samen met Montholon en Marchand 'die hij dat schuldig is'. Hij wilde 'Marchand verheffen' en sprak de hoop uit dat 'de koning hem eens tot baron zal benoemen'. Op roerende wijze uitte hij de wens 'dat Bertrand zich bij Montholon zou aansluiten'.

Aantekening:

1. 'Het liefste', zei hij, 'zou hij op het kerkhof Père La Chaise bijvoorbeeld tussen Masséna en Lefèbre in begraven willen worden en men zou voor hem in het midden een klein standbeeld, een zuil kunnen oprichten.... Als de Bourbons zich willen laten eren, zouden ze zich in Saint-Denis laten begraven, maar zo'n gedachte was ver van hem.....'
2. Dat was geweest in 1816. Sindsdien was de keizer daar nooit meer geweest. Hij had dit smalle dal het Geraniumdal genoemd, omdat hij daar bij het landhuis van dr. Kay een helling vol, bedekt met bloeiende geraniums had gezien. Het stuk grond en de bron behoorden toe aan de familie Torbett. Elke dag haalden twee Chinezen daar water voor de keizer, omdat hij het, toen hij dat eens met de hand opschepte, voortreffelijk had gevonden.
De bron is nog steeds in dezelfde toestand als toen de keizer hem zag. (Aubry, de schrijver van dit boek zag hem in 1935, is hij er ook nog in 2009? Zelf gaan kijken! rkv. Gezien, is er nog! (2009))

283 Hij liet niets na aan Antommarchi en 'vooral daarom, omdat Napoleon niet aan zijn geneeskundige bekwaamheid geloofde en ook wegens zijn gebrek aan trouw'. (1)

Over zijn bedienden sprak hij dankbaar en vriendelijk en hij beval Bertrand

over zijn beide natuurlijke zonen Alexander Walewski en de kleine Léon te waken. Verder gaf hij de opperhofmaarschalk liefdevolle adviezen over hoe hij na zijn terugkeer in Frankrijk zijn leven moest inrichten.

Hij peinsde er nog over of hij niemand, die hij dank verplicht was en door een nalatenschap kon verblijden, was vergeten.

Om acht uur voelde hij zich uitgeput en wuifde Bertrand ten afscheid met de hand.

Aantekening:

1. Hij zou gezegd hebben 'dat er nog steeds tijd was zijn weldaden uit te delen, dat hij nog een codicil zou kunnen maken'. Dat codicil is ondanks de wederzijdse bevestigingen van Montholon en Marchand vast nooit geschreven. Het is, zoals Fr.Masson, die 'het geval van de chirurg Antommarchi' nauwkeurig bestudeerd heeft, verklaart, in vijf verschillende soorten verbreid. Paragraaf 2 van dit codicil zou als volgt hebben geklonken:
'Ik vraag aan Marie-Louise om Antommarchi in haar dienst te nemen en vermaak hem een levenslang pensioen van 6000 francs, dat zij hem zal uitbetalen'.
Dit is nauwelijks Napoleons stijl. Desondanks erkenden de testament-uitvoerders op grond van nog opgehelderde motieven deze beschikkingen als geldig.
Antommarchi werd na een gezamenlijk overleg 3000 francs toegewezen..

*

De volgende dag, 23 april 1821, leek het hem beter te gaan. Hij at wat fazantenhachee (1), waarvan hij dokter Arnott liet proeven. Hij nam zelfs een medicijn, dat hij al meerdere dagen had afgewezen.

Aantekening:

1. Lowe pleegde af en toe fazanten naar Longwood te sturen. (L.P.20.157)

284 Ook dicteerde hij het laatste codicil. (1) Deze dag verliet hij zijn bed niet en hij sliep meermalen in. Arnott meende op te merken dat hij 'zwaarhorend' was geworden, omdat hij Bertrand en Montholon meermalen vroeg het gesprokene te herhalen. Nog steeds bleef de Engelse arts optimistisch: 'Het genezingsproces zal langzaam en zwaar zijn, maar de patiënt bevindt zich in geen enkel gevaar'.

(2)

Aantekening:

1. Het zevende, gedateerd 27 april 1821, op welke dag Napoleon het heeft opgeschreven. In dit codicil, dat geheim moest blijven, vermaakte de keizer zijn moeder, zijn oom, zijn broers en zusters, neven en nichten, Hortense en Eugène 'een soepbord, een bord, een lepel, een vork, een mes, een beker van zilver met het keizerlijk wapen erop'. (Louis werd in dit geval niet bedacht.) Hij vermaakte 300.000 francs 'aan de jongen, genaamd Léon, bij de schoonvader van Méneval. Dit bedrag moest gebruikt worden voor hem een landgoed in de buurt van de goederen van Montholon of Bertrand te kopen.' In geval van Léons dood zou dit bezit overgaan naar Alexander Walewski. 100.000 francs vermaakte hij 'de groot-vicaris Arrighi, die op Elba was; 20.000 aan abbé Recco, die mij heeft leren lezen; 10.000 aan de schaapherder Bogaglino, die naar Elba kwam; 20.000 aan de dappere inwoners van Bocognano, die voor mij in 1792 of 1793 de deuren van hun huis hebben geopend, waarin de Briganten mij hadden opgesloten.....; Dit streven zijn eerste vrienden een teken van dankbaarheid achter te laten, is een van de mooiste trekken van de stervende Napoleon. 'Hij leek bijna angstig bezorgd daarom', vertelt Bertrand.
2. Hij zei tegen de gouverneur 'dat hij de patiënt niet dat kon geven wat hem weer gezond zou maken'. 'En wat is dat?' vroeg Lowe. 'De vrijheid', antwoordde Arnott. Hij vertelde de gouverneur de volgende bijzonderheden: 'De patiënt draagt geen hemd, hij heeft slechts een flanelen onderjak aan en als hij met de benen in een grote flanelen zak uit bed komt, dan wordt hij als de bedienden hem toiletteren, vaak ongeduldig en begint te schreeuwen'.
Lowe was ongeruster dan de dokter. Hij stelde een collegiale raadpleging voor. Arnott protesteerde, hij zag er de noodzaak niet van in. (L.P.20.157)

285 Op de 24^e was zijn toestand onveranderd. De keizer had een beetje koorts. Hij bleef alleen met Montholon en Marchand en schreef. Later onderhield hij zich met Bertrand. (1) 's Avonds gaf hij weer over.

In de nacht regelmatig overgeven. Hij kon niet slapen en kreeg koortsvisionen. Hij fluisterde onafgebroken onverstaanbare woorden.

Tussen drie en zeven uur 's ochtends vond hij eindelijk rust. Later wilde hij de instructies aan zijn testament-uitvoerders ondertekenen. Marchand had het geschrevene gebracht. Bertrand kwam en las het hem voor. Hij vertaalde voor hem ook een artikel uit een Engelse krant, dat een zeer negatief oordeel uitsprak over de rol, die Caulaincourt en Savary tijdens het proces tegen de hertog van Enghien hadden gespeeld. Napoleon richtte zich in bed op: 'Dat is niet waar', riep hij uit.

Hij liet Montholon komen en verlangde zijn testament. Hij opende de omslag en schreef gehaast onder paragraaf 8: 'Ik heb de hertog van Enghien laten arresteren en veroordelen (2), omdat het voor de veiligheid, de eer en het belang van het Franse volk noodzakelijk was, omdat de graaf van Artois naar eigen bekentenis in Parijs zestig potentiële moordenaars klaar had staan. In een overeenkomend geval zou ik weer zo handelen'.

Aantekening:

1. Hij zei tegen de opperhofmaarschalk, dat hij wenste dat zijn familie zich door huwelijk met Romeinse families zou verbinden. Enkele verwanten konden wel hun woonplek in Amerika en Zwitserland hebben, maar toch zelf lid van de regering worden. De Bonapartes zouden zich op deze wijze van een grote invloed op de katholieke wereld in de VS en in Bern verzekeren. (Bertrand aan Joseph, 6 oktober 1821)
2. Men moest hierbij niet vergeten dat hij 'veroordelen', niet 'executeren' zegt. En het gehele testament getuigt dat hij op dit cruciale moment zijn woorden nauwkeurig afweegt.

286

Hoewel hij dicht bij de dood is, bekent hij toch openlijk de daad, die men hem het meest kwalijk heeft genomen. Hij heeft deze zeker niet gewild, maar hij heeft het zeker ook nooit ontkend, omdat hij een heerserskarakter heeft en het voor juist houdt zelf de verantwoording op zich te nemen voor de misdaden in zijn naam begaan.

Hij liet de pen zakken, gaf Montholon het testament terug en nam afscheid van hem.

's Avonds sprak de keizer met Bertrand over zijn zoon. Madame Mère, Pauline en Fesch moesten hem het grootste deel van hun vermogen achterlaten. Hij was bang dat men de bedoeling had een kardinaal van hem te maken. 'Men weet immers niet, welk lot hem nog beschoren is. Maar hij mag niets ondernemen, wat de Fransen zich van hem doen verwijderen, hen tegen hem ontstemmen kan..... Hij moet Latijn, wiskunde, aardrijkskunde en geschiedenis leren.....'

Toen Bertrand vroeg welke richtlijnen de vrienden van de keizer zouden moeten volgen en welk doel hij hen opgaf, antwoordde hij nadrukkelijk: 'Het belang van Frankrijk en de roem van het vaderland. Er zijn geen andere'.

In de nacht kwelden hem zware dromen. 's Ochtends verzegelde hij zijn testament en codicillen en viel toen geheel vermoeid in een sluimerende slaap. Het schijnt dat hij op deze dag voor het eerste in aanwezigheid van Arnott iets zwarts, gelijkend op koffiedrab (1) overgegeven heeft. Arnott schrok. Hij berichtte Lowe (2), die naar Longwood ijfde en opnieuw op een bijeenkomst van doktoren aandrong.

Aantekening:

1. L.P.20.157, 3 april 1821. Het bulletin van Arnott evenals de aantekeningen van Lowe de volgende dag laten geen twijfel bestaan.
2. 'Ik word hier sinds elf uur vastgehouden. Generaal Bonaparte is zeker dan ik hem ooit gezien heb. Zijn maag geeft alles weer terug.....' iets later stuurde Arnott nog een nieuw bericht: 'Ik verwacht op dit moment geen ernstige wending, maar het voortdurende overgeven is beangstigend'. (L.P.20.157)

287 Om half vier hield het overgeven op en Napoleon slaapt in. 's Avonds staat hij op, laat zich door Marchand en Ali ondersteunen en gaat in slaaprok in de leunstoel zitten. Naast hem op een tafeltje liggen de negen omslagen, die zijn laatste wil bevatten. Ze zijn met rode en groene bandjes dicht gebonden. (1) Hij laat Bertrand en abbé Vignali roepen. Deze beide voorzien elk document van hun handtekening en zegels, evenals Montholon en Marchand. Bij hert schijnsel van het afgeschermd licht maakt Bertrand een proces-verbaal op over deze gebeurtenis. (2) Als ze daarmee klaar zijn, blijft de keizer met Vignali alleen. Hij overhandigt hem onder biechtgeheim het duplicaat van het testament en twee codicillen. (3)

Aantekening:

1. Het testament, de instructies voor de testament-uitvoerders en de zeven codicillen.
2. Deze acte is gedateerd op 27 april 1821, negen uur 's avonds.
3. Fr.Masson geeft aan dat de keizer Vignali 'een duplicaat van het testament en de codicillen heeft overhandigd, dat hij zelf geschreven had en hen de geldigheid van een origineel verlenen'. Dat is een vergissing. Dhr. Ernest d'Hauterive (Prangin) maakte de volgende opmerkingen: 'Het testament en de beide codicillen van de keizer zijn door hem slechts ondertekend met een gekruiste band van wit papier omsloten, dat met de adelaar rood werd verzegeld'. Op deze gekruiste band had Napoleon eigenhandig geschreven:
4. 'Dit zijn onder het biechtgeheim aan abbé Vignali gegeven schrifturen. Hij is gemachtigd ze een jaar en een maand na mijn dood te openen en er een afschrift van te maken. Een afschrift van het geheel zal hij naar Madame Mère zenden. Indien zij gestorven is, aan een van mij nog levende broers. Hij zal deze (onleesbaar) bewaren en ze mijn zoon overbrengen, zodra hij zestien jaar oud is'.

288 Marchand komt terug en helpt hem weer naar bed te gaan. Napoleon vertrouwt hem het origineel van het testament en de codicillen en het ontvangstbewijs van Lafitte over de bij hem belegde gelden toe. Na zijn dood moet hij deze stukken aan Montholon overhandigen. Voorlopig laat hij naar deze zijn manuscripten en zijn cassettes en naar Bertrand zijn wapens brengen. Marchand neemt het necessaire en de mahoniehouten kastjes in bewaring. Napoleon is door al deze inspanning zeer moe, maar hij lijkt tevreden. Als Montholon binnen treedt om de nacht bij hem door te brengen, zegt hij: 'Nu, mijn zoon, zou het niet jammer zijn als ik nu niet sterven zou, nadat ik mijn zaken zo voortreffelijk in orde heb gebracht?'

In de nacht komt weer het overgeven van de zwarte materie terug en lijdt hij zeer. (1) Napoleon stoot met zwakke stem onsamenhangende woorden uit. Hij wijst alle medicijnen af. Lowe snelt toe en houdt met Arnott in New House een bespreking. De arts beschouwt de situatie als hopeloos; hij heeft Bertrand en Montholon ervan op de hoogte gebracht dat de catastrofe spoedig te verwachten is en stelt een raadpleging voor. De beide Fransen zullen wel ontwijkend geantwoord hebben. Hoe zouden zij de keizer kunnen bewegen nog een andere Engelse arts te ontvangen? 's Ochtends is hij weer bij volledig helder bewustzijn. Op alle dringende bedes staat hij eindelijk toe zijn kleine slaapkamer op te geven en zich permanent in de salon te vestigen. De verzorging zal daar eenvoudiger zijn. Het ene veldbed wordt tegenover de schoorsteen gezet tussen de beide ramen, het andere in een rechte hoek naast de deur van de spreekkamer.

Aantekening:

1. 'De door zijn maag uitgeworpen massa is zwart van kleur en bestaat uit met bloed vermengde klompjes'.
(Arnott, 28 april. L.P.20.157)

289 De keizer kan naar believen het ene of het andere bed gebruiken, zoals hij altijd heeft gedaan. Steunend op Montholon en Marchand verliet hij wankelend het

kleine kamertje, waarin hij zoveel pijnlijke uren heeft doorgebracht. Zijn benen weigeren dienst:

‘Ik heb geen kracht meer’, zegt hij, ‘ik ben nog slechts een hoopje ellende’. Men wil hem dragen, hij laat het niet toe: ‘Nee, pas als ik dood ben, voorlopig is het voldoende als jullie mij ondersteunen’. Weer in bed zucht hij verlicht. Hij zegt tegen Antommarchi: ‘U zult het openen van mijn lijk voorbereiden. Ik verlang van u de belofte dat geen Engelse artsenhand mij zal aanraken..... Alleen dokter Arnott mag dat als het nodig zou zijn. Ik wens dat u mijn hart er uit neemt, het in wijngeest legt en dat u het naar Parma laat brengen naar mijn trouwe Marie-Louise. U zult haar zeggen dat ik haar teder heb lief gehad, dat ik nooit heb opgehouden met van haar te houden. U zult haar alles over mijn gevangenschap en over mijn dood vertellen..... Vooral vraag ik u op mijn maag nauwkeurig te onderzoeken, daarover een gedetailleerd verslag te maken, dat u mijn zoon zult overhandigen..... Ik houd het niet voor uitgesloten dat mijn maag door die ziekte getroffen is, die mijn vader in het graf bracht, ik bedoel een ontsteking van de maaguitgang.... Ik vermoed dat sinds het overgeven zo vaak en zo hardnekkig is geworden’.

Antommarchi belooft het. Niemand heeft de moed de keizer nog hoop in te spreken. Napoleon dicteert Montholon de brief, die deze na zijn overlijden aan Lowe moet richten:

290

‘Heer Gouverneur,

‘Keizer Napoleon is op na een lang pijnlijk lijden gestorven. Ik heb de eer u daarover te berichten....’

Kort hierna breek hij zijn dicteren af. Zijn maag kan helemaal niet meer. Meerdere keren valt hij in een comateuze toestand. Bertrand, Montholon, de beide artsen staan in de donkere ruimte te wachten.....

*

In de nacht van 28 op 29 april dicteert de keizer met koorts aan Montholon een project over de bestemming van Versailles. Hij noemt het later: Eerste Dromerij. Marchand lost Montholon af. De keizer dicteert zijn kamerdienaar een ‘Tweede Dromerij’ over de verdediging van het land door de Nationale Garde. (1) Hij is af en toe volkomen in de war. In zo’n ogenblik rukt hij zijn flanellen deken af. Of hij zegt: ‘Ik voel me zo sterk, dat ik vijftien Franse mijlen te paard zou kunnen afleggen’.

Voor het aanbreken van de ochtend neemt de koorts af en hij slaapt drie uur. Hij staat toe dat er een trekpleister op zijn maag wordt gelegd. (2) De dag verloopt rustig, zijn geest is helder. Hij laat Montholon over de erfkwesties twee brieven schrijven, die aan Lafitte en aan De La Bouillierie gericht zijn. (3) Marchand schrijft ze in het net en de keizer ondertekent ze.

Aantekening:

1. Montholon II, 545. Montholon beweert dat hij deze beide ‘Dromerijen’ toevertrouwde aan de hertog van Bassano, die ze kwijt is geraakt.
2. Antommarchi legde verder twee trekpleisters op de binnenkant van het bovenbeen. (L.P.20.157; Antommarchi II, 136)
3. Deze beide brieven zouden, hoewel gedateerd op 25 april, naar getuigenis van Marchand pas vroeg op de 29e zijn gedictieerd. Het eerste schrijven accrediteerde de testament-uitvoerders bij Lafitte. Het tweede aan baron De La Bouillierie, de voormalige schatbewaarder van zijn privé

eigendommen, was een volmacht voor Montholon.

291 's Avonds komen koorts en delirium weer terug. Napoleon spreekt in zeer onduidelijke bewoordingen over zijn zoon. Laatste gedachten van zijn verstoorde geest zweven naar de gevangen knaap toe. Heeft hij wel genoeg voor hem gedaan? In de kamer zonder licht wil hij Marchand nieuwe beschikkingen dicteren: 'Heb je papier?' 'Ja, Sire'. De jongeman pakt een potlood en schrijft op de rug van een speelkaart: 'Ik vermaak aan mijn zoon mijn woonhuis in Ajaccio in de buurt van Salinen met de tuinen. Mijn eigendomsrecht op dat gebied in Ajaccio zou hem een inkomen van 50.000 francs brengen....' (1) Denkbeeldig bezit.... Hij wil verder gaan en stamelt: 'Ik vermaak...', breekt af, zijn hoofd valt met gesloten ogen in het kussen terug.

Tegen de ochtend heeft hij twee uur lang de hik. Later kan hij weer ongehinderd adem halen. Arnott verklaart, dat er volgens hem niets is veranderd. (2)

De dag vergaat in een soort sluimertoestand. Maar op bepaalde momenten kan de keizer zich duidelijk uitdrukken. Zo valt hij uit tegen Bertrand, als deze aanbiedt in plaats van de vermoeide Montholon de nacht bij hem te waken:

Aantekening:

1. In zijn voorwoord in de 'Précis des Guerres de Jules César' verplaatst Montholon deze scène abusievelijk op de avond van 2 mei. In zijn nauwkeuriger 'Herinneringen' geeft hij echter de avond van 29 april aan.
2. Arnott, 30 april. (L.P.20.157). Arnott zegt over dit hikken: 'Ik houd dit symptoom voor hoogst bedenkelijk, voor zover het werkelijk waar is'. Hiermee verdacht men vijf dagen voor de dood van de keizer de Fransen nog van een verdraaiing van de feiten!

292 'Ik heb u al gezegd, ik heb genoeg aan Montholon. Het is uw eigen schuld, dat ik gewend ben geraakt aan zijn zorg.... Hij zal mijn laatste zucht horen, dat zal de beloning voor zijn diensten zijn..... Spreek er niet meer over....'(1)

Hoe moeilijk is het zijn achterdocht te vergeven! Hij waardeert Bertrand nog wel, maar heeft hem zijn vriendschap ontzegd. Zeker, ook Montholon wilde vertrekken, maar hij wist zijn wensen op een bepaalde manier te brengen en Napoleon met stroop te vleien.

Iets later lijkt het hem toch leed te doen. Arme Bertrand. Zou hij het tot het einde volhouden? Heeft hij ook niet met vrouw en kinderen offers gebracht?

Als Bertrand op dezelfde dag na het bezoek van de doktoren aan het bed van de keizer staat en de slapende onbewogen aankijkt, opent Napoleon plotseling de ogen en zegt met zachte stem: 'Zo, verdrietig, Bertrand? Wat is er?' Napoleon ziet wel in dat zijn dood de opperhofmaarschalk wel de vrijheid brengt, maar dat het hem ook het hart zal breken. Bertrand kijkt zwijgend naar de vloer.

Nu begint Napoleon naar zijn echtgenote te vragen en naar haar gezondheid te informeren. Ze moet hem toch morgen met haar kinderen komen bezoeken. Nadat hij maandenlang hardnekkig geweigerd heeft, verklaart hij zich nu bereid de ondankbare, die jaloerse, maar ook die betreurenswaardige en ongelukkige Mme Bertrand te ontvangen. Hij vergeeft haar, wat hem ongetwijfeld niet licht is gevallen.

Aantekening:

1. Montholon II, 546. Deze pijnlijke woorden zijn zeker gevallen. Bij alle verering voor de keizer verbergt hij echter niet met welke hardheid Napoleon in zijn laatste dagen de opperhofmaarschalk behandelde.

293 's Avonds vraagt hij Pierron of deze uit de stad sinaasappelen heeft

meegebracht. Wat zegt men in Jamestown over hem? Het leven daarbuiten boezemt hem toch nog belang in....

Zeer vaak is zijn blik gericht op het portret van zijn zoon, dat boven zijn bed aan de muur tussen de beide vensters hangt. (1)

Tegen elf uur begint hij te trillen en hij wordt ijskoud. Af en toe is de pols nauwelijks te voelen en de adem stukt. Antommarchi laat Arnott halen. Dan gaat de zwakte-aanval voorbij, de pols wordt weer levendiger, de zieke slaapt wat.

Op de ochtend van 1 mei 1821 treedt het krampachtige hikken weer op. (2) De patiënt wijst de medicijnen af en weigert elk stukje voedsel. Hij fantaseert, hij verlangt de tuin in te gaan, herinnert zich niet meer dat dokter Baxter het eiland verlaten heeft en dat dokter Shortt, die men aanraadt te laten komen, in zijn plaats is gekomen: 'Vreemd, daar heb ik nooit iets van gehoord. Waarom heeft men mij dat niet gezegd?'

Als de naam van Antommarchi valt, hoort hij verbaasd op: 'Wie is dan deze Antommarchi?' Hij houdt hem voor O'Meara en noemt Arnott Stockoe. Af en toe vraagt hij: 'Is mijn leven in gevaar? Moet ik sterven?'

Aantekening:

1. 'Men vond het verstandig dit portret te verwijderen', vertelt Ali, 'en het op een andere plek te hangen, waar hij het niet kon zien. Een tijdlang leek hij het met de ogen te zoeken en keek snel heen en weer naar de personen, die om zijn bed stonden alsof hij wilde zeggen: 'Wat hebben jullie met mijn zoon gedaan?' (Ali, 276)
2. Deze keer zag Arnott het ook. L.P.20.157, 1 mei 1821)

294 Hij verbaast zich over Bertrands aanwezigheid. 'Wat wilt u eigenlijk? Wat brengt u op dit uur hier?' Eindelijk wordt zijn geest weer helder. Montholon toont hem de brief, waarin Lowe voorstelt een nieuwe arts te laten komen.

'Nee', zegt Napoleon, 'ik weet dat ik ga sterven. Ik heb vertrouwen in de personen, die mij omringen en wens geen anderen te zien'. (1)

Om elf uur komt Mme Bertrand de salon binnen. 'Ah, mevrouw Bertrand', fluistert de keizer, 'hoe gaat het met u?' 'Oh, redelijk goed'. Hij wenkt haar naast het bed plaats te nemen. 'U bent weer hersteld?' vraagt hij haar, want hij herinnert zich dat zij ziek was. 'Uw ziekte werd erkend, de mijne niet en nu lig ik hier'. Hij praat over de kinderen, vraagt waarom ze Hortense niet heeft mee gebracht. Ze moet nog eens komen..... Mme Bertrand antwoordt met verstikte stem. Ze staat op en maakt haar afscheidsbuiging. Als de deur achter haar gesloten is, breekt ze uit: 'Wat is de keizer veranderd! Het was zeer lelijk van hem mij zo lang niet te ontvangen. Ik ben blij met deze omslag in zijn stemming, maar ik zou nog gelukkiger zijn als hij mij zou hebben toegestaan hem te verzorgen!'

Vanaf nu brengt ze dagelijks enige minuten door aan het bed van de stervende.

Aantekening:

1. Aantekeningen van Reade, 1 mei. (L.P.20.157)

*

295 Tijdens de nacht van 1 mei slapen de beide artsen in de bibliotheek. Voor de eerste maal waakt Bertrand met Marchand. De beiden worden afgelost door Montholon en Ali.

De 2^e mei verloopt tamelijk rustig. Napoleon schudt het hoofd en zegt ongeduldig: 'Nee, nee', als men hem voedsel of medicijnen wil geven. (1) Arnott en Antommarchi hebben een openlijk conflict. De eerste verlangt dat men de patiënt ook tegen zijn wil een klisma zal geven, de tweede wijst dit af, 'omdat de

geringste beweging van de zieke het hikken oproept en elke opwinding zijn zwakheid erger maakt'. Arnott moet het hoofd buigen.

De avond en het begin van de nacht vergaan zonder bijzonderheden. Na drie uur begint het krampachtige hikken weer. Het lichaam is opgewonden en pijnlijk. Op zijn buik zijn wondplekken ontstaan. Op de ochtend van 3 mei komt Arnott terug van de gedachte de darmen tot elke prijs leeg te pompen. En stelt om dit doel toch te bereiken een dosis calomel voor. Antommarchi wil hier niets van weten. Napoleon wordt door dorst geplaagd en drinkt een beetje suikerwater, dat soms met een beetje wijn is vermengd.

Noverraz, die net van zijn ziekbed is opgestaan, wil de keizer zien. Napoleon laat hem komen. 'Je bent sterk veranderd, mijn beste jongen. Gaat het nu beter met je?'

Aantekening:

1. Gesprek Lowe – Montholon, 3 mei (L.P.20.144). Vanaf 2 mei deelde Lowe dagelijks de berichten van Arnott mee aan admiraal Lambert en Montchenu. De laatste berichtte op 3 mei met de volgende dramatische zinnen: 'Deze plotselinge terugval en krampachtig hikken lijken mij echt voortekenen, temeer daar hij elke geneeskundige behandeling verder hardnekkig afwijst. Als hij zo'n zin heeft om te sterven, begrijp ik niet waarom hij zo'n pijnlijke manier van doodgaan heeft uitgezocht, tenzij hij dat uit grote vroomheid doet om reeds in deze wereld een groot deel van zijn zonden te boeten'. (L.P.20.133)

296 'Ja, Sire'. 'Ik ben blij dat je buiten gevaar bent. Sta hier niet onnodig, dat zal je vermoeien. Ga uitrusten....' De jonge Zwitser gelukt het nog wel trillend over al zijn leden de eetzaal te bereiken, waar hij flauw valt.

Tegen twee uur 's middags neemt de koorts een beetje af. Montholon laat op bevel van de keizer Vignali roepen. De abbé komt in burgerkleding, hij draagt een voorwerp, dat hij probeert te verbergen. Marchand leidt hem binnen en laat hem met Napoleon alleen. Hij zelf blijft voor de deur staan en verbiedt allen de toegang. Na een half uur komt Vignali naar buiten en zegt tegen Marchand: 'De keizer heeft zo juist het laatste oliesel ontvangen, de toestand van zijn maag maakt de biecht onmogelijk'.

Waarom deze geheimzinnigheid? Waarom verbergt Napoleon zich op zo'n belangrijk moment voor zijn getrouwen? Waarschijnlijk omdat hij tot het einde een man van de Revolutie is gebleven. Hij buigt zich wel voor de religie van zijn voorvaders, keert aan het einde van zijn leven naar haar terug, maar hij heeft zich zoveel jaar vrolijk gemaakt over de priesters, zo heftig zijn ongeloof getoond, dat het begrijpelijk is dat op het ogenblik, dat hij de laatste vertroosting van de kerk krijgt, hij zich aan de nieuwsgierigheid van zijn grotendeels ongelovige omgeving onttrekt.

Ongetwijfeld was zijn onderwerping aan de kerk oprecht. Zwak en door een ieder verlaten wendt hij zich tot God als de enige steunpilaar, die nooit verzaakt. Hij zal minder bitter in verbanning eindigen als hij eenmaal – als is het maar voor één minuut – de handen ineen gevouwen heeft. Als Madame Mère dit in Rome hoort, zal het haar een beetje troosten. En de gedachte aan zijn moeder laat hem niet zo heel alleen sterven.

297 Marchand kwam in de salon terug. Napoleon lag met gesloten ogen, een arm hing uit het bed, hij leek zo goed als dood. De jonge man naderde voorzichtig en kuste de slap neerhangende hand. Hij haalde Ali en ook deze drukte zijn lippen op de bloedeloze vingers..... (1)

Hudson Lowe, die door Reade van het meningsverschil tussen de beide artsen op de hoogte was gesteld, bevond zich op dit moment in Longwood. (2) Nu hij er

eindelijk van overtuigd was dat Napoleon in levensgevaar was, wenste hij oprecht hem zo goed mogelijk te helpen.

Aantekening:

1. Ali, 276. Antommarchi II, 145. Antommarchi laat de keizer op dit moment een echte rede tegen zijn testament-uitvoerders houden: "Ik ga sterven. Jullie zullen weer naar Europa terug keren; ik ben jullie een raad schuldig hoe jullie je in Europa moeten gedragen, Jullie hebben mijn verbanning gedeeld, jullie zullen trouw blijven aan mijn gedachtenis en niets doen om die te schaden. Ik heb alle principes van de vrijheid toegestaan, mijn wetten, voorschriften zijn er mee doordrenkt, geen enkele, die door mij niet bevestigd is. Ongelukkigerwijs waren de omstandigheden niet gunstig., ik werd tot hardheid gedwongen. Toen kwam het noodlot, ik kon de boog niet ontspannen en toen heeft Frankrijk de liberale instituties, die ik haar wilde geven, moeten ontberen. Het land beoordeelt mij achteraf, het rekent af met mijn bedoelingen, het houdt van mijn naam en mijn zeges. Volg haar voorbeeld, blijf bij de opvattingen, waarvoor wij gevochten hebben, trouw, de rest is laster en schande'.
Het is duidelijk dat Napoleon op 3 mei niet meer in staat was zo'n rede te houden. Montholon, Marchand en Bertrand vermelden dit ook niet.
Deze rede, die overigens van een zekere noblesse getuigt, is dus een vinding van Antommarchi.
2. Hij bood aan de keizer koeienmelk te sturen, die destijds in Longwood zeldzaam was. Arnott wilde het daarmee proberen, maar Antommarchi was het daar niet mee eens. Hij beweerde dat deze 'zwaar en onverdraaglijk' was. Arnott gaf toe. (Antommarchi II, 143)

298 Hij nam met Gorrequer en Arnott zijn intrek in de woning van Montholon en deed alle moeite te bereiken dat de twee beste artsen van het eiland, Shortt en Mitchel, bij de stervende geroepen zouden worden. Montholon bood weerstand. De keizer, zei hij, bevond zich weliswaar de meeste tijd in een schemertoestand, maar vaak ontwaakte hij plotseling tot helder bewustzijn, zodat het gewaagd was zonder zijn uitdrukkelijke toestemming vreemde artsen bij zijn bed te laten. 'Hun onverwachte verschijning zou een zenuwschok met dodelijke afloop kunnen hebben'. Uiteindelijk werd men het er over eens de Engelse arts toe te laten 'zodra de generaal geheel bewusteloos was'.

'Heer graaf', zei Lowe bij het afscheid. 'het is mijn innigste wens dat de Engelse wetenschap tenminste een kans heeft zijn leven te redden'. (1)

Kort hierna kwam Antommarchi op Gorrequer toe en zei 'omdat Napoleon in de loop van deze dagen overlijden kon, hij de doktoren Shortt en Mitchel tot een bijeenkomst in zijn kamer bijeen riep'. De beide artsen werden via optische signalen op de hoogte gebracht en hielden spoedig daarna in aanwezigheid van Montholon en Bertrand met Arnott en Antommarchi een bespreking.

Antommarchi was ongerust wegens de verantwoordelijkheid, die hij door zijn verzet tegen Arnotts aanwijzingen op zich had genomen. Toen dan ook Shortt en Mitchel verklaarden dat men de patiënt zonder dat deze het wist een dosis calomel zou ingieten, gaf hij toe. Ze bevalen verder aan zijn kruis met eau-de-cologne in te wrijven en hem een kalmeringsdrankje te laten drinken. Bertrand sprak met de keizer alleen maar over deze beide laatste voorschriften. 'Al goed, we zullen zien', mompelde Napoleon.

Aantekening:

1. Aantekeningen van Gorrequer, 3 mei. L.P.20.144. Gorrequer bleef in New House, voorbereid op het ergste.

299 En toen Bertrand de kamer verlaten had, zei hij minachtend tegen Marchand: 'Een beklagenswaardig gedoe, die wetenschap! Een mooie bijeenkomst! Het kruis met eau-de-cologne wassen, nu, vooruit maar. Het overige bevat me niet'.

Bertrand gaf Marchand de opdracht de calomel zonder zijn medewerking te laten innemen. De kamerdienaar wilde het niet doen. Toen verklaarde de opperhofmaarschalk beslist: 'Het gaat om een laatste poging. De keizer is verloren. Het zou erg zijn als wij ons zelf moesten verwijten niet alles wat

menselijk mogelijk is voor zijn redding gedaan te hebben’.

Marchand loste het poeder op in suikerwater en reikte de keizer het glas aan. Napoleon wrong de vloeistof moeizaam naar binnen. Bij de laatste slok proefde hij het medicijn. (1) ‘Oh’, zei hij verwijtend tegen Marchand. ‘je bedriegt me dus ook al!’ Marchand voelt zich diep getroffen en kan de tranen niet inhouden. Maar na een half uur verlangt Napoleon opnieuw te drinken en neemt vol vertrouwen het glas uit Marchands hand.’ Dat smaakt goed, zeer goed’, zegt hij.

’s Avonds treden er spraakstoornissen op. Hij laat Pierron roepen en wil hem uitleggen hoe deze de limonade voor hem moet klaarmaken. ‘Hij herhaalt steeds weer het woord limonade en kan de zin niet beëindigen’.

Aantekening:

1. De door Arnott aangegeven dosis (10 gram) was, zelfs als men in ogenschouw neemt dat hij de kanker niet herkend had, voor een verzwakt organisme veel te sterk. Het heeft beslist zijn dood veroorzaakt.

*

300 De nacht van 3 op 4 mei is rustig. Alle bedienden blijven op hun post. De calomel werkt zeer heftig. (1) Maar zijn zwakte wordt er mogelijk nog groter door en het krampachtige hikken houdt bijna niet meer op. Desondanks stuurt de verblinde Arnott ’s ochtends aan Reade het volgende bericht: ‘De toestand is niet erger, misschien zelfs iets beter..... In totaal heb ik vandaag meer hoop dan gisteren en eergisteren’. Hij beveelt soep aan en een beetje wijn. Shortt en Mitchel zijn voortdurend in Longwood. Montholon durft ze niet bij het bed van de keizer te laten komen. Napoleon neemt een beetje soep en drinkt rijkelijk veel suikerwater. Hij moet bijna alles weer terug geven. Hij is wat helderder en kan zich gemakkelijker uitdrukken. Maar het hikken houdt bijna niet meer op. Arnott laat hem een medicijn van opium en ether innemen.

Het weer is al meerdere dagen slecht. Het regent bijna onophoudelijk, de passaatwind waait woedend. De aanplantingen waaien stuk. (2)

Van tijd tot tijd kreunt Napoleon. De koorts, die eerst verminderd was, stijgt weer. ’s Middags probeert hij op te staan.

Aantekening:

1. Zes ontlastingen, zegt Arnott (L.P.20.157), negen, beweert Antommarchi (II, 149) en voegt er hoogst pijnlijke details aan toe, die blijkbaar de waarheid spreken. Toen men voor de keizer de laatste keer het bed verschoonde en Ali zijn lichaam met de grootste moeite iets optilde, opdat Marchand het laken eronder door kon leggen, ‘gaf hij hem met de vuist een stomp in de ribben en riep: ‘Jij, schoft, je doet me zeer!’ (Ali, 279).
Vanaf dat moment liet men de keizer in een bevuild bed liggen. (L.P.20.792)
2. Ali berichtte – terwijl hij openhartig aangeeft de verschijning zelf niet gezien te hebben – ‘dan men ongeveer in het midden van de laatste twee weken een kleine, nauwelijks zichtbare komeet opmerkt. Toen de keizer hierover hoorde, zei hij: ‘Die kondigt het einde van mijn leven aan’. (Ali, 273)
In het archief van Jamestown, dat elke meteorologisch verschijnsel registreerde, wordt over deze komeet niets gezegd.

301 Antommarchi brengt hem weer in bed. Steeds meer vervalft hij in een schemertoestand. (1) Tegen zeven uur ’s avonds moest hij vreselijk hoesten om over te geven, spuwt een zwarte massa uit en zinkt in het kussen terug. De nacht schijnt geen einde te willen nemen. Vanachter een kamerscherm ziet men alleen maar de trillende weerschijn van het licht. Bertrand, Montholon, Marchand, Antommarchi en Ali zitten doodvermoed op de stoelen van de salon en van de aangrenzende kamer en proberen te slapen. Af en toe staat er een op, gaat naar het bed, tilt het muskietennet op, luistert naar de nauwelijks meer waarneembare

adem van Napoleon en geeft hem een lepel suikerwater. Over zijn wangen lopen nerveuze trillingen. Tegen twee uur 's ochtends komen er onverstaanbare woorden van zijn lippen. Montholon zal later beweren 'France, tête d'armée, Joséphine' gehoord te hebben. (2)

Het zijn zijn laatste woorden. Hij valt weer in volledige bewusteloosheid. (3)
Iets na vijf uur geeft hij nog een keer over.

Aantekening:

1. 'Hij was vredig en slaperig', vertelt Ali. "van tijd tot tijd spuwde hij en dat zag eruit als koffiedik, maar wel met een rode chocola-achtige kleur. Zijn flanellen jak en het deel van het laken, dat over zijn borst hing, werden daardoor bevuild'. (Ali, 279)
2. In de Evening Star van 10 juli 1821 werd een brief van een Engelse officier gepubliceerd, waarin gezegd wordt over de laatste woorden van de keizer: 'In zijn koortsdelirium zei hij duidelijk 'mon fils', toen sprak hij 'Tête d'armée' en kort daarna stamelde hij nog 'France', toen sprak hij geen woord meer'.
3. Montholon schrijft de nacht van 4 op 5 mei een dramatische scène toe. "De keizer sprong door een zo krampachtige aanval uit het bed, dat ik hem niet de baas kon, zijn kracht was zo groot, dat hij mij achter zich aan sleepte en mij op het vloerkleed trok, hij omklemde mij zo vast, dat ik niet om hulp kon roepen'.
Gelukkig hoorde Archambault, die in de kamer ernaast waakte, het lawaai, snelde toe en hielp mij de keizer weer in bed te leggen. Enkele seconden later verschenen ook de opperhofmaarschalk en de heer Antommarchi, die zich in de bibliotheek op een canapé hadden geworpen. Maar de keizer lag weer vreedzaam in bed'. (Montholon II, 548)
Marchand bestrijdt nadrukkelijk de juistheid van dit verhaal. 'Pure inbeelding', zegt hij. Archambault heeft de kamer van de keizer pas op de ochtend van 5 mei betreden. Antommarchi en Ali vermelden wel een dergelijk voorval, maar plaatsen dat in de nacht van 2 op 3 mei. Montholon heeft zich twee dagen vergist en heeft het zoals gewoonlijk rijkelijk opgesmukt.

302 Hij baadt in het zweet. Men ziet hoe hij zijn trillende handen opheft en in de lucht kruist, dan laat hij ze beide langs zijn lichaam vallen.

Vanaf nu beweegt hij ze niet meer. De ogen zijn star en open, de onderkaak valt open. De pols is niet meer te voelen, nauwelijks nog een zwak kloppen van de halsslagader. (1)

Om zes uur verschijnt Arnott, hij beveelt trekpleisters op de voeten en nog sterkere trekpleister op de benen en op het borstbeen. Ze werken niet.

De dag is aangebroken. De vensterluiken worden geopend. Mme Bertrand verschijnt en gaat aan het bed zitten. Om acht uur komen alle Fransen van Longwood op hun tenen in de salon en nemen plaats langs de muren om de keizer te zien sterven.

Aantekening:

1. Arnott, 5 mei. L.P.20.157. Antommarchi II, 150)